
POHĽADY POLITICKÝCH STRÁN NA VEREJNÚ SPRÁVU

Dalibor MIKUŠ

Trnava 2018

POHLADY POLITICKÝCH STRÁN NA VEREJNÚ SPRÁVU

Vysokoškolské učebné texty

Autor:

© PhDr. Dalibor Mikuš, PhD.

Recenzenti:

PhDr. Jakub Bardovič, PhD.

Mgr. Alexander Onufrák, PhD.

Výkonný redaktor:

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

Technický redaktor:

PhDr. Jakub Bardovič, PhD.

Obálka a grafický návrh:

© PhDr. Jakub Bardovič, PhD.

Prvé vydanie 2018

Všetky práva vyhradené. Bez súhlasu ich majiteľa toto dielo a ani jeho časti nemožno reprodukovat'.

Táto publikácia bola vydaná v rámci kultúrnej a edukačnej grantovej agentúry MŠVVaŠ KEGA pod číslom 017UCM-4/2017 Dynamika premien politického systému SR.

ISBN 978-80-8105-962-9

OBSAH

ÚVOD	5
VEREJNOSŤ PROTI NÁSILIU (VPN)	7
LUDOVÁ STRANA – HNU Tie ZA DEMOKRATICKÉ SLOVENSKO (ĽS-HZDS)	13
STRANA DEMOKRATICKEJ ĽAVICE (SDĽ)	22
KREŠŤANSKODEMOKRATICKÉ HNU Tie (KDH)	29
SLOVENSKÁ NÁRODNÁ STRANA (SNS)	38
SLOVENSKÁ DEMOKRATICKÁ KOALÍCIA (SDK)	47
SLOVENSKÁ DEMOKRATICKÁ A KREŠŤANSKÁ ÚNIA – DEMOKRATICKÁ STRANA (SDKÚ-DS)	53
SMER – SOCIÁLNA DEMOKRACIA (SMER-SD)	61
ZDRUŽENIE ROBOTNÍKOV SLOVENSKA (ZRS)	69
STRANA OBČIANSKEHO POROZUMENIA (SOP)	73
ALIANCIA NOVÉHO OBČANA (ANO)	76
KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA (KSS)	80
STRANA MAĎARSKEJ KOALÍCIE/STRANA MAĎARSKEJ KOMUNITY(SMK)	83
MOST – HÍD	89
SLOBODA A SOLIDARITA (SaS)	93
OBYČAJNÍ ĽUDIA A NEZÁVISLÉ OSOBNOSTI (OĽaNO)	98

KOTLEBA – LUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO (LS-NS)	101
SME RODINA – BORIS KOLLÁR	104
#SIEŤ	107
POUŽITÁ LITERATÚRA	110

ÚVOD

Politické a spoločenské zmeny v roku 1989 sa stali základným predpokladom aplikovania demokratických prvkov do verejného priestoru, čo sa odzrkadlilo vo všetkých oblastiach spoločenského života. Obnovenie plurality politických strán môžeme objektívne považovať za jeden z najvýznamnejších výstupov celého procesu. Občania si na základe svojich osobných preferencií mohli po takmer štyridsiatich rokoch vedúceho postavenia komunistickej strany v systéme moci opätovne vyberať svojich zástupcov v slobodnej politickej súťaži prostredníctvom inštitútu demokratických volieb. Široká škála názorových a ideologických zoskupení sa odzrkadlila vo vzniku viacerých politických subjektov uchádzajúcich sa o priazeň voličov prostredníctvom predkladaného volebného programu. Kreoval sa nový stranícky systém, ktorého podoba a charakter podliehali za ostatné tri dekády špecifickým vnútorným a vonkajším faktorom.

Predložená publikácia sa zaoberá vývojom jednotlivých politických strán pôsobiacich na politickej scéne od roku 1989, pričom okrem zhodnotenia ich reálnej pôsobnosti a konkrétnych politických krokov má ambíciu analyzovať špecifický aspekt prístupov politických strán k problematike verejnej správy. Na základe nášho záujmu sme zamerali pozornosť na tie politické strany, s ktorými sa spája parlamentné pôsobenie v niektorých etapách ich vývoja, resp. ktoré boli priamo súčasťou exekutívy. Iba pri splnení týchto podmienok mali možnosť reálne ovplyvniť spoločenské dianie na Slovensku. Z hľadiska obsahového zamerania publikácie tak na jednej strane nazierame na pôsobnosť politických strán vo verejnom priestore a straníckom systéme, na druhej strane osobitne zhodnocujeme pohľady politických strán na problematiku verejnej správy. Prostredníctvom zvolenej štruktúry má tak čitateľ možnosť zhodnotiť reálne účinkovanie politických strán v rámci vymedzeného časového intervalu a zároveň lepšie pochopiť realizované kroky vo vzťahu k verejnej správe.

Pri písaní publikácie vychádzame zo širšieho spektra zdrojov. Pri zhodnocovaní politického vývoja jednotlivých subjektov sa primárne opierame o volebné programy strán v spojení s odbornou literatúrou domácich a zahraničných autorov zaoberajúcich sa politickými stranami na Slovensku. Okrem

toho čerpáme informácie aj z tlačových správ, či vyjadrení politických predstaviteľov. Pri analyzovaní problematiky verejnej správy sme zhodnotili prístupy a reálne kroky politických strán pri realizovaní reforiem, ktoré viedli k vzniku komunálnej a regionálnej samosprávy. Zároveň sme vychádzali z volebných programov, ktoré však častokrát riešili problematiku verejnej správy len v obmedzenej miere. V prípade súčasných politických strán zastúpených v parlamente sme priamo oslovili ich štruktúry, pričom ich stanoviská k verejnej správe sme zakomponovali do predloženého textu.

VEREJNOSŤ PROTI NÁSILIU (VPN)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

V prvej fáze vývoja širokospektrálneho hnutia sa primárnym cieľom stalo odstránenie prvkov komunistického režimu a realizovanie krokov vedúcich k prechodu na demokratické zriadenie. Vnútorňa organizácia VPN zahŕňala viacero často protichodných ideologických prúdov – antikomunistický, katolícky, ochranársky, či krídlo reformných komunistov. Po odchode platformy VPN-za demokratické Slovensko nastala premena hnutia na politickú stranu s názvom Občianska demokratická únia (ODÚ) so zadefinovaním v pravej časti politického spektra s liberálnym prístupom v ekonomických otázkach.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU VPN (ODÚ)

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1990	29,35 %	48	1990 – 1992 Vládna koalícia s KDH a DS
1992	4,04 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV VPN (ODÚ)

Funkčné obdobie	Predseda strany
1989 – 1991	Fedor Gál
1991 – 1992	Martin Porubjak

Zdroj: vlastné spracovanie

VPN môžeme na základe objektívnych ukazovateľov považovať za rozhodujúcu politickú silu, ktorá zohrala dominantnú úlohu v rámci nastolovania demokratických systémových prvkov na Slovensku. Samotný vznik hnutia sa datuje na 19. november 1989 ako reakcia slovenskej kultúrnej a vedeckej verejnosti k udalostiam v Prahe, kde policajné zložky

štátu hrubou silou zasiahli proti pokojnému sprievodu študentov. Prvotná politická aktivita hnutia sa zamerala na organizovanie mítingov na námestiach, koordináciu postupu a definovanie základných cieľov. Práve tribúna ľudu bola tým miestom, na ktorom sa vyprofilovali vedúce osobnosti hnutia – Milan Kňažko, Peter Budaj, či Fedor Gál. Rastúca popularita VPN a aktivizovanie značnej časti spoločnosti na Slovensku katapultovalo hnutie do pozície vedúcej sily nežnej revolúcie na Slovensku a prirodzeného partnera Občianskeho fóra¹ (OF) na českej strane (Gál – Švolík – Zajac, 2014).

Politický program sa upriamil na dva primárne body - odstránenie komunistického režimu a vytvorenie demokratických pomerov v krajine. Dôležitým okamihom pre VPN sa stalo verejné deklarovanie podpory zo strany vedúceho predstaviteľa tzv. Pražskej jari Alexandra Dubčeka, čo sa odzrkadlilo v rapidnom náraste podporovateľov hnutia (Pekník, 2016). Na konci novembra už bratislavská centrála evidovala takmer 2 milióny aktivistov z rôznych častí Slovenska. Zorganizovanie generálneho štrajku spustil mechanizmus zmien, na konci ktorého komunisti pristúpili k vypusteniu článku 4 z Ústavy ČSSR zaručujúceho vedúce postavenie KSČ v spoločnosti. Vytvoril sa tak priestor k obnoveniu slobodnej politickej súťaže prostredníctvom inštitútu demokratických volieb stanovených na jún 1990 (Ondruš, 2009).

Po vzájomných rokovaniach komunistov a opozície reprezentovanej predstaviteľmi VPN a OF sa pristúpilo k vytvoreniu dočasnej vlády národného porozumenia, do ktorej boli koptovaní predstavitelia dominantných opozičných hnutí (Petrovičová – Pollák, 2016). Pred VPN stála základná otázka, akú úlohu má plniť v danom procese – či sa mocensky zapojiť do obsadzovania kľúčových pozícií štátnej moci, alebo len vykonávať kontrolnú funkciu. Hoci menovanie nových poslancov parlamentu a členov vlády prebiehalo v réžii hnutia, čelní predstavitelia vystupovali skôr v pozícii kontrolórov (Krno – Slobodníková, 2016). Názory na jednotlivé otázky sa postupne vo vnútri VPN začali líšiť. Tento jav bol spôsobený širokou škálou ideových prúdov, ktoré boli prítomné dôsledkom zastúpenia rôznych politických síl. Predstavitelia disentu sa delili na dve krídla. Katolícke krídlo reprezentované Františkom Mikloškom sa zameriavalo na otázky náboženskej slobody, naopak tzv. občiansky disent tvorený intelektuálmi

¹ Občianske fórum predstavovalo rozhodujúcu opozičnú silu pri demontovaní komunistického režimu v českej časti federácie. Medzi najvýznamnejších predstaviteľov OF patrili osobnosti ako Václav Havel, Václav Klaus, či Pert Pithart (Krejčí, 2016).

a signatármi Charty 77 ako Miroslav Kusý, či Milan Šimečka staval do popredia celkovú kritiku konceptu socializmu a zameriaval sa na formovanie občianskej spoločnosti (Rychlík, 2015). Odlišný ideový základ tvoril prúd tzv. reformných komunistov, ktorí sa v roku 1968 hlásili k myšlienke socializmu s ľudskou tvárou, za čo boli aj z Komunistickej strany Slovenska (KSS) vylúčení (Alexander Dubček, Vladimír Mečiar). VPN do svojich radov postupne integrovala aj niektorých populárnych politikov bývalého komunistického režimu (Rudolf Schuster, Milan Čič) zasadzujúcich sa za demokratizačný proces. Popri nich pôsobili ešte zástancovia ochranárskej politiky (Peter Budaj, Fedor Gál), skupina umelcov (Milan Kňažko, Miroslav Cipár) a liberálne naladení študenti reprezentovaní vlastnými lídrami (Zuzana Mistríková, Anton Popovič). Zatiaľ čo pri zvrhnutí komunistického režimu sa širokospektrálna základňa z hľadiska zapojenia a aktivizovania veľkej časti spoločnosti javila ako výhoda, pri napĺňaní druhého cieľa transformácie spoločnosti sa stala problematickou (Kopeček, 2007).

Postupne v dôsledku názorovej nejednotnosti dochádzalo kvzniku nových politických subjektov s vlastnou ideovou orientáciou. Najvýznamnejším bolo Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) vytvorené bývalým katolíckym krídlom, ktoré sa dostalo do pozície hlavného politického rivala pre nadchádzajúce parlamentné voľby. Prieskumy verejnej mienky dokonca naznačovali možnosť víťazstva kresťanských demokratov, ktoré začali preberať značnú časť voličov VPN. Prepad preferencií sa snažilo hnutie riešiť získaním populárnych osobností aktívnych počas bývalého režimu s cieľom pritiahnúť čo najširšie spektrum voličských hlasov (Pekník, 2016). S odstupom času môžeme tento krok hodnotiť dvojsmerne. Na jednej strane zabezpečila hnutiu víťazstvo v nadchádzajúcich parlamentných voľbách, na strane druhej zastúpenie viacerých ideových prúdov viedlo k častým rozporom vo vnútri VPN, ktoré významných spôsobom ovplyvňovali vládnutie a viedli k viacerým štiepeniam.

Volebný výsledok 29,3 % v prvom slobodnom hlasovaní občanov po viac ako štyridsiatich rokoch komunistickej nadvlády znamenal okrem samotného víťazstva aj možnosť stať sa rozhodujúcou silou pri formovaní novej vlády. Vedúce postavy VPN ako Fedor Gál, Milan Kňažko, či Peter Zajac sa odmietli angažovať v mocenských štruktúrach štátu a naďalej zostávali v pozícii kontroly nad spoločenským dianím (Krivý – Zemko, 2008). Takmer polovicu postov v slovenskej vláde (12 z 23) a 3 ministerské kreslá vo federálnom kabinete vrátane postu predsedu (Marián Čalfa) tak obsadili

zástupcovia rôznych ideových krídiel vo VPN (Plávková, 2016). Kľúčové kreslo premiéra v rámci vznikajúcej novej koalíciej slovenskej vlády s KDH a Demokratickou stranou (DS) po zložitom výberovom procese nakoniec obsadil Vladimír Mečiar, ktorý dovtedy pôsobil v pozícii ministra vnútra. Jeho osoba začala v krátkom časovom období vyvolávať napätie vo vnútri hnutia, keďže sa v politickej rovine postupne odkláňal od rozhodnutí predsedníctva VPN. Problematickou sa stala najmä otázka štátoprávnych vzťahov v rámci spoločného česko-slovenského štátu (Laluha, 2016). Vladimír Mečiar presadzoval koncepciu dvoch silných republík s nadstavbou v podobe federácie, čo narážalo na odpor rozhodujúcich členov Fedora Gála, Martina Bútoru či Petra Zajaca, ktorí nepovažovali posilnenie suverenity Slovenska za prioritu. Rozpory v hnutí vyústili k utvoreniu tzv. „trnavskej iniciatívy“ z časti miestnych štruktúr, ktorá podporovala politiku úradujúceho premiéra (Matejka, 2016).

Obdobie prelomu rokov 1990 a 1991 bolo poznačené aj množiacimi sa osobnými spormi Vladimíra Mečiara s jednotlivými ministrami a predsedníctvom VPN. Trnavská skupina sa začiatkom roka 1991 pretransformovala na platformu VPN–za demokratické Slovensko a oficiálne sa postavila na stranu úradujúceho premiéra. Okamžite vystavila kritike Koordinačný výbor VPN a obvinila ho z cenzurovania Mečiarových prejavov vo verejnoprávnej televízii. Situácia sa z hľadiska ďalšieho vládnutia dostala do bezvýchodiskového bodu. Fedor Gál tak pristúpil v apríli 1991 k iniciovaniu hlasovania o odvolaní Mečiara z postu predsedu vlády. Návrh získal v Slovenskej národnej rade (SNR) dostatočný počet hlasov aj vďaka podpore KDH, ktorému sa otvorila v rekonštruovanej vláde cesta k premiéorskemu kreslu. Z VPN definitívne po týchto udalostiach vystúpila platforma VPN-ZDS, čo sa premietlo v strate takmer polovice kresiel z pôvodného zastúpenia hnutia v rámci SNR. Novým premiérom sa stal predseda KDH Ján Čarnogurský ako nominant vtedajšej najsilnejšej koalíciej strany² (Leška, 2011).

Po týchto udalostiach sa popularita VPN začala v prieskumoch verejnej mienky hlboko prepadať za pôvodným volebným ziskom. Naopak dominantné postavenie v nich získavalo HZDS, ktoré vzniklo z pôvodnej platformy (Ondruš, 2009). VPN sa snažilo stabilizovať situáciu na sneme

² Rekonštruovaná vláda pod vedením Jána Čarnogurského tvorila exekutívu len 14 mesiacov, pretože pred voľbami 1990 bol dosiahnutý politický konsenzus v otázke prvého volebného obdobia stanoveného na 2 roky (Petrovičová – Pollák, 2016).

v Poprade koncom roka 1991, kedy sa hnutie oficiálne pretransformovalo na politickú stranu s názvom *Občianska demokratická únia* (ODÚ). Ideologicky sa ODÚ snažila jasne zadefinovať v pravej časti politického spektra s liberálnym prístupom k ekonomickým otázkam. Hlásila sa k radikálnej reforme federálneho ministra financií Václava Klauza a k budovaniu nástrojov trhovej ekonomiky. V tematike štátoprávneho usporiadania Čechov a Slovákov sa zasadila za spoločný štát založený na princípe funkčnej federácie (Kubín, 1992). Strana vstupovala do predvolebného boja s novými tvármi vo vedení – predsednícky post obsadil Martin Porubjak a prvým podpredsedom sa stal Ivan Mikloš, ktorý od konca 90. rokov predstavoval symbol reformného procesu na Slovensku (Krno – Slobodníková, 2016).

Mediálny priestor vyplývajúci z účasti strany vo vládnej koalícii nepomohol ODÚ presiahnuť potrebné kvórum zvoliteľnosti, pričom dokázala osloviť len 4 % voličov. Táto porážka odštartovala rýchly proces zániku sprevádzaný značnými finančnými problémami. Nakoniec v novembri 1992 krátko pred zánikom federácie pristúpilo vedenie ODÚ k rozpusteniu strany (Kopeček, 2007). Predstavitelia ODÚ tak nedokázali naplniť primárny cieľ volebného programu v podobe udržania spoločného federatívneho štátu. Koniec ODÚ však automaticky neznamenal definitívny odchod jednotlivých straníkov z politiky, pretože viacerí z nich sa uplatnili na politickej scéne aj v neskoršom období v rámci nových pravicových zoskupení.

Ak sa pozrieme na pôsobenie VPN, resp. ODÚ z hľadiska reformných procesov vo verejnej správe, je potrebné zdôrazniť výrazný podiel tohto hnutia pri presadení štrukturálnych zmien v celom správnom systéme. Vládna koalícia kreovaná po prvých slobodných parlamentných voľbách v roku 1990 s rozhodujúcim postavením VPN presadzovala vytvorenie plnohodnotnej samosprávy na miestnej aj regionálnej úrovni, pričom odmietala akékoľvek návrhy zachovania systému národných výborov. V týchto súvislostiach sa tak VPN postavilo za duálny model pôsobenia samosprávy a štátnej správy, čo hnutie považovalo za poistku demokratických princípov negujúc centralistické prvky (Nižňanský, 2005). VPN má hlavný podiel na prijatí zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení zo septembra 1990, v rámci ktorého občania získali možnosť po viac ako štyridsiatich rokoch komunistickej nadvlády právo priamo rozhodovať o svojich zástupcoch na miestnej úrovni. V porovnaní s českou časťou federácie sa priama voľba týkala aj funkcie starostu, resp. primátora, čím sa ešte viac posilnil demokratický prvok. Na základe presadeného zákona č. 472/1990 Zb. o organizácii

miestnej štátnej správy bola prenesená pôsobnosť národných výborov na dva typy úradov. Na jednej strane to bolo 38 vytvorených okresných úradov kopírujúc územnosprávne členenie na tejto úrovni, na druhej strane na 121 obvodných úradov (zákon č. 472/1990 Zb. o organizácii miestnej štátnej správy). Nová štruktúra správneho mechanizmu nadobudla účinnosť 1. januára 1991, čím sa ukončila existencia systému vychádzajúceho z obdobia socializmu. V otázke regionálneho usporiadania sa VPN postavila za zrušenie dovtedajšieho krajského modelu 3+1, ktorý bol aplikovaný na území Slovenska od roku 1968. Právomoci z tejto úrovne tak boli prenesené na okresné a obvodné úrady. Hoci časť predstaviteľov hnutia presadzovala návrat k niektorej z foriem župného modelu, táto otázka nebola do konca volebného obdobia 1990 – 1992 otvorená v oficiálnej rovine. Riešenie štátoprávnych otázok a vnútorné rozpory vo VPN paralyzovali akékoľvek snahy na riešenie tejto problematiky.

ĽUDOVÁ STRANA – HNUTIE ZA DEMOKRATICKÉ SLOVENSKO (ĽS-HZDS)

ĽS-HZDS

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

V 90. rokoch predstavovalo HZDS politické hnutie so širokospektrálnym záberom. Zahŕňalo viacero prúdov s rôznymi názormi na ekonomické otázky a na riešenie štátoprávneho usporiadanie Slovenska v rámci federácie. Po odchode do opozície v roku 1998 nastáva vo vnútri HZDS postupný vývoj, ktorý dospel do pretransformovania hnutia na ľudovú stranu. Problematické je však priamo zadefinovať ideologickú orientáciu ĽS-HZDS, keďže v rámci oficiálnych dokumentov sa objavovala kombinácia pravicových a ľavicových prvkov.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU HZDS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1992	37,29 %	74	1992 – 1993 Vládnutie s tichou podporou SNS 1993 – 1994 Vládna koalícia s SNS 1994(marec) – 1994(december) Opozícia
1994	34,94 %	61	1994 – 1998 Vládna koalícia so ZRS a SNS
1998	27,00 %	43	1998 – 2002 Opozícia
2002	19,50 %	36	2002 – 2006 Opozícia
2006	8,79 %	15	2006 – 2010 Vládna koalícia so Smerom-SD a SNS
2010	4,32 %	-	-
2012	0,93 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV HZDS

Funkčné obdobie	Predseda strany
1991 – 2013	Vladimír Mečiar

Zdroj: vlastné spracovanie

HZDS patrí medzi najvýznamnejšie ponovembrové politické zoskupenia, ktoré rozhodujúcou mierou formovali stranický systém na Slovensku. Pôsobenie HZDS môžeme rozdeliť do dvoch väčších etáp s hraničným medzníkom v roku 1998. V prvom období hnutie dominovalo na slovenskej politickej scéne a s krátkymi prestávkami stálo v čele vytvorených vlád. Po parlamentných voľbách 1998 znamenajúcich ústup z čelných mocenských pozícií nastáva etapa postupného zostupu voličských preferencií, ktoré vyvrcholilo až stratou parlamentného postavenia (2010) a rozpustením strany (2014). Kľúčovou postavou hnutia počas celej svojej existencie bola osoba dlhoročného predsedu Vladimíra Mečiara. V deväťdesiatych rokoch volebné úspechy HZDS pramenili predovšetkým z výraznej popularity jej lídra, pričom rovnaká spojitosť platí aj pre nasledujúce obdobie stagnácie (Pekník, 2016).

HZDS sa začalo formovať na pôde VPN z prívržencov politiky vtedajšieho premiéra Vladimíra Mečiara, ktorí v marci 1991 vytvorili platformu VPN – ZDS. Po mesiaci vnútorného napätia a nezhôd medzi jednotlivými krídlami vo VPN dochádza k definitívnemu rozkolu. Po odvolaní Vladimíra Mečiara z postu predsedu vlády sa 27. apríla konal v Košiciach mimoriadny snem, na ktorom platforma oficiálne ohlásila svoj odchod zo strany a založenie nového politického subjektu HZDS (Žvach a kol., 2006). Okrem toho sa odsúhlasilo rozdelenie majetku 1:1 medzi oklieštenou VPN a HZDS. Veľkou výhodou pre novovytvorený subjekt bol fakt, že jeho súčasťou sa stala značná časť bývalých regionálnych štruktúr prvého ponovembrového hnutia. Taktiež mal zastúpenie v zákonodarných zložkách na republikovej aj celoštátnej úrovni v podobe poslancov zvolených za pôvodnú VPN (Leška, 2013).

Ustanovujúci snem HZDS sa konal 22. júna 1991 v Banskej Bystrici. Drvivou väčšinou 304 z 340 zúčastnených delegátov bol zvolený za nového predsedu Vladimír Mečiar, pričom kreslá podpredsedov obsadili bývalí významní členovia VPN – Milan Kňažko, Michal Kováč a Augustín Marián Húska. Základné programové ciele a vymedzenie voči VPN vyjadril predseda vo svojom inauguračnom prejave: *“Ak bola Verejnost’ proti násiliu nástrojom*

zápasu proti totalite, Hnutie za demokratické Slovensko ako politická organizácia má garantovať dôsledné naplnenie zmyslu a účelu budovania štátu a zásad demokratického rozvoja Slovenska“ (Žvach a kol., 2006, s.8). Z hľadiska ideologickej orientácie sa HZDS definovalo ako širokospektrálny stredový subjekt s viacerými myšlienkovými prúdmi. Predstavitelia tzv. „trnavskej iniciatívy“, ktorí stáli za vytvorením platformy VPN-ZDS a výraznou mierou sa zaslúžili o vznik nového hnutia, vyjadrovali odpor voči dovtedajšiemu štýlu politiky VPN (Matejka, 2016). V ekonomickej oblasti odmietali reformu „šokovej terapie“ a rýchleho prechodu majetku do súkromného vlastníctva. Naopak sa zasadzovali za umiernené tempo privatizácie a rozvíjanie sociálno-demokratického charakteru politiky, čo bolo zreteľné najmä pri reformných komunistoch okolo Ivana Láluha a ľudí patriacich do združenia ekonómov NEZES¹ (Kopeček, 2007). V otázke ďalšieho štátoprávneho usporiadania Slovenska HZDS jednohlasne proklamovalo požiadavku suverenity a dokončenie emancipačného procesu. Volebný program však počítal až s 5 možnými alternatívami riešenia vzájomného vzťahu Čechov a Slovákov, počnúc federáciou a končiac samostatnými plnoprávnymi republikami (Žvach a kol., 2006). HZDS tak od začiatku chýbala jednoznačná politická orientácia, pričom väčší programový rozptyl dokázal oslovit' širší okruh voličov z pomedzi rôznych spoločenských vrstiev obyvateľstva.

Dané tvrdenia sa naplno potvrdili pri výsledkoch parlamentných volieb 1992, ktoré sa stali jednoznačnou záležitosťou pre HZDS. Dosiagnutá hranica 37,3 % hlasov znamenala zisk takmer polovice kresiel v SNR (74 zo 150). Zostávajúce dve kreslá zabezpečujúce väčšinu v zákonodarnom zbore obstarali Ivan Hudec a Peter Brňák, ktorí sa rozhodli vystúpiť zo svojich pôvodných poslaneckých klubov (SDĽ a SNS) a pridať sa na stranu jednofarebnej vlády (Kopeček, 2007). Tichú podporu novej vláde vyjadrila aj SNS, čo sa odrazilo v nominovaní predsedu národniarov Ľudovíta Černáka do kresla ministra hospodárstva. Pred HZDS ako víťazným politickým subjektom stála dôležitá úloha vyriešiť otázku štruktúry spoločného štátu s Čechmi (Dinuš, 2016). Vzájomné rokovania medzi slovenskou delegáciou na čele s Vladimírom Mečiarom a českou stranou vedenou lídrom víťaznej ODS Václavom Klausom nedospeli z hľadiska zachovanie federácie ku kompromisnému riešeniu, čo napokon viedlo k dohode o vytvorení

¹ Nezávislé združenie ekonómov Slovenska vzniklo 20. decembra 1989 za účasti vyše 80 ekonómov. Základným cieľom združenia bolo prezentovanie myšlienok Slovenska ako samostatnej ekonomickej jednotky.

dvoch samostatných republík. Smerovanie k samostatnosti Slovenska bolo umocnené prijatím dvoch významných dokumentov na pôde SNR – Deklarácie zvrchovanosti Slovenskej republiky (17.7.1992) a Ústavy Slovenskej republiky (1.9.1992). V oboch prípadoch sa o prijatie zaslúžili najmä predstavitelia HZDS, z ktorých iniciatívy vzišli jednotlivé návrhy. Celkový proces vyvrcholil 1.januára 1993 vznikom samostatnej Slovenskej republiky (Laluha, 2016).

Už počas tohto obdobia sa začínali v strane objavovať negatívne tendencie v dôsledku osoby charizmatického lídra Vladimíra Mečiara, ktorý v dôsledku aplikácie určitej miery autoritárskeho správania pri vládnutí vnášal do riadenia hnutia a postupne aj celej spoločnosti prvky vodcovského princípu (Kopeček, 2007). Vo vnútri HZDS sa formovali skupiny odporcov odsudzujúc praktiky tohto druhu. Prvým známym prípadom je spor premiéra s Milanom Kňažkom, ktorý v snahe o demokratizáciu pomerov v HZDS sa postavil do role protikandidáta Vladimíra Mečiara na post predsedu. Po prehratom súboji bol z hnutia vylúčený a po odchode ďalších 7 poslancov nastáva prvé veľké štiepenie (Leška, 2013). Koncom roka 1993 v dôsledku zúženía poslaneckého klubu HZDS dochádza k podpisu koalícnej dohody s SNS v snahe stabilizovať situáciu vlády. V reakcii na konfrontačnú politiku Vladimíra Mečiara vzniká platforma *Alternatíva politického realizmu* (APR), ktorej iniciátormi boli Jozef Moravčík a Roman Kováč. Nasledovalo druhé veľké štiepenie súvisiace so stratou väčšinového postavenia koalícnej vlády v NR SR a vyslovením nedôvery premiérovi. Po rozsiahlych politických otrasoch odchádza HZDS na krátke obdobie do opozície, pričom došlo k vymenovaniu nového kabinetu Jozefa Moravčíka, ktorý okrem exekutívnej funkcie stál na čele *Demokratickej únie*² (DÚ) vytvorenej z odídencov dovtedajších koalícnych strán (Leška, 2011) Paradoxom zostáva skutočnosť, že vládna zostava mala právo naplniť zostávajúce funkčné obdobie až do roku 1996, čo sa však nestalo. Poslanci SDĽ pri očakávanom vysokom volebnom zisku vyplývajúcom z predvolebných prieskumov iniciovali návrh o skrátení volebného obdobia, ktorý bol v parlamente všeobecne akceptovaný (Rybář, 2005).

V predčasných parlamentných voľbách na jeseň 1994 sa HZDS podarilo zaznamenať výrazný volebný úspech 34,9 % hlasov a stalo sa

² Demokratická únia vznikla zlúčením Aliancie demokratov Slovenskej republiky, Alternatívy politického realizmu a Národno-demokratickej strany na začiatku roka 1994. Všetky zakladajúce strany vznikli z odštiepených skupín z HZDS a SNS (Pekník, 2016).

opäť jednoznačným víťazom (Krivý, 2012). Po zdĺhavých rokovaníach vytvorilo hnutie koaličnú vládu so ZRS a SNS. V rámci nej však malo dominantné postavenie, keď obsadilo 11 ministerských postov zo 17. Postavenie menších koaličných partnerov bolo oslabené aj rozhodnutím ich predsedov Jána Luptáka a Jána Slotu nezastávať ministerské funkcie a nebyť priamymi účastníkmi vlády (Leška, 2013). Funkčné obdobie 1994–1998 môžeme hodnotiť ako rozporuplné, pretože sa viaže s viacerými politickými kauzami, ktoré často presahovali pole ústavnosti. Charakter vládnutia sa prejavil hneď na ustanovujúcej schôdzi NR SR, kedy za jednu parlamentnú noc boli zo svojich pozícií odvolaní generálny prokurátor, predseda a podpredseda Najvyššieho kontrolného úradu, vedenie Fondu národného majetku a riaditeľov verejnoprávnych mediálnych inštitúcií (STV, SRO). Do týchto funkcií boli pritom zvolení ľudia z prostredia vládnych zoskupení. Nasledovali ďalšie kauzy nevyjasneného únosu prezidentovho syna Michala Kováča ml. do Rakúska, zbavenie poslaneckého mandátu Františka Gauliedera, či zmarenia referenda organizovaného v roku 1997 (Leško, 2017). V druhom prípade spor vychádzal z rozhodnutia HZDS pred voľbami 1994 pripútať si vlastných poslancov podpísaním dokumentu, v ktorom súhlasili so stratou mandátu v prípade opustenia strany. Poslanec a zakladajúci člen HZDS František Gaulieder v roku 1996 ohlásil svoj odchod z hnutia, pričom odmietol prepustiť svoje poslanecké kreslo. Vzápätí však na základe doručeného listu predsedovi parlamentu Ivanovi Gašparovičovi rozhodol zákonodarný zbor o jeho rezignácii. Jednoznačne tak prišlo k porušeniu ústavy, ktorá definovala mandát v NR SR ako voľný so všetkým právom individuálneho zaobchádzania každého zvoleného poslanca (Kopeček, 2007).

Jednotlivé kroky vládnej moci sa okamžite stretli s negatívnymi reakciami zahraničných predstaviteľov demokratických štátov. Slovensko napriek deklarovanej snahe o integráciu do Európskej únie (EÚ) a Severoatlantickej aliancie (NATO) nebolo prizvané k prístupovým rokovaniam, čím sa postupne dostávalo do medzinárodnej izolácie. Konfrontačný štýl politiky HZDS viedol nielen k rozdeleniu stranického spektra, ale premietol sa naprieč celou spoločnosťou. Vytvorili sa dva tábory s rozdielnym pohľadom na vládnú politiku reprezentovanú premiérom Vladimírom Mečiarom. Táto rozpoltenosť sa naplno prejavila v nasledujúcich parlamentných voľbách v roku 1998. Antimečiarovské krídlo reprezentovala predovšetkým *Slovenská*

*demokratická koalícia*³ (SDK), ktorá v sebe dokázala integrovať značnú časť roztriešteného opozičného tábora (Marušiak, 2012).

HZDS sa podarilo vo voľbách tretíkrát za sebou zvíťaziť (27%), ale iba s tesným náskokom pol percenta pred svojím hlavným politickým oponentom (Krivý – Zemko, 2009). Povolebné rokovania jednoznačne ukázali izolované postavenie hnutia v straníckom systéme a po neúspešných politických rozhovoroch odišlo HZDS do opozície. Strata mocenského postavenia mala výrazný dopad na vnútorné štruktúry, ktoré sa museli prispôbiť novým podmienkam. Po prvotných úvahách predsedu o opustený politiky bol na sneme v Dubnici nad Váhom jednohlasne potvrdený v čele zoskupenia. V snahe o vymanenie sa z politickej izolácie došlo k pretransformovaniu hnutia na klasickú politickú stranu (Dinuš, 2016). Reálne kroky boli uskutočnené na republikovom sneme v Trnave. Zúčastnení členovia schválili zmenu názvu na *Hnutie za demokratické Slovensko – Ľudová strana* (HZDS-LS), čo sa do značnej miery premietlo v zafinovaní programovej orientácie strany. V zahraničnopolitických otázkach sa napriek rozporuplným krokom počas predchádzajúceho vládnutia zasadilo za rýchly vstup do integračných štruktúr (Žvach a kol., 2006). Upravená a konkretizovaná ideová profilácia posúvala stranu do stredopraveho priestoru, aj keď len v určitej umiernennej forme. Zmeny sa týkali aj programových stanov v súvislosti s posilnením právomocí predsedu, ktorému bolo priznané právo navrhovať kandidátov na podpredsedov (Kopeček, 2007). Svoje zvýraznené postavenie Mečiar využil už pred parlamentnými voľbami 2002, keď sa na kandidátnej listine neobjavili viaceré známe mená na čele s Ivanom Gašparovičom⁴. V reakcii na tieto skutočnosti dochádza v ďalšiemu štiepení v HZDS, pričom odídenci vytvorili nový politický subjekt *Hnutie za demokraciu* (HZD). Napriek priaznivým volebným prieskumom HZD nedokázalo prekročiť volebné kvórum (Leška, 2013).

Vnútorné otrasy v HZDS sa prejavili v historicky najnižšom volebnom zisku 19,5% hlasov a obsadením 36 mandátov v parlamente. Štvrté víťazstvo v poradí opäť neznamenalo podiel na vládnej moci, pretože väčšina v NR SR pripadla koalícii pravicových zoskupení. Volebný výsledok a neschopnosť vedenia nájsť vhodných partnerov do vlády boli

³ Vznikla ako reakcia na zmenu volebného zákona v roku 1998. Z pôvodnej päťkoalície KDĽ, DÚ, DS, SDSS a SZS sa vytvorila jednotná strana (Leška, 2013).

⁴ Ivan Gašparovič pôsobil v rokoch 1992 až 1998 v pozícii predsedu NR SR, pričom tento post zastával aj počas vlády Jozefa Moravčíka v roku 1994 po odchode HZDS do opozície (Kopeček, 2007).

spúšťačom vlny nespokojnosti v časti štruktúr HZDS, ktoré požadovali demisiu Vladimíra Mečiara na predsedníckom poste. Zachovanie status quo znamenalo odchod 10 poslancov na čele s Vojtechom Tkáčom a Oľgou Keltošovou, pričom Vladimír Mečiar bol opätovne potvrdený snemom v Púchove na predsedníckom poste (Krno – Slobodníková, 2016). Namiesto sebareflexie a vyvedenia politickej zodpovednosti pristúpilo HZDS-ĽS iba k miniatúrnym úpravám v podobe zmeny názvu na ĽS-HZDS, ktoré nemali výraznejší dopad na základné smerovanie. Zakonzervovanie stavu zákonite viedlo k pokračujúcemu prepadu preferencií, ktoré sa zastavili na hranici 8 % v parlamentných voľbách 2006. Lubomír Kopeček zhrnul príčiny tohto zostupu do nasledujúcich bodov: „*nečitateľná politika strany, neschopnosť nájsť akúkoľvek silnejšiu mobilizačnú tému na oslovenie voličov a pokročilosť erózie charizmy lídra*“ (Kopeček, 2007, s. 176).

Dôležitým faktorom bol aj veľký odliv voličov k víťaznej strane Smer-SD, ktorá presadzovala sociálnodemokratické vedenie politiky. Paradoxne práve najnižší volebný zisk ĽS-HZDS zabezpečil po ôsmich rokoch účasť vo vládnej koalícii spolu s SNS a víťazom volieb. Postavenie najmenšieho koaličného partnera s dvomi ministerskými kreslami katapultovalo ĽS-HZDS do vedľajšej role tvorcu vládnej moci. Politicky sa nedokázalo presadiť a začalo sa úplne vytrácať popri dominantnému Smeru-SD. Prezentovalo sa skôr negatívnym spôsobom v dôsledku rozporuplného vedenia pridelených ministerstiev. V prípade ministerstva pôdohospodárstva sa v kresle ministra vystriedalo až kvarteto nominantov (Leška, 2013).

Výrazne zostupný trend volebných ziskov HZDS od roku 1998 sa na základe spomínaných skutočností premietol až do mimoparlamentného postavenia v roku 2010 (volebný zisk 4,33 % hlasov). Nezabránila tomu ani generačná výmena na vysokých postoch, keďže sa nedotýkala kľúčového predsedníckeho kresla. HZDS ako dominantný politický subjekt deväťdesiatych rokov sa už nedokázal z tejto situácie pozviechať. Snaha o návrat do poslaneckých lavíc v predčasných parlamentných voľbách 2012 skončil katastrofálnym výsledkom 0,93 % (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2012). Postavenie strany na okraji politického záujmu s trojnásobným expremiérom v čele môžeme považovať za výsledok politických krokov v rámci vývoja od parlamentných volieb 1998. Vladimír Mečiar až v tejto situácii rezignoval na svoju funkciu a napokon v decembri 2013 vystúpil z hnutia. Riadenie HZDS zostalo v rukách grémia, ktoré si stanovilo za cieľ formálne rozpustenie strany. Po 23 rokoch aktívnej činnosti s významným

dopadom na politický vývoj na Slovensku členovia strany začiatkom roku 2014 pristúpili k zrušeniu HZDS (Just, 2016).

Ak sa pozrieme na pôsobenie HZDS z hľadiska realizovania zmien v oblasti verejnej správy, identifikujeme skôr presadzovanie centralizačných prvkov v systéme. Týka sa to najmä volebných období 1992 – 1994 a 1994 – 1998. V prvej etape vládnutia sa HZDS zameriavalo na vyriešenie štátoprávnych otázok a posilnenie postavenia Slovenska ako celku, čím sa otázky reforiem verejnej správy dostali do úzadia. Vznik samostatnej Slovenskej republiky považovali predstavitelia HZDS ako vhodný predpoklad pre optimálnu správu vecí verejných. V reálnej politike presadzovali posilnenie štátnej správy na úkor samosprávneho riadenia. Naplno sa to prejavilo počas druhej vlády vedenej HZDS v rokoch 1994 – 1998, kedy sa riešila problematika regionálneho usporiadania Slovenska. Prijatím zákona č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky uprednostnila vládna moc proces dekoncentrácie pred pokračovaním decentralizácie. Presadil sa model krajov s 8 územnými jednotkami, čo však bolo v rozpore s historickými členeniami Slovenska (zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky). Absentovalo prirodzené vymedzenie regiónov a previazanosť jednotlivých území. Vytvorili sa tak umelé jednotky bez samosprávneho obsahu. De facto prišlo k preneseniu moci z ústrednej úrovne na krajské jednotky, ktoré však podliehali rozhodnutiam zhora. Hierarchický mechanizmus výstavby správneho systému tak nenaplnil princípy subsidiarity. Išlo tak len o reformu územnosprávneho členenia v systéme štátnej správy. HZDS však na základe vyjadrenia A. Matejku považovalo takéto riešenie len za prechodný krok k vytvoreniu plnohodnotnej regionálnej samosprávy. Reforma z roku 1996 sa dotkla aj okresnej úrovne, na ktorej bolo zavedených 79 jednotiek (zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky). Kritické hlasy sa ozývali hlavne zo strany opozície z dôvodu vymedzenia okresných miest, kde sa zdôrazňovalo politické pozadie. Dôležitú úlohu zohralo HZDS aj pri zavádzaní modelu vyšších územných celkov v roku 2001, hoci už nepôsobilo vo vláde. Presadzovaný vládny návrh 12+12 celkov bol na pôde NR SR upravený pozmeňovacím návrhom poslanca HZDS Jána Cupera stanovujúc model 8+8. Tento návrh získal podporu aj zo strany koaličných subjektov SDL a SOP, čím došlo k výraznej modifikácii vládneho návrhu. Okrem toho sa stanovila dvojkolová voľba predsedov samosprávnych krajov, čo malo eliminovať presadenie sa kandidátov

maďarskej národnosti. V poslednej etape existencie HZDS sa zasadzovalo za zachovanie existujúceho modelu a zároveň za prehĺbenie kompetenčného rámca regionálnej samosprávy, pričom však už nedisponovalo dostatočnou politickou silou.

STRANA DEMOKRATICKEJ ĽAVICE (SDĽ)

SDĽ

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

SDĽ môžeme zdefinovať ako ľavicový politický subjekt presadzujúci prvky solidarity, rovnosti a sociálnej spravodlivosti. V rámci programovej orientácie prešla strana značným vývojom, čo vychádzalo už zo samotnej povahy jej konštituovania z Komunistickej strany Slovenska (KSS) a následnej adaptácie na ponovembrové demokratické podmienky. V týchto súvislostiach sa snažila SDĽ priblížiť k tradičným západoeurópskym socialistickým stranám. Celková ideovo-politická orientácia bola do značnej miery ovplyvnená súperením dvoch krídiel s odlišným chápaním smerovania strany.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHĽADU SDĽ

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1990	13,35 %	22	1990 – 1992 Opozícia
1992	14,70 %	29	1992 – 1994 Opozícia 1994(marec)- 1994(december) Vládna koalícia s KDĽ, DÚ
1994	10,41%	18	1994 – 1998 Opozícia
1998	14,66%	23	1998 – 2002 Vládna koalícia s SDK, SMK, SOP
2002	1,36 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SDĽ

Funkčné obdobie	Predseda strany
1991 – 1996	Peter Weiss

1996 – 2001	Jozef Migaš
2001 – 2002	Pavol Koncoš
2002 – 2004	Ľubomír Petrák

Zdroj: vlastné spracovanie

SDĽ

SDĽ predstavuje najvýznamnejšie ľavicové zoskupenie na slovenskej politickej scéne v deväťdesiatych rokoch. Vznikla reformným procesom z pôvodnej KSS, ktorá počas socialistického zriadenia do roku 1989 tvorila organizačnú zložku celoštátnej KSČ na území Slovenska (Schelle, 2016). Spoločenské zmeny boli základným podnetom k vnútornému obrodeniu KSS a jej pretransformovaniu na sociálnodemokratický subjekt. Prišlo k tomu na začiatku roka 1991, kedy na sneme strany väčšina delegátov rozhodla o zmene názvu. Tento akt bol potvrdený preregistráciou jednotlivých členov na všetkých úrovniach, ktorí podali prihlášku do nového subjektu (Kopeček, 2007). Premenovanie malo charakter prihlásenia sa k demokratickým mechanizmom, v rámci ktorých sa strana programovo orientovala na ekonomicky slabšie vrstvy obyvateľstva. Dôležitá úloha spočívala aj vo vymanení sa z politickej izolácie a v získaní dôvery ostatných politických strán (Gbúrová, 2016).

Od začiatku pôsobenia reformovanej SDĽ stáli proti sebe dve krídla¹ s rozdielnymi predstavami vedenia politiky. Modernistické krídlo reprezentované predsedom strany Petrom Weissom sa snažilo o čo najrýchlejšie prebudovanie subjektu na modernú európsku ľavicu. Naopak časť štruktúr presadzovala pôvodné smerovanie a s výhradami pristupovalo k samotnej zmene názvu. Niektorí ortodoxní zástancovia komunistickej ideológie dokonca odmietli pod novou značkou pokračovať a svoje myšlienky preniesli na pôdu dvoch nových politických strán, ktoré však dokázali osloviť len marginálny počet voličov (Kopeček, 2007). Pri budovaní SDĽ sa vedúci predstavitelia mohli oprieť o fungujúcu organizačnú štruktúru rozmiestnenú po celom Slovensku. Prvý riadny snem sa konal v decembri 1991 v Trenčíne. Zvolenie Petra Weissa do predsedníckeho kresla jednoznačne demonštrovalo potvrdenie modernistického smerovania. Snem schválil nové programové ciele v rámci ktorých bola vyjadrená diskontinuita s komunistickou minulosťou a obdobím 1948 – 1989 (Marušiak, 2012).

¹ Ešte v roku 1990 v rámci KSS sa vytvorili dve súperiace skupiny zasadzujúce sa o rozdielne smerovanie – Platforma socialistickej orientácie a Platforma komunistickej obnovy KSS (Pekník, 2016).

V parlamentných voľbách 1992 strana získala takmer 15%, čo znamenalo druhé miesto za víťazným HZDS (Krivý – Zemko, 2009). Ústrednou témou kampane SDĽ bola kritika procesov ekonomickej transformácie, ktoré negatívnym spôsobom doliehali na značnú časť obyvateľstva. Ako najsilnejšia opozičná strana pôsobila v prvej fáze pomerne konštruktívne a v mnohých kľúčových hlasovaniach týkajúcich sa štátoprávneho usporiadania Slovenska sa pridala na stranu vlády reprezentovanej HZDS (Deklarácia o zvrchovanosti, Ústava Slovenskej republiky). Situácia sa zmenila po oficiálnom vzniku samostatnej Slovenskej republiky, kedy SDĽ vyjadrovala čoraz väčší nesúhlas s politikou vlády (Leška, 2013). V čase politickej krízy a straty väčšinového postavenie vládných strán HZDS a SNS na začiatku roka 1994 strana odmietla ponuku o rozšírení koalície a naopak sa pridala k hlasovaniu o vyslovení nedôvery premiérovi Vladimírovi Mečiarovi. Následne došlo k jej participácii na vytvorení nového kabinetu Jozefa Moravčíka, v ktorom obsadila 6 ministerských kresiel. Štvorročné funkčné obdobie parlamentu dávalo možnosť vládnej zostave zotrvať pri moci ďalšie dva roky do riadnych parlamentných volieb naplánovaných na rok 1996 (Plávková, 2016).

Práve poslanci SDĽ však prišli s návrhom o skrátení volebného obdobia a schválení predčasných volieb na druhú polovicu roka. Viedli ich k tomu dosiahnuté percentá v prieskumoch verejnej mienky, ktoré prisudzovali ľavičiarom približne rovnaký zisk ako HZDS. Svoje postavenie ešte chcela strana upevniť spoločnou kandidatúrou so Sociálnodemokratickou stranou Slovenska (SDSS), Stranou zelených Slovenska (SZS) a Hnutím poľnohospodárov (HP SR) pod jednotným názvom Spoločná voľba (SV)². Predčasné parlamentné voľby 1994 však priniesli nečakané výsledky. Zoskupenie ľavicových strán len tesne prekročila kvórum 10%, ktoré platilo pre štvorčlennú volebnú koalíciu. Najväčší konkurent HZDS dosiahol takmer rovnaký volebný zisk ako v roku 1992 a jednoznačne sa postavilo do role hlavného predstaviteľa budúcej vlády (Leška, 2011). Volebný neúspech SDĽ môžeme pripísať k viacerým skutočnostiam. Občania sa nestotožnili s myšlienkou koalície viacerých strán a namiesto navýšenia volebných preferencií nastal pravý opak. Ľavičiarom rovnako neprosperovalo pôsobenie v Moravčíkovej vláde, v ktorej stáli po boku odlišných ideologických a programových subjektov - pravicového KDĽ, či liberálnej DÚ. Najdôležitejší

² Trojica menovaných politických strán zapojených do volebnej koalície s SDĽ predstavovali malé subjekty s marginálnou voličskou základňou.

faktor však spočíval v odchode Jána Ľuptáka a v založení nového politického subjektu ZRS. Radikálnym ľavicovým programom dokázali osloviť takmer 8 % voličov, ktorí v prevažnej miere vychádzali z politického tábora SDĽ (Madleňák – Pink, 2012).

Neúspešné parlamentné voľby priniesli do strany vnútorné pnutie a posilnenie nespokojného krídla vytýkajúceho Weissovmu vedeniu prehnajú modernistickú orientáciu a vytrácanie ľavicových prvkov. Niektoré regionálne zložky negatívne vnímali aj odmietnutie spolupráce s víťazným HZDS. Posilnené postavenie pragmatického krídla sa naplno prejavilo na sneme 1996 v Nitre. Pri voľbe nového predsedu sa očakávalo víťazstvo kritikov Petra Weissa. Najvážnejším kandidátom na predsednícke kreslo bol ambiciózny predseda poslaneckého klubu Spoločnej voľby Róbert Fico. Krátko pred hlasovaním sa však za nevyjasnených okolností vzdal kandidatúry v prospech Ľubomíra Fogaša, proti ktorému stál Jozef Migaš. Medializácia dohody Róberta Fica s Ľubomírom Fogašom sa nepremietla pozitívne do rozhodovania delegátov a za nového predsedu bol v pomere 135 : 80 zvolený Jozef Migaš (Pekník, 2016).

Strana pod jeho vedením viedla samostatnú opozičnú politiku a ako jediná principiálne neodmietala spoluprácu s HZDS. Do predvolebnej kampane nevstupovala s jasne vyprofilovaným volebným lídrom, ale skupinou ôsmich lídrov. V očiach voličov sa snažila prezentovať ako jediná reálna ľavicová alternatíva. Volebný zisk nakoniec potvrdil správnosť zvolenej taktiky. SDĽ dosiahla vo voľbách 14.6 % hlasov, čím zopakovala úspech z roku 1992 (Krivý – Zemko, 2009). V rámci existencie mečiarovského a antimečiarovského krídla sa pridala k druhej skupine. Znamenalo to vstup do vládnej koalície s pravicovými silami na čele s SDK, ktorá sa ideovo od ľavicových demokratov veľmi vzdalovala (Szomolányi, 2005). Reformné sociálne opatrenia novej vlády s negatívnym dopadom na najnižšie vrstvy spoločnosti sa výrazne premietali na klesajúcich preferenciách SDĽ. Ako sa v neskoršom období ukázalo, najproblematickejším faktorom pre zachovanie dôvery strany bol odchod najpopulárnejšieho predstaviteľa Róberta Fica, ktorý v roku 1999 založil konkurenčný Smer³ (Haughton, 2003). Nespokojnosť s vládou koalíciou vyjadrila v roku 2000 časť poslaneckého klubu SDĽ na čele s Jozefom Migašom neštandardným krokom, keď spolu s opozíciou hlasovala za odvolanie premiéra Mikuláša Dzurindu. Hoci hlasovanie nebolo úspešné,

³ Strana Smer sa vo svojich počiatkoch neprezentovala ako klasický ľavicový subjekt, ale kládla dôraz na presadzovanie línie tzv. tretej cesty (Gbúrová, 2013).

jednoznačne sa ukázala rozpoltenosť vo vnútri najsilnejšej ľavicovej strany deväťdesiatych rokov.

V roku 2001 sa v snahe zastaviť politický úpadok stal novým predsedom Pavel Koncoš reprezentujúci radikálne socialistické krídlo. Následne na návrh vedenia SDĽ došlo k výmene Brigity Schmögnerovej a Pavla Kanisa na ministerských stoličkách. Odklon od politiky modernej ľavicovej strany sa rozhodla dvojica politikov s Petrom Weissom riešiť opustením radov SDĽ a založením nového politického subjektu s názvom Sociálnodemokratická alternatíva (SDA). Odstránenie vnútrostraníckej opozície dopomohlo novému vedeniu k presadeniu radikálnejšieho ľavicového programu vychádzajúceho zo socialistických prvkov. Ústredná téma predvolebnej kampane vychádzala z kritiky krokov koalície vlády, ktorej však SDĽ bola súčasťou. Predvolebné spojenectvo s SOP a SDSS, ktorých predstavitelia boli zastúpení na kandidátnej listine SDĽ, už nedokázalo zastaviť radikálny prepád preferencií (Haughton, 2013).

Tradičné ľavicové zoskupenie zastúpené na slovenskej politickej scéne od začiatku deväťdesiatych rokov získalo len 1,36 %, čo bolo objektívne hodnotené ako výrazný neúspech. SDĽ dokonca o 0,4 % porazil aj odštiepený subjekt SDA vedený Petrom Weissom (Krivý – Zemko, 2009). Volebný neúspech možno pripísať viacerým skutočnostiam. V prvom rade išlo už o spomínané pôsobenie SDĽ v pravicovom kabinete, čím sa zopakovala situácia z roku 1994. Rozdiel spočíval však v dĺžke pôsobenia vlád – zatiaľ čo v roku 1994 išlo iba o prechodné niekoľkokomesačné obdobie, Dzurindova vláda vyplnila celú štvorročnú periódu. Druhým faktorom bolo pomerne veľké množstvo konkurentov uchádzajúcich o typologicky podobného voliča. Veľký odlev hlasov nenastal len smerom k novému politickému subjektu vedenému bývalým podpredsedom Róbertom Ficom, ale aj k obnovenej KSS⁴, ktorá dosiahla vo voľbách prekvapivý zisk 6,33 %. (Krivý – Zemko, 2009).

V súvislosti s výsledkami volieb oznámil predseda SDĽ Pavel Koncoš takmer okamžite svoju rezignáciu. Prechodnou vedúcou osobnosťou strany sa stal Ľubomír Petrák, ktorý bol následne na sneme v Lučenci oficiálne zvolený do čela ľavicového subjektu. Zložitú povolebnú situáciu sa pokúsilo nové vedenie riešiť vyjednávaním s SDA, SDSS a Ľavicovým

⁴ Práve SDĽ vznikla v roku 1991 pretransformovaním z KSS. Časť straníkov však odmietla takúto zmenu a hneď o pár týždňov oficiálne zaregistrovala nový politický subjekt pod tradičnou značkou (Petrovičová – Pollák, 2016).

blokom o prípadnej koalícii, pričom pripúšťalo aj možnosť integrácie. Neúspešné rokovania však vyústili v orientáciu na stranu Smer, čo sa odzrkadlilo v umiestnení podpredsedu SDĽ Vladimíra Maňku na voliteľné miesto v premiérových eurovoľbách na Slovensku (Madleňák - Pink, 2012). Ďalšie samostatné pôsobenie strany bolo na nasledujúcom zjazde v Banskej Bystrici vyhodnotené ako problematické, čo sa odzrkadlilo v rozhodnutí delegátov integrovať sa od začiatku roka 2005 do strany Smer. K dátumu 31. december 2004 tak oficiálne končí pôsobenie SDĽ, ktorá v deväťdesiatych rokoch zohrala významnú úlohu pri formovaní stranického systému na Slovensku (Leška, 2011). Predstavitelia SDĽ získali priestor pre reálne uskutočňovanie politických krokov prostredníctvom začlenenia sa do politických štruktúr Smeru⁵. Naopak prospech druhej strany spočíval v prevode pomerne vysokého majetku a v získaní rozvetveného aparátu územných organizačných štruktúr. Smer sa po týchto krokoch jednoznačne zadefinoval na ľavej strane politického spektra, čo sa odzrkadlilo v zmene názvu na Smer – sociálna demokracia (Smer-SD). Značka SDĽ definitívne nezanikla, pretože v máji 2005 došlo k registrácii nového politického subjektu pod rovnomenným názvom, pričom v parlamentných voľbách 2010 získal 2,41 % hlasov (Just, 2018). Oficiálnym právnym nástupcom pôvodnej SDĽ je však strana Smer-SD.

Pohľad SDĽ na fungovanie verejnej správy bol do značnej miery determinovaný usporiadaním pred roka 1989. Pri vytváraní nového modelu na miestnej úrovni začiatkom deväťdesiatych rokov sa SDĽ pôsobiaca ešte ako KSS zasadzovala za udržanie systému národných výborov, ktorý v sebe kombinoval prvok štátnej správy a samosprávy. Podľa vtedajšieho stanoviska strany mohli byť národné výbory fungujúce na jednotlivých úrovniach zachované, hoci mali ich zloženie podliehať slobodnému hlasovaniu občanov v komunálnych voľbách. Pod vedením nových politických elít bol však integrovaný model nahradený duálnym systémom. V otázke regionálneho usporiadania SDĽ presadzovala zachovanie krajov ako základných regionálnych jednotiek, pričom uprednostňovala modely s nižším počtom celkov. Naplno sa tento prístup prejavil pri kreovaní vyšších územných celkov v roku 2001. SDĽ vtedy vystupovala ako jeden zo subjektov vládnej koalície. Vládny návrh obsahoval členenie 12+12, pričom na pôde NR SR

⁵ Dovedajší predseda SDĽ Ľubomír Petrák obsadil post ústredného tajomníka, Vladimír Maňka bol zvolený do kresla podpredsedu a Ján Richter sa stal členom predsedníctva Smeru (Leška, 2011).

došlo k výrazným posunom. Boli to práve poslanci SDĽ, vďaka ktorým bol schválený pozmeňovací návrh z dielne HZDS o znížení počtu regionálnych celkov na 8 (Nižňanský, 2005). Na základe tohto hlasovania sa presadil model 8 vyšších územných celkov, ktorý pretrváva až do súčasnosti.

SDĽ

KREŠŤANSKODEMOKRATICKÉ HNUTIE (KDH)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

KDH

KDH je v súčasnosti jedna z najstarších politických strán ponovembrovej histórie na Slovensku vychádzajúca z disidentskej tradície a antikomunizmu. Počas celej svojej existencie sa KDH programovo zameriava na konzervatívne hodnoty spoločenskej morálky, podpory rodiny a uplatňovania kresťanských prvkov. V ekonomickej oblasti sa zasadzovalo za liberalizáciu hospodárstva a podporu podnikateľského prostredia. Na základe toho ju môžeme zaradiť do pravej časti politického spektra.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU KDH

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1990	19,21 %	31	1990 – 1992 Vládna koalícia s VPN, DS
1992	8,89 %	18	1992 – 1994 Opozícia
1994	10,08 %	17	1994 – 1998 Opozícia
1998	- kandidatúra v rámci SDK (26,33 %)	- 42	1998 – 2002 Vládna koalícia (SDK) s SDĽ, SMK, SOP (od roku 2000 aj KDH)
2002	8,25 %	15	2002 – 2006 Vládna koalícia s SDKÚ, SMK, ANO
2006	8,31 %	14	2006 – 2010 Opozícia
2010	8,52 %	15	2010 – 2011 Vládna koalícia s SDKÚ, SaS, Most-HÍD
2012	8,82 %	16	2012 – Opozícia

2016	4,94 %	-	-
------	--------	---	---

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDŮV KDĤ

Funkčné obdobie	Predseda strany
1990 – 2000	Ján Čarnogurský
2000 – 2009	Pavol Hrušovský
2009 – 2016	Ján Figel'
2016 –	Alojz Hlina

Zdroj: vlastné spracovanie

KDĤ

V západoeurópskych krajinách zohrali kresťanské demokracie po druhej svetovej vojne veľmi významnú úlohu. V prípade Nemeckej spolkovej republiky alebo Talianska boli primárnymi politickými silami, ktoré stáli za ekonomickými úspechmi a udržaním demokratických princípov. Politické a spoločenské zmeny v Česko-Slovensku v roku 1989, súvisiace s obnovením plurality politických strán, vytvorili základný predpoklad pre vznik subjektu tohto druhu. Tento fakt umocňovala aj vysoká miera religiozity v štruktúre obyvateľstva Slovenska. Vznik KDĤ sa viaže na dlhšie časové obdobie, keďže budovanie subjektu vychádzalo zdola. Už 30. novembra 1989 sa sformoval prípravný výbor pod vedením Jána Čarnogurského, ktorý spolu s Antonom Seleckým a spisovateľkou Hanou Ponickou vyzývali k vzniku kresťanských klubov na úrovni obcí a okresov celého Slovenska. V rámci nej boli formulované štyri ideové základné zásady vychádzajúce z konzervatívnych hodnôt¹ (Sokoloková, 2016).

Po vytvorení hustej siete jednotlivých buniek bolo potrebné v ďalšej fáze zjednotiť aktivity a dať konceptu centrálnu riadenie. V druhej polovici februára 1990 sa konal ustanovujúci snem nového subjektu, na ktorom sa zišlo takmer 1200 delegátov z celého Slovenska. Spoločne prijali programové ciele vychádzajúce z novembrovej kresťanskej iniciatívy. Pri schvaľovaní názvu nového zoskupenia časť delegátov navrhovala označenie strana, čo však Ján Čarnogurský považoval za „*problematické formulovanie*

¹ Obsahovali nasledovné prvky: východiskom pre osobný a spoločenský život bol ekumenicky chápaný kresťanský svetonázor; zaručenie plnej náboženskej slobody a dodržiavanie ľudských práv, rovnoprávnosť všetkých foriem vlastníctva a podpora súkromného podnikania, podpora sociálne slabých občanov a pevných rodinných vzťahov.

v súvislosti s negatívnym vnímaním tohto pojmu počas ostatných štyridsať rokov nadvlády KSČ“ (Čarnogurský, 2007, s. 18). Drvivá väčšina členov rodiaceho sa zoskupenia tak schválila názov KDH a zvolila za predsedu Jána Čarnogurského (Leška, 2011).

Veľkou výhodou pre KDH bolo okamžité zapojenie sa do mocenských štruktúr štátu ešte pred prvými slobodnými voľbami. Spolu s VPN získali kresťanskí demokrati právo nominovať svojich členov do dočasnej vlády národného porozumenia, pričom vedúca osobnosť Ján Čarnogurský obsadil dôležitý post prvého podpredsedu vo federálnom kabinete. Popularita hnutia veľmi rýchlo rástla, čo sa odzrkadlilo vo vedúcom postavení v predvolebných prieskumoch. V prvých ponovembrových parlamentných voľbách nakoniec obsadilo KDH druhú priečku s 19,2 % hlasov za víťazným VPN. Obe zoskupenia doplnené o Demokratickú stranu vytvorili koaličnú vládu, v ktorej KDH obsadilo 8 ministerských kresiel. Rovnako malo zastúpenie aj vo federálnej vláde v podobe dvoch ministrov (Čarnogurský, 2007).

Ústredné témy nasledujúceho obdobia týkajúce sa štátoprávneho postavenia Slovenska, či obsahová stránka ekonomickej reformy spôsobovali napätie vo vnútri koalície. KDH sa na rozdiel od VPN zasadzovala za spomalenie reformného procesu a umiernenia ekonomických dopadov na občanov. Konflikt medzi koaličnými subjektami sa postupne dostal do ústrania pre spor predsedu vlády Vladimíra Mečiara s predsedníctvom VPN. Odvolanie premiéra sa odrazilo v štiepení VPN a v odchode značnej časti straníkov do vznikajúceho HZDS. Paradoxne z toho ťažilo práve KDH, ktoré sa dostalo do pozície najsilnejšej koaličnej strany s právom nominácie nového premiéra (Leško, 2017). Ján Čarnogurský ako predseda kresťanských demokratov sa postavil do čela zrekonštruovanej vlády v zložitom období zhoršujúcej sa hospodárskej situácie a prehľbujúcej sa nezamestnanosti, čo sa výrazne podpísalo na znižujúcej popularite KDH (Pekník, 2016).

K tomu sa pridali vnútrostranícke problémy prameniace z nespokojnosti niektorých členov so stratégiou rokovaní s českou stranou o ďalšom usporiadaní štátu. Koncom roka 1991 sa sformulovalo národné krídlo vedené Jánom Klepáčom zasadzujúce sa za suverenitu Slovenska. V dôsledku nesúhlasu s politikou vedenia sa platforma rozhodla pre samostatné smerovanie vo forme nového politického subjektu s názvom *Slovenského kresťanskodemokratického hnutia* (SKDH), ktoré však nedokázalo politicky uspieť². Pre KDH rozkol znamenal ďalšie oslabovanie preferencií, čo sa

² V parlamentných voľbách 1992 SKDH získalo 3,1 % hlasov a zostalo pred bránami

naplno prejavilo v parlamentných voľbách 1992. Kresťanskí demokrati zaznamenali prepad o viac ako 10 % v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami a získali len 8,89 % hlasov (Madleňák - Pink, 2012). Hnutie sa presunulo do opozície a v nasledujúcom období sa stalo najsilnejším kritikom politiky HZDS. V štátoprávnom procese vytvárania podmienok pre existenciu samostatnej Slovenskej republiky sa KDH postavilo v SNR proti dokumentom ako Deklarácia zvrchovanosti, či Ústava Slovenskej republiky, pričom svoje konanie odôvodňovalo obavami zo smerovania samostatného štátu pod vedením Vladimíra Mečiara (Eštok, 2011).

V roku 1994 po odvolaní vtedajšieho predsedu vlády sa KDH dostalo do koalície v rámci krátkej Moravčíkovej vlády. V predčasných parlamentných voľbách 1994 presiahlo hnutie hranicu 10 % a dobrovoľne sa rozhodlo zotrvať v opozícii. Politika vládnych strán na hrane ústavnosti a medzinárodná izolácia Slovenska si vyžadovali vznik silnej protiváhy HZDS na pravom spektre, čo začalo KDH naplňovať. V súvislosti s opozičným pôsobením sa vo vnútri hnutia vyprofilovalo liberálne krídlo tvorené Mikulášom Dzurindom, Jánom Fígelom, či Gabrielom Palackom, ktoré hlásilo víziu premeny KDH v otvorenú ľudovú stranu podľa vzoru nemeckej CDU. V snahe maximalizovať volebný zisk presadzovali rozšírenie identity strany o nové prvky vrátane liberálnych hodnôt. Takáto predstava narazila na odpor konzervatívnych predstaviteľov na čele s predsedom Jánom Čarnogurským. K otvorenému stretu oboch krídel prišlo na sneme v Banskej Bystrici na konci roka 1996, kde ďalšie smerovanie strany mala určiť voľba nového predsedu. Proti sebe sa postavili nominanti oboch názorových skupín - Ján Čarnogurský a Mikuláš Dzurinda. Pomer hlasov 214:130 potvrdil postavenie úradujúceho predsedu, ale rovnako tak poukázal na pomerne veľkú silu liberálneho krídla (Kopeček, 2007).

Vládna kauza zmareného referenda v roku 1997 predstavovala nový impulz pre potrebu zjednotenia opozičných síl k nadchádzajúcim voľbám. Po zložitých rokovaníach došlo k vytvoreniu volebnej koalície piatich strán pod názvom Slovenská demokratická koalícia (SDK), v ktorej malo najsilnejšie postavenie práve KDH. Štruktúru celého projektu nahľadala diskriminačná novelizácia volebného zákona krátko pred voľbami 1998. Vychádzala zo sprísnených kritérií pre volebné koalície, kde po novom každá z obsiahnutých politických strán musela presiahnuť 5 % hranicu. V prípade SDK sa tak jednalo o potrebu získania minimálne 25 % hlasov (Onufrák, 2011). Jedinou

slovenského parlamentu.

reálnou alternatívou pokračovania tohto projektu predstavovala premena volebnej koalície na politickú stranu pre prípad volieb. Členovia jednotlivých politických zoskupení tak museli formálne vystúpiť z materských strán a vstúpiť do SDK. Ján Čarnogurský proti svojmu presvedčeniu hlasoval za návrh, ale sám odmietol z KDH vystúpiť, čo znamenalo jeho nekandidovanie v nadchádzajúcich voľbách. Predsedom volebnej strany SDK sa stal dovtedajší hovorca koalície a predstaviteľ tzv. liberálneho krídla Mikuláš Dzurinda (Tížik, 2011). Vzniknutá situácia znamenala pre KDH absenciu účasti na volebnom procese pod vlastnou značkou. Samotné výsledky prisúdili SDK 26,33 % hlasov a umiestnenie v tesnom závесе za HZDS (Krivý – Zemko, 2009). Napriek druhej pozícii sa stala najsilnejšou stranou novej vlády, v rámci ktorej boli zastúpení na ministerských postoch 4 pôvodní členovia KDH vrátane postu predsedu vlády.

KDH muselo v nasledujúcom období bojovať za zachovanie svojej značky. Niektorí poslanci odmietali návrat do materskej strany a zostávali v štruktúrach volebnej SDK. Definitívne rozriešenie v tejto otázke priniesol trenčiansky snem v roku 2000, kde vedenie strany rozhodlo o povinnosti lojálnych poslancov kresťanskej demokracie opustiť poslanecký klub SDK. Následne sa do zoznamu poslaneckých klubov zapísalo aj novovytvorené zoskupenie KDH. Snem znamenal aj koniec jednej etapy KDH v čele so zakladajúcou osobnosťou Jánom Čarnogurským. Na tomto poste ho podľa vlastného želania vystriedal Pavol Hrušovský (Čarnogurský, 2007). V rovnakom období sa kreovala aj Slovenská demokratická a kresťanská únia (SDKÚ) s cieľom stabilizovať situáciu na politickej scéne vzhľadom na rozpadávajúcu sa SDK. Za celou iniciatívou stál predseda vlády Mikuláš Dzurinda, ktorému sa podarilo získať viacerých politikov s profesionálnou minulosťou v KDH (Ivan Šimko, Gabriel Palacka, Ladislav Pittner). Rozloženie politických síl medzi týmito politickými subjektami sa naplno ukázalo pri prvých regionálnych voľbách³ v roku 2001, kde jednoznačne zo vzájomného súperenia vyšlo víťazne politicky etablované KDH. Na parlamentnej pôde vstupovalo obrozené hnutie do volebného súperenia v roku 2002 s ambicióznym programom založenom na tradičných konzervatívnych hodnotách s dôrazom na rodinu ako základ spoločnosti (Eštok, 2011).

Volebný výsledok 8,3 % bol hodnotený pri samostatnej kandidatúre ako úspech a znamenal účasť v pravicovej vláde pod vedením Mikuláša Dzurindu.

³ Veľkým úspechom bol najmä zisk kresla župana Rudolfom Bauerom v Košickom samosprávnom kraji.

Vytvorili sa tak predpoklady pre úspešné zakončenie integračného procesu do NATO a EÚ. Rovnako sa otváral priestor pre realizáciu zložitejších reforiem (zdravotníctva, rovná daň). Najproblematickejším politickým subjektom pre KDH predstavovala liberálna Aliancia nového občana (ANO) založená generálnym riaditeľom TV Markíza Pavlom Ruskom (Leška, 2011). V koalícii často dochádzalo medzi týmito dvomi subjektami k výmene názorov v morálnych otázkach. Po prepuknutí škandálu okolo predsedu ANO bolo to práve KDH, ktoré okamžite iniciovalo vylúčenie liberálov z koalície (Marušiak, 2012).

Oslabené väčšinové postavenie vládnych strán na pôde NR SR sa doteraz za nevyjasnených okolností dočasne vyriešilo podporou dvoch poslancov HZDS Eduarda Kolesára a Karola Džupu. V závere volebného obdobia sa dominantnou politickou témou stala zmluva s Vatikánom o výhrade svedomia. Jej odmietnutie predstavovalo pre KDH tak zásadnú otázku, že opustila rady vládnej koalície. Na pôde NR SR sa politické strany dohodli na termíne predčasných parlamentných volieb vyhlásených na jún 2006. KDH vstupovala do predvolebnej kampane s osvedčenými témami rodiny a kresťanskej morálky, čím dokázala osloviť tradičný voličský elektorát prevažne starších občanov z obcí a malomestského prostredia. Zopakovanie volebného zisku z predchádzajúcich volieb (8,3 %) po ôsmych rokoch pravicovej vlády sa považoval za úspech (Madleňák, 2012).

Nové rozloženie politických síl s vedúcim postavením Smeru-SD postavil kresťanských demokratov do pozície rozhodovania medzi odchodom do opozície, resp. spoločnej vlády so Smerom-SD. Alternatívne pravicového zoskupenia s ĽS-HZDS bolo predstaviteľmi KDH úplne vylúčené. V otázke spolupráce so stranou Smer-SD sa vedenie strany a regionálnych štruktúr rozchádzali a stala sa predmetom dlhotrvajúcich vnútrostraníckych diskusií. Pozitívny výsledok prišiel až v okamžiku, keď sa Róbert Fico rozhodol do vlády prizvať ĽS-HZDS a SNS. Váhavý postoj kresťanských demokratov odsúdil stranu na štvorročný pobyt v opozícii (Haughton – Rybář, 2008). Rozhodnutie ísť do vlády so Smerom-SD však vyvolalo nespokojnosť v časti KDH a premietlo sa do rezignácii Vladimíra Palka, Daniela Lipšica a Rudolfa Bauera na podpredsednícke posty. Odklon od pôvodného smerovania strany viedla k odchodu aj ďalších poslancov KDH (Vladimír Palko, František Mikloško, Rudolf Bauer a Pavol Minárik) zo strany a k založeniu nového subjektu Konzervatívni demokrati Slovenska (KDS). Vnútrostranícke napätie vyvrcholené štiepením strany malo dosah

na predsednícke kreslo. Úradujúci predseda Pavol Hrušovský odmietol na sneme v roku 2009 kandidovať a odporučil Jána Fígela ako svojho nástupcu. Zostal nakoniec jediným kandidátom a stal sa novým predsedom KDH (Just, 2018).

Zmena vo vedení strany nemala väčší dosah na volebný zisk v roku 2010 a opäť sa pohyboval na hranici ôsmych až deviatych percent (8,52 %). Aj to však v konečnom dôsledku prispelo k vytvoreniu pravicovej koalície pod vedením nominantky SDKÚ-DS Ivety Radičovej. Z hodnotového hľadiska stáli kresťanskí demokrati na opačnom póle ako liberálna Sloboda a Solidarita (SaS), čo viedlo k viacerým konfliktom koalície zostavy. Pätnásťmesačné trvanie Radičovej vlády sa nakoniec skončilo nevyslovením dôvery na pôde NR SR v hlasovaní spojenom s prijatím Eurovalu a vypísaním nových predčasných volieb (Just, 2018). KDH ašpirovalo do role vedúceho zoskupenia pravicového spektra, čo sa aj podarilo naplniť obsadením druhej pozície (8,82%). Naplnenie stanoveného cieľa negujú faktory veľkej politickej krízy v ostatných pravicových zoskupeniach, priepastný odstup od víťazného Smeru-SD a hlavne zotrúvanie na približne rovnakej hranici volebného zisku priamočiaro od parlamentných volieb 2002.

Opozičné pôsobenie voči jednofarebnej vláde bolo poznačené oslabovaním hnutia na pôde NR SR v dôsledku odchodov niektorých predstaviteľov. Už začiatkom septembra 2012 oznámil odchod poslanec Daniel Lipšic s najväčším počtom získaných preferenčných hlasov v rámci KDH. Spolu s Janou Žitňanskou následne ohlásili vytvorenie politického subjektu Nová väčšina (NOVA). Ďalšou významnou stratou bol odchod Radoslava Procházku, ktorý ešte v rámci KDH vypracoval programový dokument Alfa zameraný na riešenie najväznejších problémov Slovenska. Podľa neskorších vyjadrení samotného iniciátora program Alfa presahoval reálne možnosti KDH a preto sa rozhodol z hnutia odísť. Po pomerne úspešnej kandidatúre na prezidenta (v prvom kole dosiahol 21,2 %) vytvoril politický subjekt SIEŤ, s ktorou kandidoval v parlamentných voľbách 2016 a naviazal na seba časť pôvodných voličov KDH (Just, 2016).

Odchody poslancov z KDH sa nakoniec ukázali ako kľúčové z hľadiska udržania strany na pôde NR SR. Parlamentné voľby 2016 znamenali výrazný medzník vo vývoji strany, keďže sa prvýkrát od svojho vzniku neprekročila prah zvoliteľnosti. Výnimkou je len rok 1998, kedy však nominanti kresťanských demokratov kandidovali pod značkou SDK. KDH získalo 4,94 % hlasov, čím veľmi tesne skončila pred bránami parlamentu (Štatistický

úrad SR – Parlamentné voľby 2016). V týchto súvislostiach je potrebné zdôrazniť, že konzervatívny volič mal v týchto voľbách na výber z viacerých alternatív. V prvom rade išlo o zoskupenie OĽaNO-NOVA, za ktoré kandidoval bývalý podpredseda KDH Daniel Lipšic. Okrem toho to bola strana SIEŤ s predsedom Radoslavom Prochádzkom. Mimoparlamentné postavenie sa prejavilo v rezignácii Jána Fígela na svoju pozíciu a zvolením nového predsedu Alojza Hlinu. KDH tak v súčasnosti predstavuje mimoparlamentnú opozičnú stranu, ktorá si udržiava svoje postavenie na komunálnej úrovni.

Napriek týmto skutočnostiam môžeme KDH považovať za jeden z najstabilnejších subjektov na politickej scéne, čo sa prejavilo aj v presadení viacerých zmien v rámci verejnej správy. KDH ako člen vládnej koalície po prvých slobodných voľbách sa zasadilo za vznik komunálnej samosprávy na základe prijatia zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Princípy decentralizácie a subsidiarity sa stali základnou premennou pri realizovaní ďalších štruktúrnych zmien. Prehľbovanie kompetenčného rámca a spustenie procesu fiškálnej decentralizácie sa viažu k obdobiu druhej vlády Mikuláša Dzurindu v rokoch 2002 – 2006, v ktorej malo KDH svoje zastúpenie. V problematike regionálnej správy presadzovalo KDH už od deväťdesiatych rokov aplikovanie župného modelu s minimálne 12 celkami. V roku 2001 podporovali vládny návrh 12+12, ktorý sa však nakoniec stretol s nevôľou na parlamentnej pôde. Vo volebnom programe KDH v parlamentných voľbách 2016 s názvom *Slovensko – bezpečný domov, spokojné rodiny* sa problematike verejnej správy strana venuje v sekcii *Bezpečné a spravodlivé Slovensko*. Za najväčší systémový problém v súčasnom usporiadaní KDH považuje vysokú fragmentáciu sídelnej štruktúry, ktorá sa prejavuje takmer tretinovým percentom obcí s menej ako 500 obyvateľmi. V tejto súvislosti preto navrhuje zatriktívniť vytváranie spoločných obecných úradov, resp. spoločných samosprávnych orgánov. Celý proces by mal prebiehať na dobrovoľnej báze, aby sa nezopakovala negatívna skúsenosť strediskovej sústavy obcí aplikovanej počas socialistického zriadenia. V programe je zdôraznené primárne heslo: „*identitu obce tvoria jej obyvatelia, nie funkcionári samosprávy*“ (Slovensko – bezpečný domov, spokojné rodiny, 2016, s. 20). Okrem toho volebný program zdôrazňuje potrebu odpolitizovania štátnej správy v súčinnosti s jej plnou elektronizáciou, čo môžeme považovať za všeobecné konštatovanie bez konkrétnych bodov. V prípade volebného zákona sa KDH zasadzuje za vytvorenie viacerých volebných obvodov pri parlamentných voľbách, čím by sa zabezpečilo rovnomerné zastúpenie

poslancov z jednotlivých regiónov (Slovensko – bezpečný domov, spokojné rodiny, 2016).

KDH

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ STRANA (SNS)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

SNS

SNS vychádza z princípu národného štátu zameraná na obranu záujmov slovenského národa. V prvej etape vývoja sa dominantnou témou stala nezávislosť Slovenska, keď ako prvý politický subjekt presadzovala vystúpenie z federácie a budovanie slovenskej štátnosti. Postupne sa agenda obracala smerom k maďarskej menšine, ktorú považovala za nebezpečenstvo pre ďalší vývoj Slovenska. SNS sa profiluje ako konzervatívna strana s národnou orientáciou, pričom je problematické ju začleniť na osi pravica - ľavica.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHĽADU SNS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1990	13,94 %	22	1990 - 1992 Opozícia
1992	7,93 %	15	1992 - 1993 Opozícia - tichá podpora jednofarebnej vlády HZDS 1993 - 1994 Vládna koalícia s HZDS 1994(marec)- 1994(december) Opozícia
1994	5,40 %	9	1994 - 1998 Vládna koalícia s HZDS, ZRS
1998	9,07 %	14	1998 - 2002 Opozícia
2002	3,32 %	-	-
2006	11,73 %	20	2006 - 2010 Vládna koalícia s ĽS- HZDS, Smer- SD
2010	5,07 %	9	2010 - 2012 Opozícia

2012	4,55 %	-	-
2016	8,64 %	15	2016 - Vládna koalícia so Smer-SD, Most-Híd, SIEĽ

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SNS

Funkčné obdobie	Predseda strany
1990 - 1990	Vítazoslav Mórica
1990 - 1991	Andrej Findo (Dočasný zastupujúci predseda)
1991 - 1992	Jozef Prokeš
1992 - 1994	Ľudovít Černák
1994 - 1999	Ján Slota
1999 - 2003	Anna Malíková
1999 - 2003	Ján Slota (PSNS)
2003 - 2012	Ján Slota
2012 -	Andrej Danko

Zdroj: vlastné spracovanie

Po novembrových udalostiach 1989 a obnovení plurality stranického systému sa odštartoval proces vytvárania politických zoskupení s rozličnou ideovou orientáciou. V rámci neho významnú úlohu zohrával tzv. *národný prúd*, ktorého predstavitelia založili na začiatku marca 1990 SNS. Táto značka mala svoju vlastnú históriu, keďže od roku 1871 pôsobila v rámci Rakúska - Uhorska¹. Predstavitelia rodiaceho sa politického zoskupenia sa priamo hlásili k odkazu historickej SNS a deklarovali snahu rozvíjať národné myšlienky prostredníctvom politickej participácie. Ustanovujúci žilinský snem 19. mája 1990 oficiálne zadefinoval základné hodnotové smerovanie strany a zvolil za predsedu Vítazoslava Mórica. Politický program bol primárne postavený na riešení slovenskej otázky vychádzajúc z myšlienky samostatného národného a politického celku, zvrchovanosti národa, pričom priamo nešpecifikoval zmenu v otázke spoločnej česko-slovenskej štátnosti (Leška, 2013). Hoci v ekonomickej oblasti SNS neprichádzala s vlastným

¹ Vytvorená slovenskými evanjelikmi s politickým programom obrany práv Slovákov a bojom proti maďarizácii (Zemko, 2011).

uceleným programom, prezentovala sa negatívnym postojom k radikálnym transformačným zmenám. Vo všeobecnosti zdôrazňovala sociálne zamerania politických krokov smerom k najnižším vrstvám spoločnosti, podporu mladých rodín, dôchodcov a ľuďom bez zamestnania. Na základe toho môžeme SNS zaradiť v tomto období k stredovej strane s miernym príklonom doľava. Súčasťou politických stanov bolo aj dvojročné obmedzenie účasti bývalých nomenklatúrnych kádrov z KSS vo svojom vedení, čím deklarovali odmietavý postoj k predchádzajúcemu režimu (Kopeček, 2007).

V prvých slobodných parlamentných voľbách v roku 1990 získala SNS 13,9 % hlasov, čo sa jej do dnešných dní nepodarilo prekonať (Krivý – Zemko, 2009). Po voľbách sa snažila z opozičných radov presadzovať národné myšlienky, pričom najlepšie túto snahu demonštrovalo schvaľovanie jazykového zákona². Zároveň sa otvorene začali hlásiť k myšlienke samostatnej Slovenskej republiky v zmysle subjektu medzinárodného práva, čo bolo možné dosiahnuť len zánikom federácie. Radikálnejšie smerovanie SNS sa premietlo v nespokojnosti časti členskej základne a vypuknutí vnútrostraníckej krízy. Otrasy v strane viedli k vytvoreniu tzv. *demokratickej platformy*³ vedenej Antonom Hrnkom a Vladimírom Miškovským, ktorá presadzovala v štátoprávnej problematike konfederatívne usporiadanie. V napätej situácii sa predseda strany Vítazoslav Móric v decembri 1990 vzdal svojej funkcie a nechal priestor k novej voľbe lídra. O tri mesiace kandidoval opäť, ale do čela národnárov bol zvolený Jozef Prokeš (Pekník, 2016).

V nasledujúcom období vystupovala SNS na politickej scéne s nosnou tematikou nezávislého Slovenska. Naťahujúce sa bezvýsledné rokovania českej a slovenskej delegácie o podobe federácie sa národnári snažili riešiť predložením vlastného návrhu ústavy Slovenska, ktorý však bol okamžite zamietnutý. Politický program národnárov priniesol v parlamentných voľbách 1992 zisk 7,9 % hlasov, čo znamenalo výrazný pokles oproti predchádzajúcemu republikovému hlasovaniu. Po voľbách sa SNS dostala do pozície neoficiálneho koalíčného partnera HZDS, keďže neprišlo k podpisu koalíčnej zmluvy (Leška, 2011). Tichá podpora vlády sa prejavila obsadením postu ministra hospodárstva Ľudovítom Černákom. SNS však vďaka tejto spolupráce dosiahla podiel na procese dovŕšenia osamostatnenia Slovenskej

² Národnári sa na pôde SNR zasadzovali za stanovisko Matice slovenskej o uzákonení slovenčiny ako výhradného štátneho jazyka, pričom vyzývali k občianskej neposlušnosti v prípade schválenia koalíčného návrhu (Kopeček, 2007).

³ Vznik platformy však nemal významnejší dosah na zmenu programového smerovania SNS, čo potvrdil aj nasledujúci vývoj.

republiky, keď na pôde SNR sa angažovala pri všetkých dokumenty súvisiacich s vytvorením nového štátu (Deklarácia zvrchovanosti SR, Ústava SR).

V októbri 1992 sa konal ďalší snem strany, na ktorom sa rozhodovalo o novom predsedovi. Drvivé víťazstvo zaznamenal predstaviteľ pragmatického krídla a minister hospodárstva Ľudovít Černák. Popri národnému smerovaniu sa zasadzoval za riešenie ekonomickej agendy založenej na presadzovaní trhového mechanizmu⁴. Po naplnení základného cieľa v podobe vzniku nezávislej Slovenskej republiky sa čoraz viac začínali objavovať spory medzi predsedom vlády Vladimírom Mečiarom a Ľudovítom Černákom, ktoré vyústili v jeho odchod z postu ministra hospodárstva (Leška, 2013). Hybridné opozično-koaličné postavenie SNS sa dostalo do pozície, kedy bez jasne vytyčenej spolupráce odmietala ďalej podporovať jednotlivé vládne kroky. Dlhotrvajúce rokovania nakoniec vyústili v podpis koaličnej zmluvy v októbri 1993, na základe ktorej národníari obsadili dva posty podpredsedov vlády a rezort školstva (Kopeček, 2007). Predseda Ľudovít Černák pôvodne podmieňoval vstup do vlády silnejším zastúpením SNS, ale nakoniec pod tlakom vlastných štruktúr musel návrh akceptovať. Tento akt zároveň začal oslabovať jeho pozíciu v strane, pretože sa čoraz viac presadzoval radikálne-nacionalistický prúd. Vnútorne pomery v SNS vyvrcholili začiatkom roka 1994 stretom dvoch krídiel a zvolením nového vedenia na čele s Jánom Slotom. Ľudovít Černák so svojimi podporovateľmi odišli zo strany a rozhodli sa založiť nový subjekt s názvom Národná demokratická strana (NDS)⁵. Pre SNS znamenalo štiepenie výrazné oslabenie vlastných pozícií. V prieskumoch verejnej mienky sa prepadlo pod hranicu zvoliteľnosti. Programovo sa ukončilo krátke obdobie konzervatívno-liberálneho smerovania a nastal príklon k nacionalistickému štýlu politiky (Krno – Slobodníková, 2016).

Po marcovom odvolaní Vladimíra Mečiara a páde celej vlády odišla SNS do opozície, pričom v predčasných parlamentných voľbách reálne hrozil prepád hlasov národniarov. Rétorika odsudzujúca menšinové školstvo a zavedenie jediného štátneho jazyka nakoniec priniesla SNS parlamentné postavenie, aj keď len tesne o tom rozhodol volebný zisk 5,4 % hlasov (Krivý – Zemko,

⁴ V duchu samotnej Černákovej manažérskej štylizácie predstavovalo jeho zvolenie konzervatívno-liberálny posun v rámci politiky SNS.

⁵ Stala sa jednou z troch zakladateľských strán Demokratickej únie, ktorá dokázala v parlamentných voľbách 1994 dosiahnuť takmer desať percent.

2009). Strana sa stala politicky najslabším členom novej vládnej koalície s HZDS a ZRS a obsadila dve ministerské kreslá – obrany a školstva⁶. Vzťahy v koalícii sa javili ako relatívne málo problematické s výnimkou rozporu ohľadom prijatia slovensko-maďarskej zmluvy. Konflikty eskalovali aj po odvolaní nominanta SNS z vedenia Slovenskej poisťovne, kedy sa národnári vyhrážali odchodom z koalície. Protichodné stanovisko vyjadrovala SNS aj k otázke vstupu Slovenska do NATO (Szomolányi, 2005).

Pred parlamentnými voľbami 1998 v snahe získať čo najvyšší volebný zisk sa uskutočnila fúzia s dvomi zoskupeniami národného prúdu, ktorými boli Kresťansko-sociálna únia Slovenska (KSÚ) a Slovenská zelená alternatíva (SZA). Dominantná téma predvolebnej kampane spočívala v zasadzovaní sa za neutrálne postavenie Slovenska najmä smerom k NATO a v obrane slovenských záujmov pred „maďarskou hrozbou“ (Kopeček, 2007). Hoci volebný zisk 9,07 % znamenal takmer zdvojnásobenie preferencií v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, strana bola nútená prejsť do opozičných radov (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 1998).

V roku 1999 sa zvyrazňuje vnútrostranícke napätie medzi predsedom Jánom Slotom a podpredsedníčkou Annou Malíkovou. Po neúspešnej kandidatúre Jána Slotu na prezidenta (zisk 2,5%) Anna Malíková iniciovala voľby nového predsedu strany, pričom svojmu protikandidátovi vyčítala nevhodné vystupovanie na verejnosti, ktoré škodí celej strane. Hlasovanie sa však neuskutočnilo z dôvodu technických príčin a výpadku elektrického prúdu. Za náhradné miesto snemu bola určená Nitra, kde došlo k zvoleniu Anny Malíkovej za predsedníčku strany (Krno, 2013). V súvislosti so zmenou pomerov v SNS sa vytvorili dve skupiny s rozdielnym postojom k novému vedeniu. Eskalácia napätia nakoniec viedla k odchodu časti poslancov a členov SNS na čele s Jánom Slotom a k založeniu nového politického subjektu Pravej Slovenskej národnej strany (PSNS) koncom októbra 2001. Výsledkom tohto kroku bolo výrazné oslabenie národných síl v parlamentných voľbách 2002, kedy ani jedna z národných strán neprekročila stanovené volebné kvórum⁷ (Madleňák, 2012).

⁶ V prípade politiky SNS išlo o kľúčové posty, pretože prostredníctvom nich mohli realizovať svoju predvolebnú agendu. Ministerstvo školstva vedené Evou Slavkovskou sa v tomto období postavilo proti snahám o vytvorenie maďarskej vysokej školy v Komárne a vydávaní dvojazyčných vysvedčení žiakom maďarskej národnosti (Kopeček, 2007).

⁷ Slotova PSNS so ziskom 3,65 % hlasov nakoniec prebehla pôvodnú SNS, ktorej prislúchalo 3,33 %.

Mimoparlamentné postavenie prinútilo predstaviteľov oboch skupín začať rokovania o opätovnom zlúčení SNS a PSNS pod jednotnou značkou, čo definitívne odobril spoločný žilinský snem v roku 2003. Staronovým predsedom sa stal Ján Slota, pričom Anna Malíková bola zvolená do pozície prvej podpredsedníčky⁸. Dominantnou témou národniarov pred parlamentnými voľbami 2006 sa stala potreba zamedzenia ďalšej účasti Strany maďarskej koalície (SMK) vo vláde. Predseda Ján Slota dokonca podmienil zotrvanie na svojom poste vyšším volebným ziskom ako v prípade strany reprezentujúcej maďarskú menšinu. Približne tisíc hlasov v konečnom účtovaní rozhodlo o splnení základného cieľa. Volebný zisk 11,73 % bol pozitívnym signálom pre zjednotenú SNS, pričom sa na základe konštelácie novozvolených parlamentných politických strán otvárala možnosť účasti v nadchádzajúcom vládnom kabinete (Leško, 2017).

Rozhodnutie najsilnejšej strany Smer-SD zahájiť rokovania s národniarmi a ĽS-HZDS viedli k vytvoreniu trojčlennej vládnej koalícii. SNS pritom obsadila tri ministerské kreslá⁹, z ktorých najmä riadenie rezortu životného prostredia sa stalo značne problematickým. Po kauzách solárnych panelov, emisií a nástenkového tendra sa postupne na ministerskej stoličke vystriedali Jaroslav Izák, Ján Chrbet a Viliam Turský, pričom po všetkých týchto osobných zlyhaniach nominantov SNS prebrala najsilnejšia vládna strana celé ministerstvo do vlastných rúk (Just, 2018). Najvýznamnejšiu právnu normu prijatú počas volebného obdobia z dielne SNS predstavoval tzv. „*vlastenecký zákon*“, ktorý mimo iného zavádzal povinnosť otvárať školský týždeň slovenskou hymnou, či skladaním sľubu vernosti pri nástupe štátnych zamestnancov do pracovného pomeru (Leška, 2013). Napriek kontroverznosti zákonného nariadenia a odporu opozície považovala SNS presadenie zákona za veľký úspech. Celkovo však pôsobenie národniarov vo vládnej koalícii vyznievalo skôr negatívne, hlavne v dôsledku zapojenia predstaviteľov SNS do vládnych káuz a medializovania množiacich sa nevhodných vystúpení Jána Slotu. V konečnom dôsledku aj faktor preberania národnej tematiky Smerom-SD sa podpísal pod nízky percentuálny zisk v parlamentných voľbách 2010. Národniari dokázali len tesne prekročiť

⁸ Správnosť spoločného postupu demonštrovali regionálne voľby 2005, keď sa zisk SNS v porovnaní s prvými voľbami 2001 výrazne navýšil (Kopeček, 2007).

⁹ Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu a ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja a ministerstva životného prostredia.

hranicu zvoliteľnosti (zisk 5,08 %), pričom po vytvorení pravicovej vlády skončili v opozícii (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2010).

Značný pokles volebných preferencií vystupňovalo vnútrostranícke napätie medzi Jánom Slotom a Annou Malíkovou-Belousovovou, ktorá sa opäť pri voľbe predsedu postavila do role kritika autoritatívneho vedenia strany a podielu na kauzách počas predchádzajúceho koaličného postavenia. Po obhájení predsedníckeho postu Jánom Slotom bola vo februári 2011 Anna Malíková-Belousovová z radov národniarov vylúčená a spolu s poslancom Rudolfom Púčikom založila novú stranu s názvom *Národ a spravodlivosť* (NaS). Rýchly koniec Radičovej vlády postavilo oslabenú SNS pred výzvou udržania sa v NR SR, na základe čoho vyšli do volebnej kampane s volebným heslom „*Máme nové riešenia!*“ Národniari sa prezentovali sľubmi zaviesť zákon o sponzoringu, navýšením priemerných dôchodkov o 100 eur mesačne alebo uzákonenia povinného 30 % zastúpenia slovenských interpretov v médiách (Just, 2018). Porážku sa však nepodarilo odvrátiť a s volebným ziskom 4,55 % po 10 rokoch zostala SNS znovu pred bránami NR SR (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2012). Ján Slota prijal osobnú zodpovednosť za prehru zložením svojej funkcie a nabádaním ku generačnej výmene v strane. Prelomovým sa stal októbrový snem 2013, ktorý rozhodol o zvolení mladého politika Andreja Danka do čela strany. Počiatočná podpora expredsedu Jána Slotu sa zmenila v priebehu apríla 2013, kedy bol pre netransparentné zaobchádzanie s majetkom strany vylúčený zo štruktúr SNS (Just, 2018).

Nové vedenie SNS dokázalo presadzovať svoje záujmy aj napriek mimoparlamentnému postaveniu. V prieskumoch verejnej mienky sa strana dostala na zvoliteľnú hranicu už v priebehu roka 2014, čo sa nakoniec odrazilo v parlamentných voľbách 2016 ziskom 8,64 %. SNS sa stala pomyselným jazýčkom na váhach pri vytváraní novej vládnej koalície. Na jednej strane sa núkala možnosť účasti v pravicovej koalícii pod vedením SaS, na strane druhej spolupráca s víťazným politickým subjektom Smer-SD. Vedenie strany sa nakoniec priklonilo k druhej možnosti, keď začala rokovať s Róbertom Ficom o vstupe SNS do štvorkoalície, ktorá by zahŕňala aj Most-Híd a stranu SIEĽ. Po úspešných rokovaníach strana obsadila 3 ministerské kreslá a zároveň funkciu predsedu NR SR, do ktorej bol zvolený Andrej Danko (Gyárfášová –Slosiarik, 2016).

Ak zosumarizujeme pohľady SNS na problematiku verejnej správy, je potrebné rozdeliť vývoj strany na viacero etáp. V prvom období po

vzniku SNS sa dominantne z hľadiska usporiadania správneho systému zameriavala na cieľ samostatného Slovenska, čo považovala za kľúčový prvok uplatnenia princípov decentralizácie. Federálne usporiadanie spoločného štátu nevytvárало podľa oficiálneho pohľadu strany priestor na uplatnenie plnohodnotnej samosprávy na jednotlivých úrovniach, počnúc ústrednou úrovňou. Po uzavretí tejto otázky vznikom samostatného Slovenska v roku 1993 presadzovala strana skôr centralizačné prvky vo verejnej správe. Prejavilo sa to v prijatí konkrétnych zmien vo volebnom období 1994 – 1998, kedy bola SNS súčasťou vládnej koalície spolu s HZDS a ZRS. V tejto etape neprišlo k prehĺbeniu decentralizačných prvkov, naopak sa posilnil štátny sektor. Znázorňuje to najmä reforma územnosprávneho členenia z roku 1996, kedy boli opätovne zavedené kraje. SNS podporovala model 3+1, no napokon pristúpila na kompromis vo vnútri vládnej koalície znamenajúc presadenie 8 krajov (Nižňanský, 2005). Vertikálne členenie štátu a rozloženie krajských jednotiek zo severu na juh rozložilo obyvateľov maďarskej menšiny do viacerých krajov s dominantným postavením Slovákov, čo viedlo SNS k akceptácii tohto modelu. Vo svojej podstate však išlo len o reformu štátnej správy vykonávanej na miestnej úrovni. Pri zavádzaní samosprávy na regionálnej úrovni zohrala SNS významnú úlohu, hoci vystupovala už v opozičných radoch. Spolu s poslancami HZDS a časťou poslancov vládnych strán SDĽ a SOP sa podarilo pozmeňovacími návrhmi korigovať pôvodný vládny návrh 12 vyšších územných celkov na 8 jednotiek. SNS spolu s HZDS získali podporu aj na zavedenie dvojkolového systému pri voľbách predsedov samosprávnych krajov, čo pri aplikovanom modeli znamenalo výrazne oslabenie kandidátov maďarskej národnosti pri uchádzaní sa o daný post (Kováčová, 2015). Napriek tejto skutočnosti SNS vyjadrovala prostredníctvom svojich predstaviteľov snahu o zmeny modelu regionálneho usporiadania, čo sa však nepremietlo do volebných programov.

V programovom dokumente k parlamentným voľbám 2016 s označením *Volebný program pre silný štát 2016 – 2020* sa venuje strana problematike verejnej správy len v obmedzenej miere. V druhej časti zameranej na celistvosť štátu sa zmieňuje o finančných stimuloch pre vidiek, čím by sa malo zabrániť vyludňovaniu obcí prevažne na severnom a východnom Slovensku. Vo všeobecnosti vyznieva aj postoj k modelu regionálnej samosprávy, kde SNS deklaruje: „*v strednodobom horizonte a za podmienky získania celospoločenského konsenzu zmeníme územné a správne členenie Slovenskej republiky na základe širokého spoločenského konsenzu s cieľom*

znižiť počet krajov“ (Volebný program pre silný štát, 2015, s. 9). Hoci strana priamo neuvádza konkrétne parametre presadzovaného modelu, podľa vyjadrení jej predstaviteľov sa hlási k členeniu 3+1, ktoré bolo aplikované na území Slovenska do roku 1990. Tento postoj vychádza z princípu silného štátu deklarovaného v politike SNS. Volebný program SNS však má v otázke verejnej správy len všeobecný charakter.

SLOVENSKÁ DEMOKRATICKÁ KOALÍCIA (SDK)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Celková ideologická charakteristika SDK je veľmi problematická, čo vychádza zo spôsobu vzniku v reakcii na zmenu volebného zákona v krátkom období pred parlamentnými voľbami 1998. Strana sa snažila v sebe skĺbiť ideové východiská jednotlivých zastúpených prúdov pôvodných strán od stredopravej KDĽ, liberálno-konzervatívnej DS, cez liberálnu DÚ až po ľavicové SDSS a SZS. Kľúčové body programu boli postavené na liberalizácii hospodárstva, decentralizácii moci a integrácie Slovenska do medzinárodných štruktúr. Hlavnou príčinou vzniku strany bolo zjednotenie opozičných síl a porážka mečiarizmu.

SDK

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU SNS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1998	26,33 %	42	1998 – 2000 (2002) Vládna koalícia s SDĽ, SMK, SOP

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SDK

Funkčné obdobie	Predseda strany
1998 – 2000 (2002)	Mikuláš Dzurinda

Zdroj: vlastné spracovanie

Vznik SDK je potrebné zasadiť do širšieho rámca integračného procesu opozičných strán vo volebnom období 1994 – 1998 s cieľom vytvoriť jednotnú politickú alternatívu voči vtedajšej vláde vedenej Vladimírom Mečiarom. Zjednocovací proces pozostával z viacerých fáz, pričom v úvodnej etape bolo potrebné jasne stanoviť, akú podobu by mala mať takáto alternatíva. Po parlamentných voľbách 1994 a vzájomnom obviňovaní opozičných síl z neúspechu sa pod vplyvom rozporuplných krokov vládnej koalície začali

viest' rozhovory stredopravých strán o spoločnom postupe. Kauzy únosu prezidentovho syna, či neústavného zbavenia mandátu poslanca NR SR Františka Gauliedera zvyšovali tlak odborných a kultúrnych organizácii na uskutočnenie konkrétnych krokov. Dôležitým faktorom sa stal aj vznik novej súkromnej TV Markíza, ktorá sa postavila na stranu opozície a vytvárala mediálny tlak na jej čelných predstaviteľov (Leško, 2017). Po ďalšej kauze zásahov ministra kultúry Ivana Hudeca do činnosti divadiel a vlne odporu z kultúrnej sféry sa dokázali opozičné sily zaktivizovať. Koncom októbra 1996 uzavreli predstavitelia KDĽ, DÚ a DS dohodu o spoločnom postupe, ktorou vznikla *Modrá koalícia*. V tomto čase ešte nešlo o volebnú koalíciu, ale strany sa zhodli na spoločných cieľoch obnovenia ústavnosti a integrácie Slovenska do EÚ a NATO (Marušiak, 2016). Vyznačovala sa spoločnými aktivitami vrátane petičnej akcie za vypísanie referenda o priamej voľbe prezidenta, ktorá mala riešiť patový stav nepriechodnosti kandidátov na pôde NR SR po uplynutí volebného obdobia Michala Kováča na začiatku roka 1998. Modrú koalíciu tak možno chápať ako základný kameň a predchodcu SDK (Pekník, 2016).

Zmarené referendum¹ ministrom vnútra Gustavom Krajčím v máji 1997, keď na hlasovacích lístkoch absentovala štvrtá otázka o priamej voľbe prezidenta, viedlo k prehĺbeniu integračného procesu. K pôvodnej *Modrej koalície* sa pripojili aj ľavicové zoskupenia *Sociálnodemokratická strana Slovenska* (SDSS) a *Strana zelených Slovenska* (SZS). 11. júla opozičná päťica strán oficiálne predstavila nový názov zoskupenia – SDK (Kopeček, 2007). Zjednotenie jednotlivých postupov vychádzalo z primárneho cieľa porážky HZDS v nadchádzajúcich parlamentných voľbách 1998 a zmeny politického kurzu Slovenska. Ako najvyšší spoločný orgán vystupovala Rada SDK zložená z jednotlivých predsedov zastúpených politických strán (Ján Čarnogurský, Eduard Kukan, Ján Langoš, Jaroslav Volf, Zdenka Tóthová). Koalícia sa na verejnosti snažila vystupovať jednotne, ale vo svojej podstate išlo o ideologicky nesúrodý súbor. Spájala v sebe heterogénne prúdy od stredopravej KDĽ, liberálno-konzervatívnej DS, cez liberálnu DÚ až po ľavicových SDSS a SZS (Krno – Slobodníková, 2016). Nejednota sa začala postupne prejavovať v mnohých kľúčových otázkach. Jednou z nich bolo stanovenie mechanizmu pre výber volebného lídra, rešpektíve

¹ Prezident Michal Kováč riadne vyhlásil vypísanie referenda aj o štvrtej otázke o priamej voľbe hlavy štátu, pričom Ministerstvo vnútra SR pod vedením Gustava Krajčího nedokázalo zabezpečiť plnohodnotné hlasovanie založené na demokratických princípoch (Leško, 2017).

predsedu vlády v prípade volebného úspechu. V tomto bode sa v rámci SDK vyprofilovali dve názorové skupiny. KDH s DS sa zasadzovali za právo nominácie premiéra z radov tej strany, ktorá získa v koalícnej zostave najviac preferenčných hlasov. V prípade kresťanských demokratov išlo o logický postup, pretože sa dal očakávať najvyšší zisk práve z ich strany. Druhá alternatíva vychádzajúca z postojov DÚ, SDSS, SZS mala nechať výber až na obdobie po voľbách, pričom dominantné slovo by v tejto otázke mali novozvolení poslanci SDK (Szomolányi, 2005).

Ďalší politický vývoj a vonkajšie vplyvy mali za následok vyriešenie tejto otázky. Akcieschopnosť piatich lídrov zo zastúpených politických strán v rámci SDK sa ukazovala čoraz viac problematická, pretože nedokázali jednotne tlmočiť kroky volebnej koalície. V snahe optimalizovať situáciu v septembri 1997 vyšla z radov KDH iniciatíva zriadenia funkcie hovorcu SDK, pričom navrhovala na tento post Mikuláša Dzurindu. Ostatné politické strany súhlasili s takýmto návrhom, pričom k samotnej osobe podpredsedu KDH nezazneli výraznejšie odmietavé stanoviská. Hovorca sa mal riadiť uzneseniami Rady SDK, ale pri absencii ústredného lídra sa v praxi dostal do silnejšej pozície ako ktorýkoľvek z predsedov koalíčných strán (Leška, 2013).

SDK sa v prieskumoch verejnej mienky začala doťahovať na vedúce HZDS a atakovala hranicu 30 %. Vládne strany v obave o stratu svojich pozícií sa snažili znemožniť nástup opozičného zoskupenia zmenou volebného zákona, ktorá výrazným spôsobom sťažovala pozíciu volebných koalícií. Nové volebné pravidlá boli odsúhlasené v NR SR v marci 1998 a znamenali zmenu pravidiel hry krátko pred parlamentnými voľbami². Novela volebného zákona č. 187/1998 Z. z. sa stala prostriedkom politického zápasu, pričom jej podstata išla nad rámec demokracie a ústavnosti. Takýmto spôsobom klasifikoval túto zmenu aj Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 66/1999 Z. z. (Onufrák, 2011). Podstata volebnej koalície úplne strácala svoj zmysel a postavila jednotlivé politické strany SDK pred dôležitú otázku, akým spôsobom kandidovať v nadchádzajúcich parlamentných voľbách (Mesežnikov, 1999). Presadila sa nakoniec alternatíva pretransformovania SDK na tzv. „volebnú stranu“ s jedinou 150-člennou kandidátkou pozostávajúcu z predstaviteľov všetkých piatich zúčastnených strán. Kandidáti museli

² Pre koalície politických strán bola vytvorená klauzula 5% dotýkajúca sa každého subjektu zapojeného v koalíčnom zoskupení, čo v prípade SDK znamenalo navýšenie hranice úspešnosti na 25 % získaných hlasov (Kopeček, 2007).

oficiálne vystúpiť zo svojich materských strán a pre prípad volieb vstúpiť do novovytvorenej SDK, tentoraz ako politického subjektu. Návrh ďalej predpokladal, že po voľbách sa opäť vrátia do svojich pôvodných strán. Tento koncept bol spečatený na ustanovujúcom sneme SDK 4. júla v Trnave. Za predsedu strany nominanti piatich strán zvolili Mikuláša Dzurindu, ktorý dovtedy zastával post hovorcu koaličného zoskupenia (Kopeček, 2007).

Volebný program vychádzal z celkovej zmeny smerovania Slovenska, odstránenia deficitu demokracie a čo najrýchlejšej integrácie do európskych a transatlantických štruktúr. Hlavné heslo kampane „*skutočná šanca na zmenu*“ len potvrdzovala tieto body (Marušiak, 2016). Predstavitelia strany v snahe získať voličov sa však nevyhli populistickým sľubom zdvojnásobenia priemerných nominálnych plátov, či zníženia nezamestnanosti pod 10 %.. Predvolebná kampaň sa niesla v napätej atmosfére rozdelenej spoločnosti na mečiarovský a antimečiarovský tábor. Politický boj sa preniesol aj na pôdu súkromnej TV Markíza, kde vypukol spor o vlastníctvo medzi pôvodnými majiteľmi a spoločnosťou GAMATEX. Predpokladalo sa, že ide o vládou zapríčinené kroky, ktoré sa neskôr ukázali ako nepodložené. Politici SDK sa aktívne zapojili do celého procesu a postavili sa na stranu pôvodných majiteľov na čele s Pavlom Ruskom (Balík – Haulík, 2011).

V parlamentných voľbách 1998 SDK dosiahla volebný zisk 26.33 % a obsadila druhé miesto v tesnom závese za HZDS (Krivý – Zemko, 2009). V konečnom dôsledku to znamenalo víťazstvo, pretože práve SDK sa postavilo do vedúcej role vládneho zoskupenia s SDL, SMK a SOP na čele s premiérom Mikulášom Dzurindom. Široká vládna koalícia spájajúca viaceré ideové prúdy sa spájala s početnými konfliktami, čo sa premietlo aj na pôdu SDK. Časť členov považovala úlohu SDK za naplnenú a zasadzovala sa za návrat zvolených poslancov do materských strán, pričom sa SDK mala znovu pretransformovať na volebnú koalíciu. Takéto riešenie podporovalo hlavne Čarnogurského krídlo v KDĽ a DS. Kresťanskí demokrati sa začali opätovne registrovať v KDĽ, pričom v rámci NR SR zostali pro forma súčasťou poslaneckého klubu SDK. Potrebu zachovania celistvosti volebnej strany z hľadiska efektivity ďalšieho vládnutia si naopak uvedomovalo krídlo na čele s Mikulášom Dzurindom a Ivanom Šimkom. Presadzovali model fúzie pôvodných zoskupení do jednej klasickej strany. K tomuto návrhu sa ústretovo postavila aj DÚ, ale celkovo sa takéto riešenie ukázalo ako nepriechné. Dočasne sa situácia riešila zavedením dvojitého členstva v SDK a materských stranách (Kopeček, 2007).

Neudržateľnosť situácie sa rozhodol riešiť premiér Mikuláš Dzurinda netypickým spôsobom, keď v polovici funkčného obdobia vlády založil nový politický subjekt Slovenskú demokratickú a kresťanskú úniu (SDKÚ). Viacerí členovia SDK tak prešli do novej nástupníckej strany, pričom časť z nich sa vrátila do svojich materských strán. V najväčšej miere išlo o KDĽ, ktoré dokázalo vytvoriť vlastný poslanecký klub v parlamente a rovnako sa stalo oficiálnym členom vládnej koalície³. SDK formálne existovala do konca volebného obdobia, pričom oficiálne zanikla v auguste 2002 (Krno – Slobodníková, 2016).

Pri zhodnotení prístupov SDK smerom k verejnej správe môžeme identifikovať záujem tejto strany o danú problematiku. Vyjadruje to volebný program k parlamentným voľbám 1998, kde sa SDK osobitne venovala decentralizácii a rôznym modelom optimálneho fungovania správneho systému. Zasadzovala sa za vytvorenie plnohodnotnej samosprávy na regionálnej úrovni, ktorá mala slúžiť ako hrádza demokracie. Okrem toho regionálna samospráva bola žiadúca z hľadiska čerpania eurofondov v prístupovom procese. Celkovo sa SDK prihlásila k myšlienkam subsidiarity a preneseniu kompetencií zo štátu na samosprávne celky. V otázke regionálnej samosprávy programovo deklarovala model 16 žúp, ktoré mali historické opodstatnenie a prakticky existovali na území Slovenska niekoľko storočí. Zároveň akceptovala argument, že model pozostával z tradičných regiónov s prirodzenými spádovými oblasťami. V rámci štátnej správy strana presadzovala zníženie miery byrokracie (Nižňanský, 2005). Po vstupe SDK do vlády bolo potrebné nájsť kompromisné stanovisko. Jasným dôkazom dôležitosti tejto tematiky bolo vytvorenie funkcie vládneho splnomocnenca pre reformu verejnej správy, ktoré vzniklo z iniciatívy SDK. Na jeho čele stál nominant DS Viktor Nižňanský, ktorá tvorila jednu z materských strán SDK. Odborné diskusie za účasti predstaviteľov regiónov vyústili do prijatia vládnych dokumentov *Stratégia reformy verejnej správy SR* a *Koncepcie decentralizácie a modernizácie verejnej správy SR* v rozmedzí rokov 1999 a 2000 (Kováčová, 2015). Obsahovo sa dotýkali jednotlivých aspektov pripravovanej reformy a stanovovali jej všeobecné body. Za primárny cieľ celého procesu bolo stanovené vytvorenie nových vzťahov vo verejnej správe zasahujúc do hospodárskej, právnej, sociálnej a finančnej oblasti. Plnohodnotná samospráva na regionálnej úrovni mala byť jedným z pilierov rozvoja Slovenska a vyrovnávania disparít. Celá stratégia bola naviazaná

³ Stalo sa tak na základe dodatku ku koalíčnej zmluve prijatej v roku 2000 (Leška, 2011).

na prenos kompetencií zo štátnej sféry na vytvorené vyššie územné celky, pričom k posilneniu malo prísť aj v prípade komunálnej samosprávy. Je paradoxné, že volebný program SDK sa zasadzoval za 16 samosprávnych krajov vychádzajúc z historických súvislostí, pričom pri vytváraní finálneho návrhu zákona sa navrhol model 12 celkov. Vyplývalo to zo zložitosti zostavy volebnej koalície, čím SDK pristúpilo ku kompromisnému riešeniu. Celý proces bol však výrazne narušený na pôde NR SR, kde sa časť predstaviteľov koalíčných strán SDL a SOP postavili za opozičné pozmeňovacie návrhy, na základe ktorých bol predkladaný model modifikovaný na 8 celkov. Hoci reforma bola nakoniec spustená aj s týmto variantom, bolo to v rozpore s vládnyim návrhom a de facto aj s volebným programom SDK.

SLOVENSKÁ DEMOKRATICKÁ A KREŠŤANSKÁ ÚNIA – DEMOKRATICKÁ STRANA (SDKÚ-DS)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Z hľadiska programovej orientácie sa SDKÚ-DS nachádza na pravej strane politického spektra, keďže vo svojom programe spája kresťanskodemokratické hodnoty s vybranými liberálnymi prvkami. Konzervatívna orientácia je identifikovateľná v základných otázkach fungovania spoločnosti a liberálne naopak pristupuje k ekonomickým otázkam, čo sa premietlo v uskutočnení viacerých reformných krokov počas obdobia koalíčných vlád. V zahraničnopolitickej oblasti sa vo výraznej miere strana zaslúžila o vstup Slovenska do EÚ, NATO a OECD.

SDKÚ-DS

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU SDKÚ-DS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2002	15,09 %	28	2002 – 2006 Vládna koalícia s SMK, KDH, ANO
2006	18,35 %	31	2006 – 2010 Opozícia
2010	15,42 %	28	2010 – 2012 Vládna koalícia s SaS, KDH, Most-HÍD
2012	6,09 %	11	2012 – 2016 Opozícia
2016	0,26 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SDKÚ-DS

Funkčné obdobie	Predseda strany
2000 – 2012	Mikuláš Dzurinda
2012 –	Pavol Frešo

Zdroj: vlastné spracovanie

Príčiny vzniku SDKÚ vychádzali z netradičného postavenia najsilnejšej vládnej strany SDK po parlamentných voľbách 1998, ktorá v dôsledku vysokej miery vnútornej diferenciacie zostala prakticky nefunkčná. Účelové vytvorenie jednotného volebného zoskupenia SDK v reakcii na zmenu volebného zákona začiatkom roka 1998 malo dvojaký efekt – na jednej strane sa súboru piatich politických strán KDH, DÚ, DS, SDSS, SZS podarilo vo volebnom súperení dostať do role rozhodujúceho protivníka HZDS a stať sa najsilnejším článkom vládnej koalície, na strane druhej nedokázala v straníckom systéme dlhodobjšie politicky prežiť (Krno – Slobodníková, 2016). Početné návraty poslancov do svojich materských strán, problematika dvojakého členstva a vznik nového poslaneckého klubu KDH úplne destabilizovali SDK. V otázke riešenia vzniknutej situácie sa názory predstaviteľov formálne najsilnejšej strany vládnej koalície rozchádzali. Krídlo okolo poslanca Ivana Šimka vychádzajúce z KDH navrhovalo pretransformovanie SDK na tradičnú pravicovú stranu, čo by znamenalo fúziu jednotlivých materských strán. Naopak väčšina predstaviteľov pôvodných politických zoskupení požadovalo po odstránení deformačných prvkov volebného zákona návrat k podstate SDK ako volebnej koalície a plnohodnotné obnovenie činností piatich subjektov (Leška, 2013). Nezlučiteľnosť jednotlivých predstáv ohľadom ďalšieho účinkovania najsilnejšej vládnej strany sa premietli do myšlienky ľudí okolo Mikuláša Dzurindu vytvoriť nové nástupnícke zoskupenie s takmer totožným názvom SDKÚ.

Samotný vznik SDKÚ sa viaže s netypickým miestom Úradu vlády SR, kde jedenásť politikov v exekutívnych funkciách na čele s premiérom prijalo 16. januára 2000 deklaráciu o založení strany (Marušiak, 2012). Následný niekoľkomesačný kreačný proces sa definitívne zavŕšil na novembrovom ustanovujúcom kongrese v Bratislave. Členská základňa pozostávala prevažne z bývalých predstaviteľov liberálnej DÚ (Milan Kňažko, Eduard Kukan, Roman Kováč) a Dzurindovho krídla v KDH (Ivan Šimko, Milan Hort, Ladislav Pittner) raziace kresťanskodemokratickú politiku. Názorová pluralita sa ešte viac prehĺbila po vstupe členov ostatných materských strán SDK, čo viedlo k vzniku platforiem, ktoré však nezískali takmer žiadny vplyv na chod strany (Michelko, 2012). Za najdôležitejšie východiská bratislavského snemu môžeme považovať voľbu vedenia a vytvorenia programovej profilácie nového subjektu. Do kresla predsedu bol oficiálny zvolený Mikuláš Dzurinda, pričom na podpredsedníckych postoch ho

dopĺňali Milan Kňažko, Eduard Kukan, Zuzana Martináková, Ľubomír Harach a Juraj Kopčák. SDKÚ sa profilovala ako stredopravá politická strana s cieľom získať čo najširšiu voličskú základňu v danom priestore. V zahraničnej oblasti vystupovala ako garant završenia vstupu Slovenska do EÚ a NATO. Vo vnútorných záležitostiach sa zasadzovala za pokračovanie reformného procesu a budovaní fungujúceho právneho štátu (Haughton – Rybář, 2008). V porovnaní so svojím predchodcom SDK prešla od primárnej tematiky obrany demokracie a opätovného získania politického kreditu Slovenska v zahraničí k formulovaniu konkrétnych cieľov a prehlbovaniu reforiem. Z organizačného hľadiska bolo zaujímavosťou zavedenie vnútorného mechanizmu primárnych volieb. Princíp spočíval v priamom hlasovaní jednotlivých členov v otázke poradia na kandidátnej volebnej listine. Zavedený systém hlasovania bol v rámci straníckej politiky v danom období unikátny, ale za krátko došlo k eliminovaniu výsady radových členov. Od volieb 2002 už rozhodovali len o menšej časti zvoliteľných miest, zatiaľ čo kľúčové posty zostali v rukách úzkeho vedenia (Rybář, 2011).

Volebný výsledok v roku 2002 vyznieval po štyroch rokoch vlády Mikuláša Dzurindu pre SDKÚ relatívne priaznivo, keď dokázala získať 15,1 % a obsadiť druhé miesto. Určitý faktor úspechu mohol spočívať aj v rozhodnutí predsedu DS Ľudovíta Kaníka krátko pred voľbami vzdať sa v mene celej strany kandidatúry a verejne podporiť SDKÚ. Konštelácia politických strán zastúpených v novom parlamente a mizivý koalíčný potenciál víťazného HZDS opäť posunula SDKÚ do pozície najsilnejšej vládnej strany¹. Nové pravicové zoskupenie otváralo možnosť uskutočnenia reforiem vychádzajúcich z programu SDKÚ. Druhá Dzurindova vláda sa podpísala pod zavedenie rovnej dane na úrovni 19 %, reformu zdravotníctva, či zmeny v sociálnej oblasti. V zahraničnej politike dokázala završiť integračné úsilie Slovenska, ktoré sa stalo novým členom NATO a EÚ² (Kopeček, 2007).

Volebné obdobie 2002 – 2006 však prináša pre SDKÚ aj niekoľko nevyriešených káuz premietajúcich sa do napätia v strane a vnútorných konfliktov. V roku 2003 vzniesol Mikuláš Dzurinda na základe dokumentu Slovenskej informačnej služby obvinenie, že na Slovensku dlhodobo pôsobí skupinka snažiaca sa o diskreditáciu SDKÚ. Súčasťou údajnej skupinky mal byť aj šéf Národného bezpečnostného úradu Jozef Mojžiš, ktorého

¹ Vládna koalícia bola vytvorená zo subjektov SDKÚ, SMK, KDH a ANO (Kopeček, 2007).

² Slovensko oficiálne vstúpilo do EÚ 1. mája 2004, pričom tomu predchádzalo úspešné referendum o tejto otázke (Marušiak, 2016).

chcel z tejto funkcie odvolať. Hlasovanie vo vláde dopadlo v neprospech Dzurindovho návrhu, keď jediný hlas rozhodol o výsledku. Okamžite bol z neúspechu obviňovaný minister obrany Ivan Šimko, ktorý ako podpredseda SDKÚ nepodržal svojho predsedu (Rybář, 2011). Mikuláš Dzurinda vyvodil voči nemu osobnú zodpovednosť a odvolal ho z vládnej funkcie a rovnako aj z úzkeho vedenia v strane. V reakcii na hlasovanie sa Ivan Šimko spolu s ďalšou podpredsedníčkou Zuzanou Martinákovou rozhodli založiť novú ideovú platformu Slobodné fórum (SF), ktoré malo za cieľ vymedziť sa voči autoritatívnej straníckej politike Dzurindu a presadenie pôvodných demokratických hodnôt (Leška, 2011). Naopak v roku 2004 sa objavuje nová kauza okolo financovania SDKÚ a neexistujúcich sponzorov. Strana nedokázala pred verejnosťou dôveryhodne odkomunikovať tieto podozrenia, čo viedlo k poklesu popularity SDKÚ. Premietlo sa to už pri prezidentských voľbách 2004, kedy nominant najsilnejšej vládnej strany a očakávaný favorit Eduard Kukan sa nedostal ani do druhého kola (Štatistický úrad SR – Prezidentské voľby 2004). Pokračujúce vnútorné napätie a odmietnutie straníckych špičiek vyvodit' politickú zodpovednosť viedlo platformu SF k definitívnemu opusteniu strany a založenie nového politického subjektu s rovnomenným názvom. Štiepenie malo dopad na celé fungovanie vládnej koalície, keďže po odchode ANO z vlády a rozkole v SDKÚ sa dostala v polovici roku 2005 do menšinového postavenia. Pokračovanie vládnutia bolo v nasledujúcom období zabezpečené v NR SR príklonom dvoch poslancov HZDS, ktorí za nevyjasnených okolností začali v parlamente podporovať vládne návrhy zákonov (Houghton-Rybář, 2008). Vnútorná diferenciácia SDKÚ sa odchodom nespokojného krídla postupne ustálila a začiatkom roka 2006 naopak dochádza k zlúčeniu s DS. SDKÚ tak v nadchádzajúcich voľbách už kandidovala pod novým názvom SDKÚ-DS (Madleňák – Pink, 2012).

Parlamentné voľby sa konali v predstihu troch mesiacov oproti riadnemu termínu, pretože KDĽ sa rozhodlo po odmietnutí zmluvy s Vatikánom o výhrade svedomia pre odchod z koalície, čím priechodnosť vládnych návrhov v NR SR bola úplne anulovaná. Volebnú kampaň smerom k predčasným júnovým parlamentným voľbám 2006 môžeme z pohľadu SDKÚ hodnotiť ako najprofesionálnejšiu z dovtedajších kampaní. Účasť známych osobností na kandidátke v podobe futbalového rozhodcu Ľuboša Michela, herečky Magdy Vášaryovej, sociologičky Ivety Radičovej, či bývalého úspešného riaditeľa Coca-Coly na Slovensku Ivana Štefanca dávalo

volebnému programu založenom na dokončení reforiem dôveryhodnejšie zázemie (Haughton – Rybář, 2008). Zvolená stratégia priniesla pre SDKÚ dovtedy najvyšší percentuálny volebný výsledok v rámci inštitucionálneho stranického súperenia. Strana dokázala získať takmer 19 % voličov a obsadiť 31 mandátov v parlamente. Naproti tomu odčlenené SF dosiahlo len 3,47 % hlasov a zostalo pred bránami parlamentu (Krivý – Zemko, 2012).

V povolebných rokovaníach SDKÚ presadzovala vytvorenie pravicovej koalície s HZDS, ktoré by však predstavovalo najslabšiu politickú silu. Odmietavý postoj KDH k Vladimírovi Mečiarovi a jeho strane mal za následok vytvorenie koalície vedenej ľavicovým Smerom-SD³, čo znamenalo pre SDKÚ po ôsmich rokoch odchod do opozície. Nespokojnosť s postavením strany a jeho vnútornou organizáciou sa prejavil už v roku 2007. Časť nespokojných stráníkov bratislavských štruktúr sa podpísalo pod výzvu „*Nastal čas zmeny*“, pričom požadovali zmenu v čele SDKÚ. Vedenie však rázne zasiahlo voči tomuto postupu⁴ (Leška, 2013).

V roku 2010 strana vstupovala do volebnej kampane s lídrom Mikulášom Dzurindom, no neustály politický tlak zo strany vládneho Smeru-SD kvôli netransparentnému financovaniu SDKÚ-DS viedla k jeho osobnému rozhodnutiu vzdať sa tohto postu. Volebnou líderkou sa následne stala populárna kandidátka na prezidentku Iveta Radičová⁵. Jej pozícia bola obmedzená skutočnosťou, že Mikuláš Dzurinda zostal na predsedníckej stoličke SDKÚ, čo sa premietlo do viacerých vnútrostraníckych sporov v nasledujúcom období. Pozitívne hodnotenie Ivety Radičovej vo verejnosti sa odzrkadlilo vo volebnom zisku 15,42 % a zostavením koalíciej vlády so stranami *Sloboda a Solidarita* (SaS), *Most-Híd* a KDH. Premiérkou sa stala Iveta Radičová vôbec ako prvá žena v histórii Slovenskej republiky (Leška, 2013).

Tesná vládna väčšina 79 poslancov v NR SR sa od začiatku funkčného obdobia začala drobiť. Prvýkrát sa premiérka vyhrážala demisiou pri voľbe generálneho prokurátora v prípade opätovného zvolenia Dobroslava Trnku. Paradoxne ako kandidáta ho navrhol poslanec za SDKÚ-DS Stanislav Janiš.

³ Víťazná strana Smer-SD si do vládnej koalície prizvala SNS a ĽS-HZDS, čo sa odrazilo v kritickom postoji ľavicových strán na pôde EÚ (Krno – Slobodníková, 2016).

⁴ Vedenie SDKÚ-DS na čele s Mikulášom Dzurindom nepripúšťalo žiadne zmeny a rozhodlo sa 14 „rebelov“ zo strany okamžite vylúčiť. Priestor na diskusiu nebol vôbec vytvorený a riešenie pozostávalo v striktnom paralyzovaní daných predstaviteľov (Leška, 2011).

⁵ V druhom kole prezidentských volieb v roku 2009 získala 988 808 hlasov (Štatistický úrad SR – Prezidentské voľby 2009).

Celá voľba sa ťahala niekoľko mesiacov až napokon bol 17. júna 2011 zvolený Jozef Čentéš, ktorého však prezident odmietol vymenovať (Just, 2018). Ďalšie otrasy vládnej koalície v otázke schvaľovania Eurovalu už viedli k jej koncu. Iveta Radičová v snahe zjednotiť postoj koaličných poslancov spojila hlasovanie o tejto záležitosti s hlasovaním o dôvere vlády. Poslanecký klub SaS už vopred deklaroval svoju neochotu podpísať sa pod dané rozhodnutie a vyslovil sa proti. V novembri 2011 tak padá celá vláda, pričom Euroval bol o niekoľko dní prijatý s podporou opozičného Smeru-SD, za čo pravicové strany súhlasili s vypísaním predčasných parlamentných volieb (Onufrák, 2013). Iveta Radičová odmietla kandidovať na kandidátnej listine SDKÚ-DS a stiahla sa z politického života. Volebným lídrom sa stal opätovne Mikuláš Dzurinda, ktorého veľká časť verejnosti vrátane voličov SDKÚ-DS vnímala negatívne. Preferencie strany výrazným spôsobom ovplyvnila aj vrcholiaca kauza Gorila a zainteresovanosť jej jednotlivých predstaviteľov. Volebný zisk 6,09 % hlasov sa pre dlhoročne najsilnejší pravicový subjekt rovnal debaklu (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2012). Mikuláš Dzurinda sa v nadväznosti na porážku rozhodol rezignovať na svoj post⁶ a nenárokoval si na žiadnu funkciu vo vedení. Najväznejšími kandidátmi na uvoľnenú stoličku predstavovali predseda Bratislavského samosprávneho kraja Pavol Frešo a bývalá ministerka spravodlivosti Lucia Žitňanská, ktorá získala vo voľbách najviac preferenčných hlasov. Novým predsedom sa nakoniec v druhom kole primárnych volieb stal bratislavský župan (Just, 2018). Základný cieľ vytvorenia alternatívy voči vládnemu Smeru-SD v podobe opozičnej spolupráce s KDH a Most-Híd pod názvom *Ludová platforma* sa začala rúcať vplyvom rozdielných postojov a ďalšieho trieštenia v SDKÚ-DS. Nespokojnosť s krokmi nového vedenia viedli k viacerým odchodom a destabilizácii celého poslaneckého klubu strany. Koncom roka 2013 odišla trojica poslancov Miroslav Beblavý (SIEŤ), Lucia Žitňanská (Most-Híd) a Magda Vášaryová. Najväčší otras však spôsobil odchod zakladajúcich členov a dlhoročne vedúcich osobností Mikuláša Dzurindu a Ivana Mikloša na začiatku leta 2014 (Dzurinda a Mikloš opustili SDKÚ, 2014).

Pravicová politická strana, ktorá sa dokázala od roku 2000 počas dvoch volebných období dostať do pozície najsilnejšieho vládneho subjektu a ovplyvňovala výrazným spôsobom stranícky vývoj na Slovensku v novom tisícročí, sa dostala vo volebnom období 2012 – 2016 do hlbkej krízy.

⁶ Post predsedu SDKÚ-DS zastával Dzurinda nepretržite 14 rokov od vzniku strany v roku 2000.

Z pôvodných 11 zvolených poslancov zostal na pôde NR SR pôsobiť iba predseda Pavol Frešo. Definitívny koniec SDKÚ-DS priniesli parlamentné voľby v roku 2016, v ktorých strana získala len 0,26 % hlasov (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2016).

SDKÚ-DS musíme z objektívneho hľadiska hodnotiť ako reformnú politickú stranu, čo sa výrazným spôsobom prejavilo na uskutočnených zmenách vo verejnej správe. Programovo od parlamentných volieb 2002 presadzovala prehlbovanie decentralizačných procesov a aplikovanie princípu subsidiarity pri výstavbe správneho systému. Ak berieme do úvahy skutočnosť, že SDKÚ existuje od roku 2000 vychádzajúc z politiky SDK, práve predstavitelia SDKÚ na parlamentnej pôde sa zasadzovali za systémové zmeny a kreovanie regionálnej samosprávy podľa vládneho návrhu. Prejavilo sa to pri hlasovaní o modeli vyšších územných celkov na pôde parlamentu v roku 2001, kedy predstavitelia SDKÚ hlasovali za model 12 vyšších územných celkov. Politické manévry časti poslancov SDL a SOP sa však premietli do vzniku 8 samosprávnych krajov (Kováčová, 2015). SDKÚ presadzovala od parlamentných volieb 2002 prehlbenie decentralizácie vo svojom volebnom programe považujúc tento bod za poistku demokratického zriadenia. Vláda vedená Mikulášom Dzurindom vo volebnom období 2002 – 2006 opätovne zriadila funkciu splnomocnenca vlády pre reformu verejnej správy, ktorú zastával Viktor Nižňanský. Prioritne sa v tejto etape zamerala na prenos ďalších kompetencií zo štátu na samosprávu, čo sa prejavilo nielen v prípade regionálnej samosprávy, ale aj na komunálnej úrovni. Práve s ňou sa spája zavedenie modelu fiškálnej decentralizácie z roku 2005, ktorá predstavovala výraznú zmenu z hľadiska financovania s dopadom na činnosť samospráv. Na základe tejto zmeny sa zaviedol prehľadný model financovania naviazaný na podielové dane (zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Predstavitelia komunálnej samosprávy už neboli tak odkázaní na každoročné schvaľovanie štátneho rozpočtu, z ktorého vychádzali ich príjmy. V pôvodnom systéme bolo zložité plánovanie dlhodobějších stratégií z hľadiska rozvoja obcí, keďže nebolo úplne zreteľné, aký obnos financií bude prenesený na komunálnu sféru. Reforma verejnej správy zahŕňala aj zmeny v štátnej správe. Zákonom č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch sa prebudoval celý systém. Okresné úrady ako orgány integrovanej štátnej správy boli nahradené viacerými sústavami špecializovanej miestnej štátnej správy riadenej po vertikálnej úrovni vychádzajúc z ministerstiev.

Vytvorila sa tak sieť špecializovaných obvodných úradov, ktoré zastrešovali prenesenú agendu z okresných úradov (zákon č. 515/2003 Z. z. o krajských a okresných úradoch).

SMER – SOCIÁLNA DEMOKRACIA (SMER-SD)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Hodnotová orientácia politickej strany Smer-SD nebola od začiatku jeho pôsobenia na politickej scéne kontinuálna. V prvej vývojovej fáze ohraničenej parlamentnými voľbami 2002 sa strana prezentovala ako tzv. tretia cesta, ktorá odmietala klasické politické zaradenia a zasadzovala sa za pragmatické a neideologické riešenia. Po zavŕšení procesu integrácie ľavicových síl v roku 2005 sa Smer posunul do tejto časti politického spektra, čo demonštrovalo aj doplnenie názvu Smer-SD. Dominantnými bodmi vo volebnom programe zohráva tematika sociálnej spravodlivosti, solidarity a budovanie sociálneho štátu.

SMER-SD

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU SMER-SD

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2002	13,46 %	25	2002 – 2006 Opozícia
2006	29,14 %	50	2006 – 2010 Vládna koalícia s SNS, ĽS-HZDS
2010	34,79 %	62	2010 – 2011 Opozícia
2012	44,41 %	83	2012 – 2016 Jednofarebná vláda
2016	28,28 %	49	2012 – 2016 Vládna koalícia s SNS, Most-Híd, SIEĽ

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDŮV SMER-SD

Funkčné obdobie	Predseda strany
1999 –	Róbert Fico

Zdroj: vlastné spracovanie

Počiatky strany Smer datujeme k 29. októbru 1999, kedy vtedajší nezávislý poslanec NR SR Robert Fico predstavil na tlačovej besede zámer založiť nový politický subjekt. Tomuto kroku predchádzala abdikácia na post prvého podpredsedu SDL a opustenie radov poslaneckého klubu. Odôvodňoval to hlbokým sklamaním a nesúhlasom s politikou vtedajšej vlády¹, ktorá vznikla po voľbách 1998. Už pri povolebných rokovaniach sa dostal do sporu s ostatnými predstaviteľmi politických strán, keď sa vyslovil proti vstupu SMK do vládnej koalície (Leška, 2013). Robert Fico ako politik s najväčším počtom získaných preferenčných hlasov na kandidátke druhej najsilnejšej koalícijnej strany SDL mal len v malej miere možnosť ovplyvňovať dianie v koalícii, pretože nebol nominovaný do žiadneho vyššieho vládneho alebo parlamentného postu (Pekník, 2016). Aj túto skutočnosť môžeme preto považovať za príčinu jeho odchodu a založenia nového subjektu.

SMER-SD

Ustanovujúci snem v Stupave podľa očakávania oficiálne zvolil Roberta Fica do predsedníckeho kresla a stanovil základné atribúty pôsobnosti strany. Politika Smeru bola založená na dvoch základných bodoch. Vychádzala z odmietnutia politiky pravicovej koalície a rovnako vymedzenia voči štýlu vládnutia počas tretej Mečiarovej vlády. V počiatkoch sa tak profilovala pragmaticky bez jasného ideologického ukotvenia. Formovanie pevných organizačných štruktúr na nižších úrovniach prebiehalo len veľmi sporadicky, pričom zmena nastala až v súvislosti so zriadením druhého stupňa samosprávy a uskutočnením prvých regionálnych volieb koncom roku 2001. Prebiehajúci proces budovania krajských a okresných štruktúr sa podpísal pod slabý volebný zisk (Michelko, 2002)

Pred parlamentnými voľbami 2002 sa v kampani strana zamerala na témy boja s korupciou, funkčnosti právneho štátu a ostrú kritiku spôsobu vládnutia garnitúry pod vedením Mikuláša Dzurindu. Dôležitým prvkom boli aj heslá o výmene generácií a príchode nových tvárí do politiky. Tie sa snažili nájsť prostredníctvom odbornej súťaže vysokoškolských študentov, v ktorej mali predostrieť vlastné návrhy o fungovaní spoločnosti. Takýmto mechanizmom sa dostali na kandidátku Robert Madej a Edita Angyalová (Kopeček, 2007). Niektoré predvolebné prieskumy verejnej mienky prisudzovali Smeru takmer 20-percentnú podporu, ale v konečnom finálnom účtovaní dosiahol len 13.5 % hlasov a obsadil 26 mandátov (Krivý – Zemko, 2012). Nízky volebný zisk zaostávajúci za očakávaniami stránikov

¹ Koaličná zostava vládnych strán SDK, SDL, SMK a SOP bola ideologickou zmesou rôznych prúdov, čo sa prejavilo častými vládnymi krízami (Gbúrová, 2016).

možno pripočítať k dvom faktorom. Prvý spočíval v nadmernej dĺžke vedenia kampane, ktorú viedla strana prostredníctvom billboardov už viac ako rok pred voľbami. Výsledný efekt sa však nedostavil. Druhým faktorom bol prehratý boj s SDKÚ o nerozhodnutého voliča, ktorý stanovil výsledok volieb (Balík – Haulík, 2011).

Príklon Smeru k sociálnodemokratickej orientácii nebol prirodzeným východiskom pri vzniku strany, ale určitým vývojovým stupňom. V danom období ľavicový priestor na politickej šachovnici zostal neobsadený významnejším subjektom, čo okamžite Smer využil. Dopomohli mu k tomu aj existenčné problémy ľavicových zoskupení, ktoré sa rozhodli fúziou postupne splynúť so Smerom (SDL, SOP, SDSS, SDA). Definitívne bola sociálnodemokratická profilácia potvrdená na straníckom zjazde v roku 2004, kedy došlo aj k doplneniu názvu Smer-SD. V rovnakom roku podpísala strana dohodu s Konfederáciou odborových zväzov (KOZ) o spolupráci a presadzovaní myšlienok odborárov. Smer naopak podporil snahu KOZ o vypísanie referenda v otázke skrátenia volebného obdobia a konaní predčasných volieb (Laštic, 2011). Akt priamej demokracie však pre nedostačujúcu účasť sa zaradil do skupiny neplatných (35,86 %).

Predčasné parlamentné voľby sa konali v trojmesačnom predstihu z rozhodnutia KDĽH opustiť vládnú koalíciu pre odmietnutie zmluvy s Vatikánom o výhrade svedomia. Ústredné témy Smeru-SD sa dotýkali kritiky reforiem pravicovej vlády a návrhov ich korekcií v oblasti zdravotníctva, školstva, či daní. Zároveň sa opieral o pojmy solidarity, sociálnej spravodlivosti a hlásal podniknutie krokov vedúcich k vytvoreniu sociálneho štátu. Vyhrotenie kampane nedosiahlo stupeň z predchádzajúcich rokov a celkovo sa viedla v umiernenejšom duchu. Politická sila sociálnych demokratov dokázala pretvoriť tranzitívny konflikt mečiarizmus – antimečiarizmus na hodnotový konflikt ľavica – pravica (Gbúrová, 2013).

Parlamentné voľby 2006 sa skončili pre Smer-SD veľkým úspechom, keď dokázal jednoznačne vyhrať so ziskom 29,14 %. Najvyššiu podporu štatisticky vykazovali regióny stredného a východného Slovenska, naopak Bratislava zostala baštou pravice (Madleňák – Pink, 2012). Pri kreovaní vládnej koalície sa vynáralo viacero alternatív². Smer-SD sa nakoniec rozhodol pre problematickú koalíciu s SNS a ĽS-HZDS, v ktorej sa však

² Teoreticky existovala aj možnosť novej vlády bez víťazného Smeru-SD kombináciou pravicových strán s ĽS-HZDS. Proti takejto konštelácii sa odmietavo postavilo KDĽH (Leško, 2017).

dostal do dominantného postavenia³. Utvorenie novej vládnej koalície s nacionalistickou SNS sa okamžite stretlo s negatívnymi ohlasmi v zahraničí a premietlo sa v pozastavení členstva v Strane európskych socialistov (PES). Napriek medzinárodnému tlaku ľavicových partnerov zostala vládna zostava zachovaná, pričom nový premiér Robert Fico sa zaviazal, že postavenie maďarskej menšiny zostane nezmenené. V tejto súvislosti vznikla skupina pozorovateľov, ktorá mala za úlohu monitorovať kroky vlády smerom k menšinám. Pozitívne výsledky viedli vo februári 2008 k prehodnoteniu rozhodnutia PES a koncom roka 2009 na kongrese v Prahe bola Smeru-SD obnovené plnoprávne členstvo (Leška, 2011).

Volebné obdobie 2006 – 2010 je spojené s niekoľkými medzníkmi v zahraničnej politike. Vláda dokázala zavŕšiť proces pričlenenia Slovenska do Schengenského priestoru a rovnako uskutočnila kroky k zavedeniu európskej meny. Oficiálne sa euro stalo na Slovensku novým platidlom 1. januára 2009 (Marušiak, 2012). V negatívnejšej optike už vyznieva spoluzodpovednosť za zhoršenie vzájomných vzťahov s Maďarskom. Vo veľkej miere tzv. maďarskú kartu využívali politici Smeru-SD aj v pred prezidentskými voľbami 2009 s cieľom dosiahnuť opätovné zvolenie Ivana Gašparoviča. Agenda obhajovania a vyzdvihovania národných záujmov viedla k získavaniu voličov na úkor menších koaličných partnerov. Na politickej scéne nastala zriedkavá skutočnosť, že najsilnejšia vládna strana s najväčšou mierou zodpovednosti za vládnutie dokázala svoje preferencie počas volebného obdobia navyšovať. Tento fakt bol umocnený politickými kauzami, ktoré sa týkali predovšetkým predstaviteľov koaličných partnerov. V prípade ministerstva životného prostredia po opakovaných kauzách (nástenkový tender, kauza emisie) a zmenách ministrov nominovaných SNS pristúpili sociálni-demokrati v roku 2009 k odobratiu celého rezortu a dosadeným vlastného kandidáta Jozefa Medveda⁴. LS-HZDS naopak bola spojená s kauzami Slavkov, či odporom časti súdnictva voči politike Štefana Harabina. Jediným ministrom najsilnejšej vládnej strany odvolaným z ministerského kresla bol František Kašický, ktorý pristúpil dobrovoľne k tomuto kroku (Rybář, 2011). Strana si celkovo zachovávala počas štvorročného obdobia vnútornú stabilitu, pričom nenastalo žiadne výraznejšie štiepenie (Leška, 2013).

³ Zo 16 ministerských kresiel obsadili sociálni demokrati 11, vrátane kľúčových ministerstiev vnútra, obrany, financií a zahraničných vecí (Just, 2018).

⁴ V kresle ministra životného prostredia sa pred tým vystriedali nominanti SNS Jaroslav Izák, Ján Chrbet, Viliam Turský, pričom dočasne poverenými riadením boli aj Ján Mikolaj a Dušan Čaplovič (Leško, 2017).

V predvolebnej kampani sa sociálni-demokrati zamerali na prezentovanie výsledkov štvorročného vládnutia a ostrej kritike najsilnejšej pravicovej strany SDKÚ na čele s Mikulášom Dzurindom. Pravicové strany zas poukazovali na viaceré kauzy Ficovho kabinetu a nesystémové riešenia navyšujúce štátny dlh. Obojstranne útočná a v niektorých bodoch až nekorektná kampaň sa pretavila v zisku 34,79 % hlasov pre Smer-SD, čo znamenalo navýšenie voličskej podpory o 5 % v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami (Krivý – Zemko, 2012). Aj napriek úspešnému výsledku sa ľavicovému subjektu nepodarilo zostaviť vládu a ocitol sa v opozícii. Pravicová koalícia pod vedením Ivety Radičovej sa od začiatku spájala s vnútornými konfliktami, čo sa odrazilo v zvyšujúcich preferenciách jedinej konštruktívnej opozičnej strany⁵. Hlasovanie o Eurovale spojené s vyslovením dôvery vláde definitívne rozhodlo o konci pravicového kabinetu a predčasných parlamentných voľbách. Predvolebná kampaň Smeru-SD bola postavená predovšetkým na tematike budúcej stabilnej vlády v reakcii na efektivitu širšieho kabinetu Ivety Radičovej a budovaní sociálneho štátu. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím sa postupne vytrácal národný apel. Výrazným spôsobom do kampane vo všeobecnosti zasiahla kauza spisu Gorila, do ktorého boli zapletení takmer všetci predstavitelia parlamentných strán (Just, 2018).

Paradoxne vo volebnom zisku Smeru-SD sa takmer vôbec nepremietla, naopak strana dosiahla historický úspech 44,4 % hlasov, čo jej pri vysokej miere prepadnutých hlasov zabezpečilo 83 kresiel v NR SR (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2012). Prvýkrát od roku 1989 tak dokázala politická strana samostatne získať parlamentnú väčšinu a vytvoriť jednofarebnú vládu, čím sa naskytla výnimočná možnosť presadenia volebného programu v čo najširšej miere (Gbúrová, 2013). Koncom roka 2013 sa úradujúci predseda vlády Róbert Fico rozhodol pre netypický krok kandidovať v prezidentských voľbách na post hlavy štátu. V prípade jeho zvolenia by musela nasledovať rekonštrukcia vlády spojená s vymenovaním nového premiéra. Robert Fico však po víťaznom prvom kole nedokázal vo finálnom súperení poraziť nezávislého kandidáta Andreja Kisku a zostal tak na premiérskej stoličke (Štatistický úrad SR – Prezidentské voľby 2014). Naopak zmeny vo vláde sa začiatkom júla 2014 dotkli ministrov Dušana Čaploviča a Tomáša Malatinského, ktorých nahradili Peter Pellegrini a Pavol Pavlis. Prekvapivo sa počas volebnej noci v rámci vyhlasovania výsledkov

⁵ SNS síce bola zastúpená v NR SR 9 poslancami, ale zostala v úplnom tieni voči dominantnému Smeru-SD. Okrem toho v rámci SNS prebiehal vnútorný konflikt.

komunálnych volieb vzdal svojej funkcii aj predseda NR SR Pavol Paška, na ktorého vyvíjala tlak opozícia pre podozrenia z nekalých finančných operácií v zdravotníctve. Na jeho funkciu nastúpil populárny minister školstva Peter Pellegrini (Pellegrini na čele parlamentu, 2014). Smer-SD sa v druhej polovici volebného obdobia zameriaval na postupné zavádzanie opatrení označovaných ako sociálne balíčky. Opozičné strany poukazovali na nesystémovosť jednotlivých krokov a snahu o populistické získavanie voličskej priazne.

Parlamentné voľby v roku 2016 znamenali stratu dominantného postavenie strany na politickej scéne. Hoci Smer-SD sa stal víťazom týchto volieb, v porovnaní s hlasovaním v roku 2012 stratil takmer jednu tretinu svojich voličov. Volebný zisk 28,28 % hlasov sa odrazil v obsadení 49 kresiel v NR SR, na základe čoho bolo potrebné nájsť viacerých koalíčných partnerov (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2016). Povolebné rokovania nakoniec vyústili do vzniku pomerne prekvapivej zostavy vládnych strán. Smer-SD prizval do novej vládnej koalície SNS, Most-Híd a stranu SIEŤ. Do čela vlády sa opätovne postavil Robert Fico, čím vyrovnal rekord Vladimíra Mečiara v počte období strávených na tomto poste. Dôležitým medzníkom pre vládu sa stalo premiérové predsedníctvo Slovenska v Európskej rade v druhej polovici roka 2016. Slovenská reprezentácia v rámci neho presadzovalo odmietavý postoj voči povinným kvótam na prerozdelenie migrantov vychádzajúc z iniciatívy rozhodujúcich štátov spoločenstva. Vládny program zdôrazňoval pokračovanie ľavicovej politiky na Slovensku, čo sa prejavilo v aplikácii ďalších sociálnych balíčkov (Just, 2018).

Politika strany Smer-SD sa výrazným spôsobom prejavila aj v zmenách vo verejnej správe. Najvýznamnejšia reforma sa viaže s druhou vládou Róberta Fica v rokoch 2012 – 2016. Dotýkala sa organizácie miestnej štátnej správy, kde prišlo k prebudovaniu jej fungovania. Komplexne získal súbor zmien označenie ako reforma ESO, čo malo vyjadrovať primárny cieľ vytvorenia efektívnej, spoľahlivej a otvorenej štátnej správy. Na základe nej došlo ku koncentrácii jednotlivých orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy do jedného štátneho úradu v podobe okresného úradu. Spustením reformy v roku 2013 tak zanikli dovtedajšie obvodné úrady, pričom ich pôsobnosť prešla pod 72 novozriadených okresných úradov (Kováčová, 2015). Reforma mala zabezpečiť zjednodušenie celého systému pre občana, keď jednotlivé agendy prešli pod jednu strechu. V rámci okresných úradov sa vytvorili klientske centrá, prostredníctvom ktorých mal právo občan

jednotne vybavovať potrebné náležitosti. Okrem sprehľadnenia systému autori reformy argumentovali ušetrením značných finančných prostriedkov na zabezpečovanie výkonu miestnej štátnej správy, čo sa stalo predmetom politických nezhôd s opozičnými stranami (Efektívna, Spolahlivá a Otvorená verejná správa, 2013).

Pri pohľade na stanoviská strany Smer-SD k problematike fungovania samosprávy, môžeme identifikovať kritické postoje k súčasnému modelu regionálnej samosprávy. Strana Smer-SD presadzovala od svojho vzniku aplikáciu modelu 3+1, čo znamená nadväznosť na usporiadanie z obdobia socializmu v rokoch 1968 – 1990 (Vol'te poriadok a slušný život, 2002). Napriek tomuto prístupu však volebný program strany v súčasnosti neobsahuje tento bod a viaže sa na vyjadrenia jednotlivých politikov. Reformu počtu územných celkov podmieňuje širokou zhodou politických strán a predstaviteľov komunálnej a regionálnej sféry, ktorú je zložité dosiahnuť. Výhody modelu 3+1 vychádzajú podľa Roberta Fica zo zjednodušenia mechanizmu a ušetrenia finančných nákladov na chod samosprávy. Okrem toho občania boli pomerne zžitý s týmto modelom, ktorý v roku 1990 zanikol. Napriek tomuto stanovisku strana Smer-SD presadila na začiatku roka 2017 systémové zmeny, ktoré sa týkali súčasného regionálneho usporiadania. V koalíčných radoch získala podporu pre zmenu volebného systému pri voľbe predsedov vyšších územných celkov zavedením jednokolovej voľby. Tento krok odôvodňovala nezáujmom občanov o druhé kolo volieb, zamedzením extrémistických tendencií a v konečnom dôsledku ušetrením finančných zdrojov. Opozičné strany naopak poukazovali na zníženie demokratickej legitimity zvolených kandidátov. Touto zmenou sa zároveň predĺžilo funkčné obdobie regionálnych orgánov na 5 rokov, čím sa dosiahlo spojenie regionálnych a komunálnych volieb v roku 2022. Kritické ohlasy k súčasnému modelu sa však naďalej objavujú z radov predstaviteľov Smeru-SD. Robert Fico poukazuje na posilnenie úlohy štátu v niektorých oblastiach so súčasnou právomocou vyšších územných celkov. Týka sa to najmä oblasti stredného školstva, ktoré podľa vyjadrenia Roberta Fica z novembra 2017 dopláca na aktuálny systém (Fico chce stredné školy pod štátom, 2017). Presadzujú sa nepoužiteľné študijné programy vychádzajúc z autonómneho rozhodovania samosprávnych krajov. Návrat stredných škôl pod štát by tak zabezpečil lepšiu koordináciu pri prepojení školského systému s požiadavkami trhu práce. V súčasnosti však strana Smer-SD nemá oficiálne vymedzené politické stanoviská v tejto otázke, čo vyplýva aj z pomerne

stručnej charakteristiky celého volebného programu v parlamentných voľbách 2016. Skladal sa z 5 bodov viažucich sa na ekonomiku, bezpečnosť, verejnú službu, zvyšovanie životnej úrovne ľudí a posilňovanie právneho štátu. Išlo skôr o veľmi stručné postoje strany voči vymedzením oblastiam, pričom v porovnaní s ostatnými politickými stranami kandidujúcimi v parlamentných voľbách 2016 pôsobil ako základné volebné heslá bez širšej špecifikácie (Priority programu strany Smer-SD na roky 2016 – 2022).

ZDRUŽENIE ROBOTNÍKOV SLOVENSKA (ZRS)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Ľavicové politické zoskupenie, ktoré sa primárne zameriavalo na kritiku realizácie reformných procesov v ekonomike uskutočnených od roku 1989. Mobilizačný apel sa sústredil na najnižšie sociálne skupiny, prevažne robotníkov a nezamestnaných. Pri analýze jednotlivých volebných programov je veľmi problematické nájsť konkrétne kroky upravujúce ekonomickú oblasť, pričom obsahovali iba všeobecné volebné heslá. Vo vzťahu k účasti Slovenska v medzinárodných organizáciách ZRS úplne odmietalo vstup do NATO a proklamovalo neutralitu Slovenska.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU ZRS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1994	7,34 %	13	1994 - 1998 Vládna koalícia s HZDS, SNS
1998	1,3 %	-	-
2002	0,54 %	-	-
2006	0,29 %	-	-
2010	0,24 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV ZRS

Funkčné obdobie	Predseda strany
1994 -	Ján Lupták

Zdroj: vlastné spracovanie

Zárodky kreovania tohto politického subjektu môžeme nájsť v štruktúrach SDL. Na začiatku roka 1992 v dôsledku odmietavého stanoviska k politike modernistického vedenia ľavicového zoskupenia založil radový člen Ján Lupták ZRS vo forme občianskeho združenia (Laštic,

2011). Základným ideovým východiskom bola radikálna ľavicová orientácia a úplne odmietanie spustenej ekonomickej reformy rýchlej transformácie. Po vstupe SDL do koalície s pravicovými stranami v marci 1994 sa rozhodol Ján Lupták ako vedúca osobnosť ZRS vytvoriť z občianskeho združenia riadnu politickú stranu¹. ZRS o sebe od začiatku vyhlasovalo, že je jedinou politickou silou, ktorá reprezentuje záujmy pracujúcich ľudí. Z tohto titulu sa stalo do istej miery konkurenciou odborom, najmä Konfederácii odborových zväzov na Slovensku (Krno – Slobodníková, 2016). Postupne radikálne ľavicové myšlienky oslovovali čoraz väčšiu skupinu občanov, čo sa premietlo v rapídnom náraste členskej základne. Tesne po vzniku ZRS ešte ako občianskeho združenia v roku 1992 malo 7 000 členov a v roku 1995, kedy už ZRS bolo súčasťou Mečiarovej vlády až 20 000 členov (Mesežnikov, 1996).

Ústrednou tematikou robotníckej strany v predvolebnom období 1994 sa stalo iniciovanie referenda o preukazovaní nadobudnutia finančných prostriedkov, ktoré boli použité pri privatizácii a v dražbách. Jánovi Luptákovi sa podarilo tento bod presadiť na pôde slovenského parlamentu², ktorý sa uzniesol na konaní prvého historického referenda v dejinách Slovenskej republiky. Hoci sa konalo až tri týždne po parlamentných voľbách a zúčastnilo sa ho len 19,96 % oprávnených voličov, stalo sa základným kameňom volebného úspechu ZRS (Laštic, 2011). Prostredníctvom iniciovania tohto aktu priamej demokracie sa podarilo robotníckej strane získať pomerne široký mediálny priestor a zviditeľniť sa v očiach verejnosti. Volebný zisk 7,3% hlasov a nadobudnutie 13 poslaneckých mandátov pre politického nováčika sa ukázalo ako kľúčové aj z hľadiska kreovania novej vládnej koalície (Kopeček, 2007). Po analýze volebnej mapy z roku 1994 jasne vyplýva, že najväčšiu podporu ZRS získalo na vidieku, čo potvrdzovalo regionálny charakter strany. Koncentrácia voličov bola najmä na strednom a východnom Slovensku. Treba tiež dodať, že značnú časť voličov ZRS tvorili bývalí voliči SDL (Madleňák – Pink, 2012).

Hoci pred parlamentnými voľbami sa ZRS vymedzovalo voči všetkým etablovaným politickým stranám, povolebné rokovania vyústili do uzavretia

¹ ZRS bola oficiálne zaregistrovaná na Ministerstve vnútra SR 26. apríla 1994 (Kopeček, 2007).

² NR SR schválila 12. júla 1994 návrh nezávislého poslanca Jána Luptáka o uskutočnení referenda na otázku: "Súhlasíte, aby sa prijal zákon o preukazovaní finančných prostriedkov, ktoré boli použité pri dražbách a privatizácii?" Následne konanie tohto referendum vyhlásil 10. augusta prezident Michal Kováč.

koaličnej dohody s HZDS a SNS. V rámci vlády obsadila robotnícka strana tri ministerské kreslá, pričom odmietnutím účasti na exekutive zo strany predsedu Jána Ľuptáka sa pozícia ZRS výrazne oslabila. Zároveň však ZRS obsadilo post predsedu Fondu národného majetku Štefanom Gavorníkom, ktorý priamo rozhodoval o privatizácii štátnych podnikov. Funkčné obdobie 1994-1998 je poznačené netransparentnou privatizáciou, čo bolo v úplnom rozpore s myšlienkami referenda iniciovaného stranou pred parlamentnými voľbami. Počas štyroch rokov ZRS predstavovalo spoľahlivého koaličného partnera HZDS, keď v mnohých prípadoch učinilo kroky, ktoré boli v rozpore s jeho radikálne ľavicovým programom (Rybář, 2011).

Pôsobenie ZRS vo vládnej koalícii bolo poznačené viacerými vnútornými konfliktmi. Odmietavým stanoviskom k vedeniu politiky ZRS sa vyznačovala najmä bratislavská mestská organizácia, ktorá bola v priebehu roku 1995 rozpustená, čím zostala strana v hlavnom meste bez miestnej organizácie. Podpredseda ZRS Miroslav Kočnár sa rozhodol opustiť ZRS a založil v rovnakom roku konkurenčnú Zjednotenú stranu práce (Kopeček, 2007). V období vládnutia postupne klesali preferencie ZRS v dôsledku spôsobu politickej reprezentácie a nenaplnenia očakávaní voličov. V prvej polovici roku 1998 opustili ZRS 4 poslanci, čím došlo k zániku poslaneckého klubu. Všetky spomenuté udalosti mali za následok neúspech strany v roku 1998, keď dosiahla len 1,3% hlasov a jej parlamentná pôsobnosť sa skončila (Štatistický úrad SR - Parlamentné voľby 1998). ZRS sa po týchto voľbách dostalo na okraj politického diania, odkiaľ sa mu už nepodarilo preniknúť naspäť. Pokusy o nadviazanie spolupráce s inými ľavicovými subjektami (SDĽ či KSS) pred parlamentnými voľbami 2002 stroskotali a samostatná kandidátúra sa odrazila v nízkom volebnom zisku na úrovni 0,5% (Štatistický úrad SR). Negatívny výsledok bol do značnej miery ovplyvnený existenciou konkurenčnej KSS, ktorá dokázala v súperení o radikálneho ľavicového voliča jednoznačne v danom súboji zvíťaziť. Prepád preferencií pokračoval aj v nasledujúcich voľbách 2006 a 2010, čím sa volebný zisk priblížil k nule. Po následnom procese zániku väčšiny regionálnych štruktúr strana prestala vyvíjať akúkoľvek politickú činnosť (Just, 2018).

ZRS sa programovo výraznejšie nedotýkalo problematiky verejnej správy, pričom vo volebnom období 1994 – 1998 podporovalo kroky navrhnuté dominantným vládnym hnutím HZDS. Na základe tejto podpory prišlo k obnoveniu krajského stupňa správy v roku 1996, pričom aplikovaná reforma neakceptovala prvky prehlbovania decentralizácie. Vzniknutých 8

krajov predstavovalo len prvok pôsobenia štátnej správy na miestnej úrovni. Namiesto prenesenia samosprávneho riadenia na regionálnu úroveň sa tak posilnil prvok centralizmu formou uskutočnenej dekoncentrácie moci.

STRANA OBČIANSKEHO POROZUMENIA (SOP)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Už zo samotného názvu vyplýva identita politickej strany založená na občianskom porozumení. V praxi to mal znamenať dialóg medzi vládou a opozíciou ako základný determinant rozvoja demokracie. Hoci sa SOP odmietala začleniť do konkrétnej časti politického spektra, vo volebnom programe v roku 1998 bol významným spôsobom zastúpený prvok solidarity, čím sa strana posunula smerom doľava.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU SOP

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1998	8,02%	13	1998 – 2002 Vládna koalícia s SDK SDĽ, SMK

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SOP

Funkčné obdobie	Predseda strany
1998 – 1999	Rudolf Schuster
1999 – 2002	Pavol Hamžík

Zdroj: vlastné spracovanie

SOP vznikla v pomerne krátkom časovom intervale pred parlamentnými voľbami 1998. Zakladateľom a ústrednou postavou strany sa od začiatku stal bývalý slovenský veľvyslanec v Kanade a primátor Košíc Rudolf Schuster. Ako už vyplýva zo samotného názvu, základným cieľom nového subjektu bolo vnieť do rozdelenej spoločnosti porozumenie. Volebný program zvýrazňoval témy ako odstránenie polarizácie, prelomenie konfrontačnej politiky medzi vládnymi a opozičnými formáciami, či začlenenie Slovenska do európskych a transatlantických štruktúr (Marušiak, 2016). Hoci sa SOP prezentovala stratégiou udržiavania sa medzi oboma tábormi, postupne sa

vymedzovala voči HZDS, ktoré zahájilo proti nej antikampaň prostredníctvom priamo ovládaných verejnoprávnych médií. Ešte pred uskutočnením volebného aktu tak bolo jednoznačné, že politické kroky SOP po prípadných úspešných voľbách budú zamerané na spoluprácu s opozičnými stranami (Kopeček, 2007). Vo volebnom programe okrem deklarovaných východísk získali značný priestor aj liberálne myšlienky, ktorými chcela strana získať prvovoličov a mladšiu generáciu (Balík - Haulík 2011). Významnú úlohu zohralo aj presadzovanie novovytvoreného politického subjektu zo strany súkromnej TV Markíza a zastúpenie známych osobností na kandidátke SOP (Peter Dvorský, Jirko Malchárek).

Volebný zisk priniesol isté sklamanie, keďže pred voľbami sa preferencie strany SOP pohybovali v prieskumoch okolo 15%, pričom pri oficiálnom volebnom akte sa krivka úspešnosti zastavila na hranici 8% (Štatistický úrad SR). Napriek tomu sa SOP stala súčasťou novej vládnej koalície vedenej Mikulášom Dzurindom, v ktorej obsadila dve ministerské kreslá. Podľa princípu pomerného zastúpenia však mala nárok na ďalšie kreslo. Vymenila ho za deklarovanie podpory pre Rudolfa Schustera ako jediného kandidáta štvorice vládnych strán v prezidentských voľbách 1999, v ktorých občania Slovenskej republiky prvýkrát mohli o novej hlave štátu rozhodovať priamo (Horváth, 2015). V druhom kole nakoniec Rudolf Schuster porazil predsedu HZDS Vladimíra Mečiara v pomere 57,2% ku 42,8% (Štatistický úrad SR - Prezidentské voľby 1999). Výsledky prezidentských volieb sa odzrkadlili aj v zvolení nového predsedu SOP Pavla Hamžika. Strana však prišla po odchode Rudolfa Schustera o kľúčovú a integrujúcu osobnosť, ktorá dokázala získať voličov. Nové vedenie sa hlásilo k politike „tretej cesty“, ktorá mala znamenať prierez dovtedajšieho delenia politickej scény. V tomto období však už strana zaznamenáva pokles preferencií, pričom situácia začala byť alarmujúca v roku 2000, kedy strana neprekročila v prieskumoch ani 5%-nú hranicu (Kopeček, 2007).

V roku 2000 bol vo funkcii predsedu potvrdený opäť Pavol Hamžik, ktorý sa pokúšal stranu reštartovať pokusom o spojenie s iným politickým subjektom. Jeho snahy boli upriamené najmä na SDL, ktorá však po presadení sa ortodoxného krídla stratila akýkoľvek záujem o spoluprácu. Ďalšou stranou, na ktorú sa upriamovala pozornosť vedenia SOP, bola *Sociálnodemokratická strana Slovenska* (SDSS). Keďže problémy s voličskou podporou mala aj samotná SDSS, nemalo spojenie oboch subjektov veľký zmysel. Pavol Hamžik prezentoval myšlienku vytvorenia integračného

stredolávého subjektu, ktorý mal byť zložený z väčšieho počtu strán, avšak v dôsledku značných ideovo-programových rozdielov jednotlivých strán prišiel tento nápad o reálne uplatnenie už v počiatku (Leška, 2013). Ďalším z pokusov o zachránenie SOP predstavovala snaha vziať do strany riaditeľa súkromnej TV Markíza Pavla Ruska, čo však skončilo neúspešne. V patovej situácii strana pristúpila k návrhu SDL, na základe ktorého predstavitelia SOP získali miesta na kandidátke. V praxi to pre SOP znamenalo vymazanie vlastnej politickej značky z volebného procesu. Po neúspechu celého konceptu sa o rok neskôr SOP zlúčila s parlamentným Smerom, ktorému sa týmto spôsobom podarilo naštartovať proces integrácie ľavicového politického spektra (Rybář, 2011).

SOP sa programovo výraznejšie nedotýkala problematiky verejnej správy, pričom v reálnej politike presadzovala prehlbenie decentralizačných procesov. Prejavilo sa to podporou konceptu regionálnej samosprávy a vzniku vyšších územných celkov. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že práve časť poslaneckého klubu SOP v hlasovaní o vytvorení regionálnej samosprávy sa vyjadrili v rozpore s vládnyim návrhom. V konečnom dôsledku sa to odzrkadlilo v zavedení 8 vyšších územných celkov, ktoré pretrvali dodnes. Nejednotné stanovisko SOP tak výrazne poznačilo finálnu podobu aplikovanej reformy verejnej správy.

ALIANCIA NOVÉHO OBČANA (ANO)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

ANO sa definovala ako liberálna politická strana, ktorá považuje za kľúčové hodnoty jednotlivca, jeho slobodu a práva. V ekonomickej oblasti sa zasadzuje za trhové fungovanie ekonomiky v maximálnej možnej miere. Vo vzťahu štátu a cirkvi sa jednoznačne vyslovuje za odľuku a rovnako hlása kozmopolitizmus a podporuje emancipáciu žien. Z hľadiska vývoja stranického systému vyplnila ANO na začiatku nového tisícročia prázdne miesto v liberálnej časti politického spektra po strate parlamentného postavenia SOP.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU ANO

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2002	8,01 %	15	2002 – 2005 Vládna koalícia s SDKÚ, SMK, KDH
2006	1,42 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV ANO

Funkčné obdobie	Predseda strany
2001 – 2007	Pavol Rusko
2007 – 2011	Róbert Nemcsics

Zdroj: vlastné spracovanie

Politický subjekt ANO vznikol v apríli 2001. Stranu založil generálnym majiteľ komerčnej TV Markíza Pavol Rusko, ktorá predstavovala najsledovanejšie médium na Slovensku. Z hľadiska politického programu sa nový subjekt hlásil k liberalizmu najmä v ekonomike, ale aj celom spoločenskom živote. Liberálnou agendou sa strane ANO podaril racionálny ťah vyplniť priestor, ktorý nepokrýval žiaden politický subjekt (Leška, 2011). ANO od svojho

vzniku nefungovala na zásadách typických pre politickú stranu, ale na princípoch firmy. Pre ANO bola charakteristická hierarchickosť, keďže sa vo vnútornej štruktúre uplatňoval systém nadriadenosti a podriadenosti. Regionálne štruktúry nemali žiadny vplyv na chod strany. Za hlavné príčiny úspechu ANO možno označiť rozsiahlu mediálnu prezentáciu v rámci TV Markíza¹ a vymedzovanie sa voči dovtedajším politickým predstaviteľom (Kopeček, 2007).

ANO zaznamenala prvý úspech krátko po svojom vzniku, keď jej kandidát Ľubomír Roman obsadil v roku 2001 post predsedu Bratislavského samosprávneho kraja. Zo začiatku svojej existencie ANO kritizovala predovšetkým Dzurindovu vládu kvôli neprehľadnej privatizácii, či korupcii pri verejných zákazkách. Kritika pravicových strán mala za cieľ prebrať stredopravých voličov, sklamaných z reforiem Dzurindovej vlády. ANO sa tiež vymedzila voči novovzniknutej strane Smer. Vo volebnej kampani využila viaceré známe tváre z TV Markíza a celú plejádu známych osobností² (Leško, 2017).

Hoci ANO vo voľbách v roku 2002 nakoniec získala len 8% hlasov voličov, v povolebnej situácii zohrala dôležitú úlohu pri zostavovaní druhej Dzurindovej vlády. (Krivý – Zemko, 2011) Spolu s SDKÚ-DS, SMK a KDĽH utvorila nový vládny kabinet, ktorý disponoval krehkou väčšinou na pôde NR SR. Keďže liberáli mali najhoršiu vyjednávaciu pozíciu, obsadili podobne ako KDĽH len 3 ministerské kreslá³. Líder strany Pavol Rusko zaujal post podpredsedu parlamentu. V rámci vládnej zostavy sa už od začiatku začínajú objavovať spory medzi konzervatívnym KDĽH a liberálnou ANO. Rozdielna hodnotová orientácia sa premietla v postupnom vyostrovaní vzájomných konfliktov. Napriek dohode zakotvenej v koalícnej zmluve predložili liberáli návrh zákona o umelom prerušení tehotenstva, čím sa negatívne vyslovili voči zmluve s Vatikánom. Ako uvádza politológ Ľubomír Kopeček: „ANO sa v dôsledku tejto politiky ocitla v polovici roku 2003 v pozícii vnútornej opozície vo vládnej koalícii“ (Kopeček, 2007, s. 404). Začiatok vyšetrovania ohľadom finančných podvodov Pavla Ruska sa

¹ Treba dodať, že okrem televízie Markízy sa na mediálnom protežovaní strany ANO podieľali aj týždenník Markíza, rádio Okey alebo denník Národná obroda (Kopeček, 2007).

² Išlo o osobnosti z podnikateľskej (Jozef Banáš), mediálnej (Eva Černá, Ľubomír Lintner), športovej (Dušan Tittel) alebo politickej sféry (Rudolf Zajac, Rudolf Chmel, Jirko Malchárek), ktoré prispeli k prekročeniu volebného kvóra (Leško, 2017).

³ Ministerstvo hospodárstva obsadil Róbert Nemcsics, ministerstvo kultúry Rudolf Chmel a ministerstvo zdravotníctva Rudolf Zajac (Laštic, 2011).

okamžite premietlo v narušení vnútornej straníckej stability. Pre nehody s úradujúcim predsedom ANO postupne opustili podpredseda strany a primátor mesta Poprad Anton Danko, Róbert Nemcsics a Branislav Opaterný. Všetci traja politici kritizovali Pavla Ruska za vyostrovanie vzťahov s koalíčnými partnermi a z autoritatívneho spôsobu riadenia strany. V kresle ministerstva hospodárstva nahradil odvolaného Róberta Nemcsicsa práve Pavol Rusko. V roku 2005 stranu opustil ďalší člen a poslanec Jozef Banáš z podobných dôvodov ako jeho predchodcovia, pričom zamieril ku konkurencii do SDKÚ-DS (Marušiak, 2012).

Prvý neúspech zaznamenala ANO v roku 2005 vo voľbách do Európskeho parlamentu, keď neprekročila kvórum a ne získala žiadny poslanecký post. Ťažké obdobie pre ANO nastalo po prevalení kauzy „zmenky“, v ktorej figuroval šéf strany a zároveň minister hospodárstva Pavol Rusko. V dôsledku toho ho koalíční partneri vyzvali na odstúpenie z ministerskej funkcie, proti čomu sa ostro vyhradil. Napätá situácia vyvrcholila vnútorným štiepením strany, keď proti predsedovi ostro vystúpil Ľubomír Lintner spolu s väčšinou poslancov za ANO. Keďže sa koalíční partneri dohodli na spolupráci s Lintnerovým krídlom, premiér Mikuláš Dzurinda požiadal prezidenta o odvolanie Pavla Ruska z pozície ministra hospodárstva. Na mimoriadnom kongrese strany v roku 2005 boli všetci „vzbúrenci“ zo strany vylúčení, pričom v praktickej rovine putovalo ANO do opozície (Krno – Slobodníková, 2016). V nasledujúcom období Pavol Rusko sa stal kritikom vlády a obviňoval ju z kupovania poslancov. Zároveň sa snažil o obnovenie rozbitej strany, čo sa mu však už nepodarilo. Napriek finančne náročnejšej volebnej kampani nedokázala ANO dosiahnuť v parlamentných voľbách 2006 ani jedno percento (Kopeček, 2007). Tieto voľby boli posledné, v ktorých sa strana ANO samostatne zúčastnila. O štyri roky neskôr v roku 2011 prevzala stranu Nora Mojsejová, ktorá ju premenovala na *Stranu slobodného slova - Nory Mojsejovej*, čím ANO de facto zanikla (Nora Mojsejová prevzala Ruskovu stranu ANO; 2011).

Pri zhodnotení pôsobenia strany vo vzťahu k verejnej správe je potrebné zdôrazniť, že tejto problematike sa ANO venovala len v obmedzenej miere. Volebný program z roku 2002 síce obsahoval zmienky o verejnej správe, pričom však išlo len o všeobecné heslá. Strana zdôrazňovala potrebu dokončenia reforiem s cieľom decentralizovať moc v čo najväčšej miere, pričom konkrétne prerozdelenie kompetencií už vo volebnom programe

neriešila. Napriek tejto skutočnosti bola ANO pevnou súčasťou pravicovej vlády v rokoch 2002 – 2005, počas ktorej prišlo k aplikovaniu viacerých zmien na komunálnej aj regionálnej úrovni.

ANO

KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA (KSS)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

KSS klasifikujeme ako ľavicový politický subjekt programovo nadväzujúci na odkaz socialistického zriadenia aplikovaného na území Slovenska do roku 1989. Zasadzuje sa za odstránenie kapitalistickej spoločnosti a vytvorenie sociálne spravodlivého systému. V ekonomickej oblasti vyzdvihuje kombináciu prvkov plánovanej a trhovej ekonomiky s rozhodujúcim postavením štátu. Za primárny cieľ KSS považuje dosiahnutie neutrality a suverenity Slovenska.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU KSS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1992	0,76 %	-	-
1994	2,73 %	-	-
1998	2,80 %	-	-
2002	6,33 %	11	2002 – 2006 Opozícia
2006	3,82 %	-	-
2010	0,83 %	-	-
2012	0,71 %	-	-
2016	0,61 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDŮV KSS

Funkčné obdobie	Predseda strany
1992 – 1998	Vladimír Ďaďo
1998 – 2006	Jozef Ševc
2006 –	Jozef Hrdlička

Zdroj: vlastné spracovanie

Politická značka KSS má na Slovensku dlhú tradíciu. V období socializmu v rozmedzí rokov 1948 – 1989 predstavovala organizačnú zložku centrálnej KSS, ktorá mala ústavou garantované vedúce postavenie v spoločnosti (Rychlík, 2015). Súčasná KSS nadväzuje na tento politický subjekt len v ideovej rovine, keďže vznikla za špecifických podmienok v roku 1992. Pôvodná KSS sa vo volebnom období 1990 – 1992 pretransformovala na SDL. Nespokojnosť časti členov sa odrazila vo vzniku dvoch komunistických strán v roku 1991 s označením *Komunistická strana Slovenska – 91* a *Zväz komunistov*. Obe politické strany však čoskoro zjednotili svoj postup a v deň výročia Slovenského národného povstania 29. augusta 1992 sa konal ustanovujúci snem KSS. Pri definovaní programových téz sa jednoznačne postavili za pozitívne stránky politického a spoločenského zriadenia pred rokom 1989 a deklarovali primárny cieľ obnovenie socializmu. Zároveň však odmietali monopol moci z jedného centra a prihlásili sa k princípu slobodných volieb. Sociálna spravodlivosť a dôstojný život pre všetkých občanov sa stali hlavnými volebnými heslami. Nezamestnanosť považovali za zločin proti ľudskosti a patologický jav. Štát mal v nazeraní KSS zabezpečiť prácu pre každého občana bez akýchkoľvek výnimiek. V zahraničnej politike sa stavali proti integrácii Slovenska do transatlantických štruktúr a za vyhlásenie neutrality (Kopeček, 2007).

KSS však nedokázala v prvej etape svojho vývoja osloviť širšie spektrum voličov. V parlamentných voľbách 1992, 1994 a 1998 neprekročila volebné kvórum a pôsobila ako mimoparlamentná opozícia. Zmena nastala až v parlamentných voľbách 2002, kedy napriek predvolebným prieskumom dokázala KSS získať 6,33 % hlasov (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2002). Na základe tohto zisku obsadila 11 poslaneckých kresiel, pričom pre ideologickú orientáciu bola vylúčená z akýchkoľvek povolebných rokovaní. Volebný zisk KSS vychádzal predovšetkým z kritiky vládnutia všetkých garnitúr od roku 1989 a zhoršujúcej sa životnej úrovne veľkej časti obyvateľstva. Proces privatizácie považovali v slovenských podmienkach za vlastizradu žiadajúc prešetrenie každého jedného prípadu. V ekonomickej sfére sa nezasadzovali za plánovaní spôsob riadenia ekonomiky, pričom vhodný model podľa nich spočíval v kombinácii pozitívnych prvkov plánovanej a trhovej ekonomiky (Leška, 2011). Opozičné pôsobenie vo volebnom období 2002 – 2006 sa viazalo na ostrú kritiku pravicovej vlády a sociálnych dopadov realizovaných reforiem. V parlamentných voľbách 2006 sa však KSS nepodarilo obhájiť parlamentné postavenie a zo ziskom

3,82 % skončila bez poslaneckých kresiel. Reakciou na tento výsledok bola zmena na poste predsedu, kde Jozefa Ševca vystriedal Jozef Hrdlička (Hrdlička novým predsedom KSS, 2006). Vedenie strany však nedokázalo prekročiť nastavené kvórum v žiadnych z parlamentných volieb, ktoré sa konali na Slovensku od roku 2006. Problematika verejnej správy nebola takmer vôbec obsiahnutá vo volebných programoch. Oficiálne dokumenty sa obmedzili len na všeobecné frázy o znížení byrokracie a spriehľadnení systému. Prioritou pre KSS je sociálna oblasť, čo vychádza z ideového nastavenia tohto politického subjektu.

STRANA MAĎARSKEJ KOALÍCIE/STRANA MAĎARSKEJ KOMUNITY (SMK)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

SMK je politická strana založená na etnickej báze a presadzovaní záujmov početnej maďarskej menšiny na Slovensku. Vznikla v roku 1998 zlúčením troch maďarských strán Maďarského kresťanskodemokratického hnutia (MKDH), Spolužitia a Maďarskej občianskej strany (MOS) v reakcii na zmenu volebného zákona znevýhodňujúceho volebné koalície. Z organizačného hľadiska nemá vytvorenú celoslovenskú sieť jednotiek, ale zameriava sa len na južné územia. Primárne sa zasaďuje za posilnenie menšinových prvkov v spoločnosti, vrátane školstva a kultúry. V roku 2012 zmenila názov zo Strany maďarskej koalície na Stranu maďarskej komunity.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU SMK

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
1998	9,12 %	15	1998 – 2002 Vládna koalícia s SDK, SDĽ, SOP
2002	11,16 %	20	2002 – 2006 Vládna koalícia s SDKÚ, KDH, ANO
2006	11,68 %	20	Opozícia
2010	4,33 %	-	-
2012	4,28 %	-	-
2016	4,04 %	-	-

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SMK

Funkčné obdobie	Predseda strany
1998 – 2007	Béla Bugár
2007 – 2010	Pál Csáky
2010 – 2016	József Berényi

SMK

Zdroj: vlastné spracovanie

Vznik SMK predstavoval vynútený krok troch maďarských strán v roku 1998 vyplývajúci zo zmeny volebného zákona vtedajšími vládnymi silami. Na základe nových podmienok došlo k negovaniu benefitov volebných koalícií a hrozilo prepadnutie hlasov. Pred tromi maďarskými stranami MKDH, Spolužitie a MOS stála otázka, akým spôsobom kandidovať do nadchádzajúcich parlamentných volieb. Každá zo strán pôsobila na politickej scéne už od začiatku deväťdesiatych rokov a napriek primárnemu cieľu obrany záujmov maďarskej menšiny na Slovensku sa do značnej miery od seba odlišovali. MKDH vzniklo ešte v roku 1990 z vybraných kresťanských klubov, ktoré sa stali základnými zložkami KDH. Predstavitelia z južných území Slovenska sa však rozhodli pre vlastné smerovanie a založili nový politický subjekt (Schwarz, 2013). Po krátkom období spisovateľa Kalmana Janicsa na predsedníckej stoličke sa v roku 1991 stal predsedom Béla Bugár, ktorý dodnes pôsobí v aktívnej politike. V rámci programovej profilácie strany sa dominantným prvkom stalo presadzovanie konzervatívnych hodnôt pri tvorbe menšinovej politiky. Miklós Duray sa podpísal pod vznik ďalšieho významného subjektu s názvom *Spolužitie* (Együttélés). V porovnaní s MKDH predstavovala strana radikálnejšie zoskupenie, pričom sa zasadzovala za práva všetkých národnostných menšín na Slovensku. Pri parlamentných voľbách v rozmedzí rokov 1990-1994 kandidovali dve maďarské strany spoločne vo forme volebnej koalície, ktorá bola v roku 1994 doplnená o ďalší subjekt MOS (Sokolová, 2016). Ten vznikol pretvorením zo širokospektrálneho hnutia *Maďarskej nezávislej iniciatívy* vystupujúcej v symbióze s VPN, čo sa odrazilo v zisku parlamentných a vládnych kresiel. V čele strany, resp. hnutia od počiatku stál László Nagy. Vytvorenie *Strany maďarskej koalície* (SMK) bolo sprevádzané značnými konfliktami vo vnútri materských strán. SMK vznikla jednostrannou premenou MKDH, do ktorej vstúpili *Spolužitie* a MOS. (Mesežnikov, 1999) Ustanovujúci kongres sa konal v júni 1998 v Dunajskej Strede, kde vzniklo početné stranícke vedenie pozostávajúce zo všetkých zlúčených strán. Predsedom SMK sa stal Béla Bugár. Zároveň bol vytvorený post čestného predsedu strany, ktorý obsadil Miklós Duray¹. V strane aj v ďalšom období jej fungovania zostala

¹ Tento post bol zrušený na kongrese v roku 1999 a bol nahradený funkciou výkonného podpredsedu, ktorú obsadil opäť Duray (Kopeček, 2007).

takmer nezmenená stranícka elita, kde mali navrch predstaviteľia MKDH a *Spolužitia*. Zložitá vnútorná štruktúra bola premenená na straníckom kongrese v roku 1999, kedy boli zrušené platformy pozostávajúce zo zakladateľských politických strán (Kopeček, 2007).

SMK sa zúčastnila prvých parlamentných volieb v roku 1998, keď získala 9,1% hlasov, čo jej zabezpečilo 15 mandátov. Politické zoskupenie sa stalo súčasťou vládneho kabinetu pod vedením Mikuláša Dzurindu, kde obsadilo tri kreslá. Pri zostavovaní koalície však SMK neuspela s niektorými svojimi požiadavkami, keď nedostala do svojej pôsobnosti napríklad ministerstvo poľnohospodárstva a rovnako bola nespokojná aj s presadzovaním požiadaviek v oblasti menšinovej politiky. V dôsledku toho dochádzalo ku kritike vedenia SMK (Leška, 2013). Výrazným negatívom pre SMK bol neúspech v oblasti verejnej správy, ktorému sa osobitne venujeme v záverečnej časti.

Disciplinovanosť maďarských voličov sa ukázala aj v nasledujúcich parlamentných voľbách v roku 2002, kedy strana získala 11,2% hlasov. SMK sa stala súčasťou vládnej koalície pravicových strán, pričom mala omnoho priaznivejšie podmienky v porovnaní s voľbami v roku 1998. Vo vláde obsadila štyri posty, z ktorých jeden bol post ministerstva pôdohospodárstva, o ktorý mala záujem už v predošlom vládnom období. Silnejšiu pozíciu SMK vo vláde dokumentuje ľahšie presadenie požiadaviek, z ktorých uvedieme napríklad založenie maďarskej univerzity v Komárne. Najväčším problémom SMK vo vzťahu k ostatným koalíčnym partnerom bol zákon o zahraničných Maďaroch, ktorý podľa väčšiny slovenských politických predstaviteľov narušoval slovenskú suverenitu. Situácia bola vyriešená v roku 2003 prijatím maďarsko-slovenskej medzištátnej dohody. V roku 2005, po odchode ANO z vládnej koalície a prekonaní vládnej krízy, presadzovala SMK predčasné parlamentné voľby (Kopeček, 2007).

V rámci nich v roku 2006 SMK obhájila pozície z predchádzajúcich volieb, keď získala 11,68% hlasov a obsadila 20 kresiel v parlamente. SMK sa po dvoch volebných obdobiach ocitla v opozícii (Leška, 2011). Nespokojnosť s daným stavom vyústila do vnútorných konfliktov, čo malo za následok zmenu na predsedníckom poste v roku 2007. V boji o predsedu strany porazil Pál Csáky dovtedajšieho predsedu Bélu Bugára. Pod novým vedením začala SMK presadzovať radikálnejšiu nacionalistickú politiku, pričom väčší priestor v strane získal Miklós Duray. Vnútorné pnutie v strane vyvrcholilo odchodom viacerých poslancov pod vedením Bélu Bugára (Leška, 2011).

V dôsledku týchto udalostí vznikol nový politický subjekt Most-Híd, ktorý sa uchádza o rovnakú množinu voličov. Výsledkom celého procesu bolo mimoparlamentné postavenie SMK, keď v parlamentných voľbách 2010 strana získala 4,33% hlasov (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2010). Odpoveďou na volebný neúspech bolo stiahnutie sa Pála Csákyho a Miklósa Duraya z politického života. Novým predsedom SMK bol na kongrese v Dunajskej Strede zvolený József Berényi, ktorý však nedokázal pre stranu opätovne nadobudnúť parlamentné postavenie v parlamentných voľbách 2012 (Rybár; 2011). Reakciou na výsledky bola zmena názvu na *Stranu maďarskej komunity*. V porovnaní s Mostom-Híd sa tak strana chcela jednoznačne deklarovať ako subjekt zastávajúci primárne práva maďarskej menšiny žijúcej na južnom Slovensku. V rámci mimoparlamentného pôsobenia v období 2012 – 2016 si SMK dokázala udržať silnú pozíciu na tomto území, čo ukázali výsledky regionálnych a komunálnych volieb v rokoch 2013 a 2014 (Štatistický úrad SR). Parlamentné voľby 2016 však priniesli opäť negatívny výsledok, keďže strana so ziskom 4,04 % hlasov zostala mimo zvoliteľnosti do NR SR. Prakticky išlo o tretie parlamentné voľby v rade, v ktorých SMK neuspela. Táto skutočnosť sa odrazila v demisii Józsefa Berényiho na post predsedu strany, pričom ho vystriedal József Menyhárt (Novým predsedom SMK sa stal József Menyhárt, 2016).

Pohľady SMK na usporiadanie regionálnej a komunálnej samosprávy počas jej dlhoročného vývoja boli primárne determinované záujmami maďarskej menšiny na Slovensku. Na základe toho strana dlhodobo presadzuje uplatnenie decentralizačných princípov v čo najvyššej miere, aby zvolení zástupcovia v samosprávnych jednotkách na južnom Slovensku disponovali širokými kompetenciami. SMK tak podporovala v rámci vládnej koalície v rokoch 1998 – 2006 politiku posilňovania obecnej samosprávy, ktorej súbor právomocí sa značne navýšil. Najvýraznejšou reformou z tohto obdobia bolo zavedenie modelu fiškálnej decentralizácie, v dôsledku čoho financovanie samospráv vychádzalo z pevne stanovených podmienok výšky podielových daní (zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane). V oblasti regionálnej samosprávy sa však SMK nepodarilo presadiť svoj program vymedzenia a posilnenia južných regiónov Slovenska. Strana sa v prvej vláde Mikuláša Dzurindu jednoznačne zasadzovala za prijatie modelu 16 vyšších územných celkov. Odôvodňovala to pozitívnou historickou skúsenosťou s týmto modelom z čias Uhorska, prirodzeným vymedzením regiónov na základe prírodných a kultúrnych hraníc a napokon

naplnením princípov decentralizácie a subsidiarity. V rámci toho navrhovali vytvorenie tzv. „Komárňanskej župy“ spájajúcej južné okresy s prevahou obyvateľov maďarskej národnosti v západnej časti krajiny. Pod vplyvom širokej vládnej koalície zloženej z pravicových aj ľavicových síl musela pristúpiť na kompromis 12 vyšších územných celkov, pričom tento model s „Komárňanskou župou“ už nepočítal (Kopeček, 2007). Pri hlasovaní v NR SR sa časť predstaviteľov vládnych strán SDL a SOP spojila s opozíciou a presadila model 8 vyšších územných celkov, čo narazilo na tvrdý odpor SMK. Prakticky sa tak potvrdil model územnosprávneho členenia z roku 1996, ktorý bol prijatý z pohľadu strany účelovo znamenajúc negovanie postavenia občanov maďarskej národnosti, keďže kraje smerujúce vertikálne zo severu na juh pretínali južné územia (Kováčová, 2015). Odmietavé stanovisko strana vyjadrila aj k zavedeniu dvojkolovej voľby predsedu samosprávneho kraja, ktorá pri uplatňovanom modeli dávala kandidátom maďarskej národnosti minimálne šance na úspech². SMK po prijatí tohto modelu na základe zákona č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch dokonca hrozila odchodom z vládnej koalície, čo mohlo v danom období skomplikovať prístupové snahy Slovenska do medzinárodných štruktúr. Nakoniec však vo vláde zotrvala až do konca volebného obdobia za cenu ústupkov pri vymedzovaní kompetencií samosprávnych krajov, čo sa odzrkadlilo prijatím zákona č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky. SMK sa pokúšala aj v nasledujúcom období o zmenu celkového modelu regionálnej samosprávy, čo však narazilo na odpor koaličných partnerov.

Odmietavý postoj k územnému usporiadaniu sa prejavuje aj v súčasnosti, hoci strana vystupuje v mimoparlamentnom postavení. Vo volebnom programe z roku 2016 s názvom „Spoločná vôľa“ sa jednoznačne zameriava na maďarskú komunitu žijúcu na Slovensku, pričom sa snaží zlepšiť jej postavenie viacerými návrhmi. V otázke regionálneho členenia poukazuje na diskrimináciu južných regiónov, ktorá vychádza z uplatňovaného modelu regionálnej samosprávy. Zasadzuje sa zmenu systému samosprávnych krajov v zmysle „dlhodobého riešenia špecifických otázok týkajúcich sa maďarskej komunity“ (Spoločná vôľa, 2016, s. 15). Hoci volebný program nešpecifikuje presadzovaný počet samosprávnych krajov, žiada ich

SMK

² V pôvodnom vládnom návrhu zákona bola stanovená jednokolová voľba predsedov samosprávnych krajov, čo však zmenil pozmeňovací návrh Jána Cupera z poslaneckého klubu HZDS (Kopeček, 2007).

nárast a zmenu stanovených hraníc zohľadňujúc záujmy menších. Zároveň poukazuje na obmedzený kompetenčný rámec a systém financovania, kde by sa malo pokračovať v transfere kompetencií zo štátnej správy. V rámci miestnej samosprávy zvýrazňuje SMK problém výpadku príjmov obcí a miest spôsobený čoraz častejším príchodom nových ľudí bez trvalého pobytu. Navrhuje preto zriadenie *Inštitútu kariet trvalého pobytu*, ktoré by mali spriehľadniť celý systém (Spoločná vôľa, 2016).

MOST – HÍD

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Vychádzajúc zo samotného názvu politickej strany je primárnym cieľom Mostu-Híd rovnocenné postavenie všetkých občanov Slovenska s dôrazom na národnostné menšiny. Problematika maďarskej menšiny však nie je programovo taká dominantná, ako v prípade SMK. Profiluje sa ako občiansky subjekt s pravicovým zameraním. Dôraz kladie na ekonomické otázky, pričom programovo sa v rozsiahlej miere venuje rozvoju regiónov a vidieka.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU MOSTU-HÍD

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2010	8,12 %	14	2010 – 2011 Vládna koalícia s SDKÚ, SaS, KDH
2012	6,89 %	13	2012 – 2016 Opozícia
2016	6,50 %	11	2016 – Vládna koalícia so Smer-SD, SNS, SIEŤ

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDŮV MOSTU-HÍD

Funkčné obdobie	Predseda strany
2009 –	Béla Bugár

Zdroj: vlastné spracovanie

Politický subjekt Most–Híd založili v júni 2009 šiesti odídenci¹ z SMK na čele s Béloom Bugárom, ktorí odmietali politiku nového vedenia strany pod vedením Pála Csákyho. Ohradzovali sa najmä voči autoritatívnym postupom aplikovaných v rámci vnútornej organizácie SMK a nemožnosťou spoločného podieľania sa na realizácii programových bodov. Na ustanovujúcom sneme

¹ B. Bugár, Z. Simon, L. Nagy, G. Gál či T. Bastrnák.

nového subjektu v Čilistove neďaleko Šamorína delegáti zvolili do vedúceho kresla Bélu Bugára. Hlavná ideová myšlienka Mostu-Híd bola obsiahnutá už v samotnom názve. Vyjadroval myšlienku spolupráce a pokojného spolunažívania medzi Maďarmi a Slovákmi, medzi Maďarmi navzájom a medzi ostatnými národnostnými a etnickými skupinami (Kroupa, 2010) Za svoje základné piliere strana považuje vzájomnú dôveru, toleranciu a porozumenie. Predstavitelia deklarovali otvorenosť pre všetkých Slovákov, čo sa premietlo aj v pomerne silnom zastúpení nemaďarských nominantov na kandidátke do parlamentných volieb 2010. Zároveň ponúkli posledné štyri miesta pre zástupcov marginálnej *Občianskej konzervatívnej strany* (OKS), ktorým sa podarilo uspieť (Leška, 2013).

Volebná kampaň vychádzala z dvoch základných špecifických črt – umiernenosti etnického zamerania strany a osobe najpopulárnejšieho politika maďarskej menšiny na Slovensku Bélu Bugára. Zisk 8,12 % v parlamentných voľbách 2010 a víťazstvo nad konkurenčnou SMK sa hodnotilo ako výrazný úspech. Vysoké víťazstvo Smeru-SD a značný odstup od ostatných politických strán prekračujúcich kvórum sa ukázalo pri spojení pravicových opozičných síl ako nedostačujúce a premietlo sa v účasti Mostu-Híd v novej vláde Ivety Radičovej. Na základe analýzy získaných volebných preferencií môžeme konštatovať, že značné percento obdržaných hlasov predstavovali voliči slovenskej národnosti, o ktorých sa SMK v predchádzajúcom období mohla len veľmi ťažko oprieť (Leška, 2011). Most-Híd získal v novej vláde dve ministerské kreslá² spolu s kreslom podpredsedu vlády pre ľudské práva a menšiny. Vládnutie však od svojho počiatku bolo sprevádzané nezhodami vo vnútri koalície a vyústilo predčasným koncom celého kabinetu hlasovaním o vyslovení dôvery v NR SR začiatkom októbra 2011. Predčasné parlamentné voľby v marci 2012 sa odzrkadlili v zisku 6,89% hlasov a znamenali opozičné pôsobenie v období 2012 – 2016 (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2012).

Jednofarebná vláda Smeru-SD a jej bezkonkurenčné postavenie na politickej scéne viedlo ostatné parlamentné strany k snahám zjednotiť kurz opozičnej politiky a vytvoriť politickú alternatívu ľavicovému zoskupeniu. Spočiatku sa vhodným nástrojom tohto snaženia stala tzv. *Ludová platforma* založená na spolupráci Mostu-Híd s SDKÚ-DS a KDH. Neúspech spoločného prezidentského kandidáta Pavla Hrušovského v marcových voľbách

² Ministerstvo poľnohospodárstva a rozvoja vidieka obsadil Zsolt Simon a ministerstvo životného prostredia József Nagy.

2014 a spoločný postup KDH a Smeru-SD v otázke ústavného ukotvenia manželstva ako jedinečného zväzku muža a ženy zapríčinili vystúpenie Mostu-Híd z tohto projektu (Just, 2018).

Hoci súperenie Mostu-Híd a SMK o voliča maďarskej národnosti vyšlo pozitívnejšie pre SMK v komunálnej sfére, v opačnom garde vyzneli výsledky parlamentných volieb v roku 2016. Most-Híd sa opätovne dostal do NR SR so ziskom 6,50 % voličov, pričom SMK zostala pod prahom zvoliteľnosti. Z hľadiska presadenia až ôsmych politických subjektov sa Most-Híd stal dôležitým jazýčkom na váhach pri vytváraní novej vládnej koalície. Kritika vládneho Smeru-SD vo volebnom období 2012 – 2016 predpovedala skôr spoločný postup s dovtedajšími opozičnými silami, čo sa však ukázalo ako mylná predikcia (Onufrák, 2018). Most-Híd prijal ponuku víťazného Smeru-SD na vstup do vlády spolu s SNS a stranou Siet'. V dlhodobom vývoji vzťahov medzi Mostom-Híd a Smerom-SD, resp. Mostom-Híd a SNS išlo o výrazný míľnik. Na základe koalíčnej zmluvy pripadli Mostu-Híd dve ministerské kreslá. Po rozkole v strane Siet' a demisii dovtedajšieho ministra dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Romana Brečelyho získala strana od konca augusta 2016 aj tento ministerský post, ktorý obsadil Árpád Érsek³ (Just, 2018).

Strana Most-Híd od začiatku svojho pôsobenia presadzuje pokračovanie decentralizačných procesov v systéme verejnej správy. Zasadzuje sa za posilnenie kompetenčného rámca miest a obcí považujú ich za kľúčové jednotky celého mechanizmu. Tento programový bod logicky vychádza zo snahy o čo najširšiu samosprávu miestnych jednotiek vrátane južných území Slovenska, kde je vysoko koncentrovaná maďarská menšina. Občania by tak mali právo v čo najväčšej miere rozhodovať o všeobecnom rozvoji prostredníctvom volených orgánov svojich miest a obcí. Toto úsilie je deklarované aj vo volebnom programe v parlamentných voľbách 2016 s označením ako „*Občianska vízia*“, kde sa strana pomerne výrazne venuje problematike v sekcii „*Silné mestá a regióny*“. Podľa primárnej koncepcie Mostu-Híd je potrebné vytvoriť priestor pre spájanie obcí a vznik municipalít, ktoré budú disponovať silnými kompetenciami s adekvátnym finančnými prostriedkami. Na tejto báze by sa mali vytvoriť mestské regióny

³ Most-Híd získal právomoc obsadiť kreslo ministra dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja na základe zmeny v koalíčnej dohody, podľa ktorej vládu tvoria len tri subjekty – Smer-SD, SNS a Most-Híd. Tento akt sa uskutočnil pod vplyvom rozkladu poslaneckého klubu strany Siet', z ktorého väčšina členov prešla práve do Mostu-Híd (Leško, 2018).

zastrešujúce obce na základe prirodzených väzieb a vzťahov. Štát by mal byť práve ten, ktorý vytvorí vhodné podmienky na spoluprácu obcí, aby sa stala pre jednotlivé miestne jednotky prítlačivá a systémová. Celá reforma verejnej správy by tak mala vychádzať z miestnej úrovne, od čoho by sa odrážali aj ostatné zmeny. V prípade súčasného modelu vyšších územných celkov strana jednoznačne deklaruje, že aplikovaný model sa neosvedčil a je potrebné ho zmeniť. Navrhuje navýšenie počtu samosprávnych celkov, pričom by sa malo vychádzať práve z mestských regiónov. V takomto usporiadaní s logickými štruktúrnymi väzbami by sa mohol zmeniť aj kľúč výberu poslancov zastupiteľstva samosprávneho regionálneho celku a post predsedu. Most-Híd navrhuje zrušenie regionálnych volieb a uplatnenie menovacieho princípu. Jednotliví zvolení starostovia a primátori by sa tak automaticky stali poslancami zastupiteľstva regionálneho celku, pričom by si vyberali zo svojho stredu predsedu. Napriek ambicióznemu volebnému programu v oblasti fungovania systému verejnej správy sa však strane nepodarilo výraznejšie presadiť tieto body do vládneho programu (Občianska vízia, 2016).

SLOBODA A SOLIDARITA (SaS)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

SaS je pravicová a liberálna strana, ktorej základné programové východiská spočívajú v presadzovaní individuálnej slobody každého jedného občana bez zvýhodňovania určitých skupín. Hodnotovo tak vychádza zo svojho názvu, pričom solidaritu chápe ako vzťah štátu k občanovi v zmysle garancie bezpodmienečného životného minima a základnej zdravotnej starostlivosti. V ekonomickej oblasti sa zasadzuje za uplatnenie trhových princípov s minimálnymi zásahmi štátu. Liberálna orientácia sa predovšetkým prejavuje v otváraní tém dekriminalizácie marihuany, registrovaných partnerstiev, či eutanázie. V zahraničnej politike SaS prezentuje euroskeptický postoj k vybraným krokom európskeho spoločenstva.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU SaS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2010	12,14 %	22	2010 – 2011 Vládna koalícia s SDKÚ, MOST-HÍD, KDH
2012	5,88 %	11	2012 – 2016 Opozícia
2016	12,10 %	21	2016 – Opozícia

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SaS

Funkčné obdobie	Predseda strany
2009 –	Richard Sulík

Zdroj: vlastné spracovanie

Vznik strany SaS bol ohlásený v novembri 2008 prostredníctvom blogu ekonóma Richarda Sulíka, ktorý do roku 2007 pôsobil v pozícii poradcu

ministrov financií¹ pravicovej aj ľavicovej vlády. Stal sa jedným z autorov zavedenia rovnej dane na Slovensku a snažil sa presadiť koncepciu reformy tzv. odvodového bonusu. Založenie novej strany malo byť do značnej miery prostriedkom aplikácie tohto bodu, pričom jej potrebu odôvodňoval viacerými konštatovaniami. Vychádzal zo základného predpokladu, že na slovenskej politickej scéne absentuje subjekt s jednoznačne liberálno-pravicovou orientáciou zasadzujúci sa za práva všetkých skupín občanov, vrátane menšinových spoločenstiev. Následne sa vytvoril prípravný výbor, ktorý mal za cieľ spojiť ľudí s rovnakými myšlienkami a pripraviť cestu k existencii nového politického zoskupenia. Okrem Richarda Sulíka v ňom figurovali majiteľ spoločnosti HighChem Róbert Mistrík, odborník na dane a pracovné právo Jozef Mihál, respektíve predseda združenia Mladých liberálov Richard Švihura (Vandrák, 2010). Proces kreovania vyústil zozbieraním potrebných podpisov na založenie strany a oficiálnou registráciou na Ministerstve vnútra SR koncom februára 2009. Ustanovujúci kongres v Bratislave jednoznačne stanovil základné programové ciele vychádzajúce z osobných a ekonomických slobôd jednotlivca, solidarity v zmysle garantovania životného minima a rozvíjanie liberálnych myšlienok v spoločnosti.

Do širšieho povedomia verejnosti sa novozaložená strana dostala iniciovaním petičnej akcie za vypísanie referenda o nasledujúcich otázkach: obmedzenie poslaneckej imunity, stanovenie maximálnej ceny vládnych limuzín, zavedenie volieb prostredníctvom internetu, zmeny v tlačovom zákone, zrušenie koncesionárskych poplatkov a zníženie počtu poslancov NR SR². Celkovo sa podarilo vyzbierať približne 400 tisíc podpisov, pričom referendum bolo vypísané až na obdobie po parlamentných voľbách (Laštic, 2011). Z hľadiska propagácie strany môžeme túto činnosť klasifikovať ako významný prvok predvolebnej kampane, prostredníctvom ktorej dokázala oboznámiť občanov s vlastnou politickou značkou a východiskovými programovými tézami (Leško, 2017).

Základný cieľ SaS dostať sa cez kvórum zvoliteľnosti v parlamentných voľbách 2010 sa snažila naplniť využitím rôznych nástrojov komunikácie s občanmi. Dôležitý prvok však spočíval v rozsiahlej prezentácii na sociálnych internetových sieťach, čím sa jej podarilo udržať stály kontakt

¹ V rámci druhej Dzurindovej vlády pôsobil ako poradca Ivana Mikloša. Od roku 2006 zotrval na rovnakej pozícii pod vedením Jána Počiatka.

² Počet poslancov mal byť znížený zo 150 na 100.

s potencionálnymi voličmi. Zameriavala sa pritom na skupinu prvovoličov a celkovo mladých ľudí. Rozsiahla mobilizácia stanovených cieľových skupín sa odrazila v pomerne vysokom volebnom zisku 12,14 % hlasov. Spojenectvo s ďalšími stredopravými stranami (SDKÚ-DS, KDH, Most-Híd) dokázalo vygenerovať parlamentnú väčšinu 78 poslancov a vytvorenie koalície vlády pod vedením volebnej líderky SDKÚ-DS Ivety Radičovej. Sloboda a Solidarita obsadila v novom kabinete štyri ministerské kreslá a súčasne najvyššiu funkciu v rámci zákonodarnej moci v podobe predsedníckeho postu v NR SR pre Richarda Sulíka (Leška, 2013).

Prvé otrasy vládneho zoskupenia vychádzali práve z radov poslaneckého klubu SaS, konkrétne z odlišných predstáv štvorice tzv. obyčajných ľudí³, ktorým strana ponúkla posledné miesta na kandidátke, pričom na základe preferenčných hlasov sa prekrúžkovali do NR SR (Onufrák, 2018). Množiac sa rozpory vyústili v založení nového politického subjektu s názvom Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti, pričom pôvodná štvorka deklarovala podporu vláde Ivety Radičovej. Rozhodujúci rozpor nastal v koalíčných radoch v súvislosti s podporou záchranného balíka Euroval, proti ktorému sa dlhodobo stavala SaS. Rozhodnutie premiérky spojiť hlasovanie o tomto bode s vyslovením dôvery vláde znamenalo koniec celej koalície a vypísanie predčasných parlamentných volieb na marec 2012 (Just, 2018).

Predvolebnú kampaň liberálov významným spôsobom zasiahla kauza Sasanka, v ktorej figuroval predseda Richard Sulík. Odzrkadlilo sa to v strate väčšej polovice voličskej podpory, keď so ziskom 5,88 % hlasov iba tesne strana prekročila stanovené kvórum. Zdrvujúce víťazstvo Smeru-SD znamenalo pre celé pravicové spektrum odchod do opozície, pričom s výnimkou Mostu-Híd prechádzali subjekty zložitými vnútornými procesmi. V prípade SaS sa nespokojné krídlo na čele s Jozefom Kollárom postavilo na povolebnom kongrese proti úradujúcemu predsedovi a žiadalo výmenu vo vedení strany. Richardovi Sulíkovi sa podarilo obhájiť svoj post, ale na druhej strane sa mu nepodarilo zažehnať vnútorné rozpory, ktoré vyústili k odchodu nespokojného krídla. Odídenci zastrešení pod občianskym združením *Liberálna dohoda*⁴ sa následne stali súčasťou politického subjektu *Nová väčšina* (NOVA), ktorú naopak založila skupina okolo bývalého poslanca za KDH Daniela Lipšica. V septembri 2014 sa však po vzájomných

³ Konkrétne Igor Matovič, Martin Fecko, Erika Jurinová, Jozef Viskupič.

⁴ Okrem Jozefa Kollára sú v platforme zastúpení aj ďalší bývalí poslanci SaS Juraj Miškov, Daniel Krajcer, Juraj Droba a Martin Chren.

nezhodách s konzervatívnym vedením rozhodli opustiť NOVU a aktuálne pôsobia samostatne na báze občianskeho hnutia (Just, 2018).

Významným medzníkom pre SaS sa stali eurovoľby 2014, pretože do čela kandidátky postavila svojho predsedu Richarda Sulíka. Odmietanie Eurovalu a poukazovanie na pochybenia politických orgánov Európskej únie viedlo k zvoleniu Richarda Sulíka do kresla europoslancu, čím sa jeho pozornosť začala vo väčšej miere upriamovať na zahraničnú politiku. V postojoch predsedu strany sa často objavuje nesúhlas s politikou EÚ v otázke migrácie, kde jednoznačne odmieta zavedenie akýchkoľvek kvót.

Parlamentné voľby v roku 2016 predstavujú výrazný medzník pre SaS. Zatiaľ čo v prieskumoch verejnej mienky sa strana pohybovala na hranici zvoliteľnosti, reálny percentuálny zisk bol oveľa vyšší. SaS sa prepracovala až na druhé miesto za stranu Smer-SD so ziskom 12,10 %, čím sa stala najsilnejším pravicovým politickým subjektom (Štatistický úrad SR - Parlamentné voľby 2016). Predseda strany Richard Sulík sa pokúsil o vytvorenie vládnej koalície spojením pravicových síl vrátane SNS, no nakoniec ani neprišlo k oficiálnym rokovaniam, keďže vládu dokázal zostaviť Róbert Fico. SaS tak pôsobí v pozícii hlavnej opozičnej strany, pričom je výrazným kritikom vládnej koalície.

SaS dlhodobo presadzuje zoštíhlenie štátnej správy a zníženie miery byrokratizácie. Kriticky hodnotí reformu ESO, v ktorej absentovala koordinácia pôsobenia jednotlivých zložiek štátnej moci na miestnej úrovni. V otázke regionálnej samosprávy sa jednoznačne zasadzuje za zrušenie vyšších územných celkov považujúc ich za neosvedčený projekt z politickej aj ekonomickej stránky. Predseda strany Richard Sulík viackrát vo svojich vyhláseniach zdôraznil, že systém ako taký sa neuchytil. Odmieťa argument prenesenia moci bližšie k občanom, keď tí jednoznačne vyjadrujú svoj nezáujem nízkou volebnou účasťou. Navrhuje preto prerozdelenie kompetencií medzi obce a štát, čím by sa posilnila lokálna úroveň. SaS však nedisponuje uceleným politickým programom v tejto otázke (SaS – Volebný program, 2016). Strana sa postavila negatívne k zmene volebného systému v prípade predsedov samosprávnych krajov, kde sa pôvodný absolutný väčšinový volebný systém nahradil relatívnym volebným systémom. Argumentovala to znížením demokratickej legitimacy zvolených kandidátov a paradoxne nárastom radikalizmu a extremizmu. Martin Klus poukazoval na skutočnosť, že práve tieto politické sily dokážu zmobilizovať svojich voličov, pričom na zvolenie môže postačovať aj nižší

volebný zisk. Na základe tohto prístupu sa sám vzdal svojej kandidatúry v Banskobystrickom samosprávnom kraji a podporil spoločného kandidáta Jána Luntera proti dovtedajšiemu predsedovi samosprávneho celku Mariánovi Kotlebovi.

OBYČAJNÍ ĽUDIA A NEZÁVISLÉ OSOBNOSTI (OĽaNO)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

OĽaNO sa neprofiluje na ideologickej báze, keďže sú v ňom zastúpené viaceré ideové prúdy reprezentované jednotlivými zvolenými zástupcami Spoločným bodom je vyhranenie sa voči vládnej strane Smer-SD a realizovanie opozičnej politiky. Programovo sa OĽaNO zameriava na širší rámec tém, pričom zdôrazňuje zlepšenie postavenia rodín, zavedenie efektívneho mechanizmu v boji s korupciou, či skvalitnenie podnikateľského prostredia.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU OĽaNO

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2012	8,55 %	16	2012 – 2016 Opozícia
2016	11,02 %	19	2016 – Opozícia

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV OĽaNO

Funkčné obdobie	Predseda strany
2011 –	Igor Matovič

Zdroj: vlastné spracovanie

OĽaNO

Vznik politického zoskupenia OĽaNO vychádza zo súboru procesov, ktoré boli odštartované pred parlamentnými voľbami 2010. Štvorica občanov Igor Matovič, Jozef Viskupič, Erika Jurinová a Martin Fecko založili občianske združenie pod názvom *Obyčajní ľudia*, ktoré si dalo za cieľ dopomôcť k zabráneniu opätovného zvolenia Roberta Fica do čela novej vlády. Na základe tejto iniciatívy im ponúkol predseda strany SaS Richard Sulík štyri záverečné miesta na kandidátnej listine, z ktorých sa mali možnosť prekrúžkovať v prípade potrebného zisku preferenčných

hlasov. Predstavitelia obyčajných ľudí na jednej strane proklamovali podporu politickému programu SaS, na strane druhej presadzovali vlastné hodnoty zhrnuté v 16-bodovom dokumente. Vo volebnej kampani sa vlastné politické myšlienky snažili občanom tlmočiť prostredníctvom inzercie v regionálnych novinách, ktoré vlastnil Igor Matovič. Okrem toho dôležitú rolu zohrali aj sociálne siete a internet. Parlamentné voľby 2010 sa skončili veľkým úspechom nového politického subjektu SaS so ziskom takmer 13 % hlasov a rovnako tak prekrúžkovaním štvorice obyčajných ľudí do NR SR (Štatistický úrad SR - Parlamentné voľby 2010).

Prvé rozpory sa však objavili už v procese kreovania nového vládneho kabinetu. *Obyčajní ľudia* podmieňovali schválenie programového vyhlásenia vlády zakomponovaním vlastných návrhov do tohto dôležitého dokumentu. Autonómne správanie štvorice poslancov sa prejavovalo pri viacerých hlasovaniach a znamenalo značné problémy pre funkčnosť poslaneckého klubu SaS, ale aj celej vlády Ivety Radičovej. V dôsledku hlasovania s opozíciou pri prijímaní zákona o dvojacom občianstve bol vo februári 2011 Igor Matovič z poslaneckých radov SaS vylúčený. Následne po odmietnutí návrhu umožňujúceho kandidovať nezávislým kandidátom v parlamentných voľbách sa Igor Matovič rozhodol založiť vlastnú politickú stranu, ktorá bola oficiálne na Ministerstve vnútra SR zaregistrovaná v novembri 2011. Zakladajúcimi členmi sa stali pôvodní predstavitelia občianskej štvorice kandidujúcej pod značkou SaS. Základné smerovanie strany vychádzalo z kritiky politických elít a vtedajších politických strán (Krno, 2013).

Na kandidátnej listine pre parlamentné voľby 2012 bolo zastúpených viacero nezávislých osobností z rôznych oblastí spoločenského života vrátane predstaviteľov *Občianskej konzervatívnej strany* (OKS) a *Konzervatívnej demokratickej strany* (KDS). Požiadavka Igora Matoviča absolvovať detektor lži vzťahujúca sa na všetkých kandidátov OĽaNO sa stretla s odporom niektorých nominantov. Rozpor vyústil v odchode 40 nominantov, ktorí oficiálne vystupovali na kandidátnej listine (Onufrák, 2018). V parlamentných voľbách nakoniec OĽaNO dosiahlo výsledok 8,55 % hlasov, čo sa premietlo v zisku 16 kresiel. OĽaNO predstavovalo významnú opozičnú silu voči jednofarebnej vláde Smeru-SD. V rámci funkčného obdobia parlamentu 2012 – 2016 sa poslanecký klub zmenšil v dôsledku postupných odchodov poslancov Alojza Hlinu, Márie Ritomskej, Mikuláša Hubu a Miroslava Kadúca. Na druhej strane sa však prehlbovala spolupráca

s politickou stranou NOVA pod vedením Daniela Lipšica¹. Prvotné úvahy o spoločnej kandidatúre OĽaNO a NOVA v rámci dvojkoalície sa z obáv o problematické prekročenie navýšeného kvóra zmenili na víziu jednej kandidátky. Ako však ukázal volebný zisk v roku 2016, tieto úvahy boli neopodstatnené. Vedúci post na kandidátke obsadila Veronika Remišová, pričom Igor Matovič sa dobrovoľne vzdal tejto pozície. OĽaNO – NOVA prekročili v parlamentných voľbách 10-percentnú hranicu, keď získali 11,02 % hlasov (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2016).

Zoskupenie sa snažilo vytvoriť pravicovú vládu za účasti piatich politických strán. Ako sa však ukázalo, ideologické vymedzenie nehralo v tomto kontexte žiadnu rolu. Pravicové politické subjekty SIEŤ a Most-Híd sa dohodli na vláde s ľavicovým Smerom-SD a národne orientovanou SNS. Poslanci OĽaNO – NOVA patria v súčasnosti medzi najväčších kritikov štýlu riadenia štátu, pričom tlak zosilnel po vražde novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Marty Kušnírovej. Aj v tomto období však došlo k odchodu poslancov Viery Dubačovej a Ota Žarnaya, ktorí prešli do komunálnej sféry.

V oblasti verejnej správy OĽaNO kladie dôraz na optimálnejšie fungovanie štátnej správy, ktorú považuje za zbytočne prebyrokratizovanú. Presadzuje koncepciu profesionálnej verejnej služby so sprísnením prijímacím konaním. Zamestnanci v štátnom sektore by mali byť predovšetkým odborníci v danej oblasti, čo však v súčasnosti neguje rodinkárstvo a klientelizmus. Okrem toho strana navrhuje prijatie zákona o oznamovateľoch korupcie, čím by sa vytvoril priestor pre vyššiu transparentnosť v systéme. Na lokálnej úrovni je potrebné podporiť demokratický prvok vo forme zadefinovania participatívneho rozpočtu, na ktorom by sa podieľali samotní občania (Náš program pre Slovensko, 2016). V otázke regionálnej samosprávy strana programovo nezaujala jednoznačný postoj, aj keď vyjadrenia politikov sú smerodajné. Jednoznačné zrušenie požaduje predseda strany Igor Matovič, ktorý ich hodnotí ako zbytočný medzičlánok v správnom systéme.

¹ NOVA vznikla v roku 2012 z iniciatívy bývalých poslancov KDH Daniela Lipšica a Jany Žitňanskej. Problematickým sa stala registrácia strany na Ministerstve vnútra SR, keď pôvodný názov Nová väčšina už bol zaregistrovaný v približne rovnakom období. Oficiálne bol tak zvolený názov Nová väčšina – Dohoda (Just, 2018).

KOTLEBA – ĽUDOVÁ STRANA NAŠE SLOVENSKO (ĽS-NS)

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

ĽS-NS sa profiluje ako pravicový a nacionalistický politický subjekt, ktorý vo svojom programe zdôrazňuje národný, kresťanský a sociálny pilier. V rámci politického pôsobenia sa vymedzuje voči všetkým etablovaným politickým stranám, pričom sa stavia do roviny jedinej opozičnej sily v spoločnosti. Cieľom politického zoskupenia je zmena súčasného politického zriadenia, ktorý považuje za „zločinecký demokratický systém“. ĽS-NS sa hlási k odkazu Slovenského vojnového štátu, na základe čoho je politickými oponentami označovaná ako extrémistická a radikálna strana.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU ĽS-NS

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2010	1,33 %	-	-
2012	1,58 %	-	-
2016	8,04 %	14	2016 – Opozícia

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV ĽS-NS

Funkčné obdobie	Predseda strany
2010 –	Marián Kotleba

Zdroj: vlastné spracovanie

ĽS-NS vznikla v roku 2010 na základe premenovania pôvodného politického zoskupenia *Strany priateľov vína* registrovanej na Ministerstve vnútra SR v roku 2000. Ideologicky však do značnej miery vychádza zo *Slovenskej pospolitosti*, ktorá pôsobila na politickej scéne v rokoch 2005 – 2006. Pri zdôrazňovaní národných hodnôt sa zasadzovala za odstránenie demokratického systému a jeho nahradenie stavovským mechanizmom.

ĽS-NS

Podľa tejto štruktúry by občania mali byť zaradení do viacerých stavov naviazaných na osobitné práva a povinnosti. Najvyšší súd SR rozhodol v marci 2006 o nezlučiteľnosti tohto politického programu s Ústavou SR, pričom *Slovenskú pospolitost'* rozpustil (TASR – Prečo súd zakázal Kotlebovu Slovenskú pospolitost', 2006).

Pôsobenie ĽS-NS sa v rozhodujúcej miere viaže na osobu Mariána Kotlebu, ktorý stojí v čele zoskupenia od roku 2010. Politický program sa zameriava na národný, kresťanský a sociálny pilier zdôrazňujúci nezávislosť Slovenska. Tento cieľ je v nazeraní strany možné dosiahnuť len na základe vystúpenia krajiny z medzinárodných zoskupení ako NATO, EÚ, či Medzinárodného menového fondu. Neefektívne riešenie problematiky migrácie považuje ĽS-NS za jednoznačný argument za vystúpenie Slovenska z EÚ. Negatívne sa strana stavia voči aplikovanému demokratickému systému, ktorý považuje za „zločinecký“. Súčasný stav je na základe tohto nazerania výsledkom vládnutia všetkých politických garnitúr po spoločenských zmenách v roku 1989. V sociálnej oblasti strana poukazuje na „cigánskych extrémistov“, ktorí svojím správaním narúšajú spolužitie s väčšinovým obyvateľstvom, na čo štát nevie dostatočne reagovať (10 bodov za naše Slovensko, 2016). V rámci politickej profilácie sa pozitívne stavia k Slovenskému vojnovému štátu, pričom vyzdvihuje postavu prezidenta Jozefa Tisa ako národného hrdinu popri Andrejovi Hlinkovi, či Ľudovítovi Štúrovi. Na základe týchto skutočností je politickými oponentami a politickými analytikmi označovaná ako extrémistická a radikálna strana.

ĽS-NS sa v prvej etape existencie nachádzala na okraji politického diania, čo sa odzrkadlilo vo volebných ziskoch v rámci parlamentných volieb 2010 a 2012. Dôležitý medzník vývoja strany sa paradoxne viaže s regionálnymi voľbami 2013, kedy bol za predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja zvolený Marián Kotleba. Presadenie nominanta ĽS-NS do tejto pozície sa ukázalo ako výrazný impulz smerom k parlamentným voľbám 2016. Hoci predvolebné prieskumy nenasvedčovali prekročeniu päťpercentného kvóra, volebný zisk 8,04 % znamenali obsadenie 14 parlamentných kresiel (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2016). Na základe presadzovaného programu sa ĽS-NS dostala do izolácie, čo sa v odzrkadlilo v samostatnom vedení opozičnej politiky.

Problematike verejnej správy sa politická strana venuje len v obmedzenej miere. Pri analyzovaní volebného programu ĽS-NS s označením „10 bodov za naše Slovensko“ nenájdeme zmienku o verejnej správe. Nesúhlas so

súčasným nastavením regionálnej samosprávy vyjadroval Marián Kotleba počas pôsobenia na poste predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja zdôrazňujúc nedostatočný kompetenčný rámec. Politický program z roku 2016 však nerieši, akým spôsobom možno vyššie územné celky reformovať (10 bodov za naše Slovensko, 2016).

SME RODINA – BORIS KOLLÁR

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

Z hľadiska ideologickej klasifikácie politických strán je problematické hnutie SME RODINA – Boris Kollár vymedziť na osi pravica-ľavica, resp. konzervativizmus-liberalizmus. Vychádzajúc z politického programu považuje hnutie tento typ ideologického delenia za prekonaný, pričom sa dištancuje od štandardných politických strán pôsobiacich na slovenskej politickej scéne. V domácej politike sa zasadzuje za zlepšenie postavenia rodín a skvalitnenie podnikateľského prostredia, naopak v zahraničnej politike sa prejavuje euroskepticizmus, hlavne v súvislosti s problematikou migrácie v európskom priestore.

PARLAMENTNÉ VOLBY Z POHLADU SME RODINA – BORIS KOLLÁR

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2016	6,62 %	11	2016 – Opozícia

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV SME RODINA – BORIS KOLLÁR

Funkčné obdobie	Predseda strany
2016 –	Boris Kollár

Zdroj: vlastné spracovanie

Politické hnutie Sme rodina pôsobí na politickej scéne od roku 2015, pričom vzniklo za špecifických podmienok. V právnej rovine nešlo o nový politický subjekt, ale o premenovanie existujúceho politického zoskupenia *Strany občanov Slovenska* (SOS). Zakladajúci členovia na čele s Borisom Kollárom sa tak vyhli náležitostiam súvisiacim so zberom zákonom stanoveného počtu podpisov od občanov (Pôsobenie strany Sme rodina – Boris Kollár, 2018). Tento postup bol zvolený v závislosti od pomerne krátkeho časového intervalu smerom k parlamentným voľbám v marci

2016. Oficiálny názov strany obsahuje meno lídra Borisa Kollára, ktorý sa stal ústrednou postavou celého zoskupenia. Mediálne známy podnikateľ sa do politiky pokúšal vstúpiť už v roku 2010, kedy neúspešne kandidoval v parlamentných voľbách za subjekt *Únia – strana pre Slovensko*. Okrem Borisa Kollára patrili medzi zakladajúcich členov hnutia aj Milan Krajniak a Peter Pčolinský, ktorí mali už predchádzajúce skúsenosti s politikou. Obaja pôsobili na Ministerstve vnútra SR vo volebnom období 2010 – 2012 v odbornom tíme ministra Daniela Lipšica. Peter Pčolinský bol zároveň mediálne známy ako jeden z vedúcich postáv protestov Gorila (Just, 2018).

Politický subjekt sa od začiatku svojho pôsobenia profiloval ako ideologický nezaradený vyjadrujúci odpor k pôsobeniu existujúcich parlamentných politických strán. Vo volebnom programe v roku 2016 sa označuje ako „neštandardná politická strana“ poukazujúc na kauzy etablovaných politických subjektov. Dôležitým programovým bodom bola ochrana národných hodnôt, čo súviselo s vrcholiacou migračnou krízou v EÚ. Jednoznačne sa zasadzovala za posilnenie úlohy národných štátov pri riešení problematiky, čím sa stavala proti vedeniu politiky na európskej úrovni. Euroskepticizmus tak predstavuje výraznú programovú črtu. V domácej politike poukazovala na korupčné prostredie na najvyššej úrovni riadenia štátu, pričom súčasný stav chápala ako výsledok pôsobenia všetkých vládnuccich politických strán od roku 1989. Pomerne široké koncipovanie politického programu s poukazovaním na negatívne črty aplikovaného systému sa odrazilo v populistickom vnímaní subjektu zo strany politických strán a odborných kruhov (Programové priority Sme rodina – Boris Kollár, 2016).

Napriek tejto skutočnosti dokázalo hnutie Sme rodina uspieť v parlamentných voľbách 2016, keď so ziskom 6,62 % prekročilo kvórum zvoliteľnosti. Na základe dosiahnutých výsledkov obsadilo 11 poslaneckých kresiel v rámci NR SR, čím sa strana dostala do pozície potenciálneho aktéra z hľadiska kreovania novej vlády (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2016). Zložitý povolebný vývoj umocňoval vysoký počet až ôsmich politických strán, ktoré sa prepracovali na parlamentnú pôdu. Pri rokovaniach hnutie Sme rodina odmietalo vstúpiť do akejkoľvek vládnej koalície, pričom bolo ochotné podporovať pravicovú vládu z opozičných radov (TASR – Boris Kollár odmieta vstup do vlády, 2016). Tento postoj bol hodnotený zo strany potenciálnych koalíčných partnerov ako problematický a neštandardný. Vznik novej vlády pod vedením Róberta Fica sa premietol do opozičného

pôsobenia Sme rodina, čo sa odráža v charaktere vedenia politiky. Spolu s ostatnými opozičnými politickými stranami sa vyhraňuje voči spôsobu vládnutia koaličného zoskupenia, pričom po vražde novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej požadovala odchod Róberta Fica z kresla premiéra a demisiu celej vlády. Napriek kritike vládnej moci spolu s ostatnými opozičnými stranami nie je vedenie opozičnej politiky zjednotené žiadnym oficiálnym dokumentom.

Hnutie Sme rodina má jednoznačne vo svojom programe vyhranený postoj voči existencii vyšších územných celkov, ktoré považuje za nepotrebný medzičlánok v správnom systéme Slovenska. Problematické ukotvenie regionálnych celkov vychádza už z povahy ich kreovania, kedy sa nezohľadnili historické faktory a previazanosť území so svojimi prirodzenými centrami. Automaticky tak regionálna samospráva neplní svoj účel, keďže je jej pôsobenie veľmi vzdialené od bežných občanov. Na základe toho hnutie Sme rodina navrhuje zrušenie vyšších územných celkov, keďže neefektívne odčerpávajú verejné financie. Naopak sa zasadzuje za posilnenie miest a obcí z hľadiska nastavenia navýšenia percenta podielových daní pre miestnu úroveň samosprávy (Programové priority hnutia Sme rodina – Boris Kollár, 2017).

#SIETĚ

POLITICKO-IDEOLOGICKÁ PROFILÁCIA

SIETĚ sa od svojho vzniku profilovala ako stredopravá politická strana, ktorá kladie dôraz na vytvorenie jednoduchého a funkčného štátu. Programovým ťažiskom sa stala rovnováha medzi solidaritou a subsidiaritou, čo sa malo odraziť v zmene správania sa štátu k občanom. Konzervatívne hodnoty sa prejavovali v zdôrazňovaní postavenia rodiny v spoločnosti a jej podpore. Liberálnejší prístup bol naopak viditeľný v ekonomickej oblasti presadzovaním štrukturálnych zmien pri podpore malých a stredných podnikateľov. Po vnútorných turbulenciách strana zmenila na konci roka 2017 názov na Slovenskú konzervatívnu stranu (SKS), čím sa výraznejšie presadzuje práve tento prvok.

PARLAMENTNÉ VOĽBY Z POHLADU STRANY SIETĚ

Parlamentné voľby	Percentuálny zisk	Počet mandátov	Parlamentné postavenie
2016	5,6 %	11	2016 - Koalícia so Smerom-SD, SNS, Most-Híd

Zdroj: vlastné spracovanie, podľa údajov Štatistického úradu SR

FUNKČNÉ OBDOBIE PREDSEDOV STRANY SIETĚ

Funkčné obdobie	Predseda strany
2014 - 2016	Radoslav Prochádzka
2016 - 2017	Roman Brečely
2017	Marek Čepko
2017 -	Ivan Zuzula

Zdroj: vlastné spracovanie

Politická strana Sieť vznikla oficiálnou registráciou na Ministerstve vnútra SR 12. júna 2014, pričom tento akt bol výsledkom celého radu udalostí. V prvom rade je potrebné spomenúť prezidentské voľby 2014,

#SIETĚ

v ktorých kandidoval budúci predseda Radoslav Procházka. Hoci vystupoval ako občiansky kandidát, verejnosť si ho spájala s pôsobením v KDĽ, v rámci ktorého predstavil reformný program „Alfa“. V prvom kole prezidentských volieb získal viac ako 400 000 hlasov, na základe čoho obsadil tretie miesto. Percentuálny rozdiel v porovnaní s Andrejom Kiskom však činil menej ako 3 percentá. Politické ambície Radoslava Procházku sa tak odzrkadlili vo vzniku politickej strany SIEŤ, ktorá bola ohlásená už začiatkom apríla 2016. Na založení strany participovali aj ďalšie osobnosti z verejného života, vrátane Miroslava Beblavého, či Andreja Hrnčiara. Miroslav Beblavý už pôsobil v strane SDKÚ-DS, z ktorej však v roku 2013 odišiel pre nesúhlas so štýlom politiky predsedu Pavla Freša. Andrej Hrnčiar okrem pôsobenia v Moste-Híd zastával ako primátor Martina aj významnú pozíciu v komunálnej sfére (Pôsobnosť strany SIEŤ, 2017).

Premiérový snem strany sa uskutočnil počas septembra 2014 v Žiline, na ktorom bol za predsedu strany oficiálne zvolený Radoslav Procházka. Sieť sa profilovala ako stredopravá politická strana s ambíciou ovládnutia tohto priestoru. Programovo sa zaslala za zjednodušenie riadiacich procesov v štáte znižovaním miery byrokracie. Malo sa to týkať aj centrálnej úrovne, kde navrhovali zoštiehlenie počtu ministerstiev z 13 na 10. Dôraz bol kladený na boj s korupciou prijatím antikorupčných mechanizmov v štátnom sektore. Politický program Siete sa opieral aj o prvky, ktoré mali ľavicovejší charakter. Strana napríklad navrhovala zavedenie minimálneho dôchodku na úrovni 300 eur. Prieskumy verejnej mienky v predvolebnom období v roku 2017 favorizovali Sieť na zisk vedúceho postavenia pravicovej strany, pričom zisky dosahovali v priemere 12-13 %. Z pohľadu pravicového voliča sa však problematcky javil nevyhraný postoj voči vládnemu ľavicovému Smeru-SD, čo sa negatívne prejavilo pri samotnom hlasovaní občanov (Just, 2018).

Sieť napriek očakávaniam dvojciferného zisku a vedúceho postavenia pravicovej strany získala v parlamentných voľbách 2016 len 5,6 % hlasov, čím sa ako posledný ôsmy politický subjekt dostala do parlamentu. V porovnaní s prieskumami to bol výrazný prepád. Z hľadiska politickej orientácie sa predpokladala spolupráca Siete s pravicovými stranami na čele s SaS, k čomu však neprišlo (Štatistický úrad SR – Parlamentné voľby 2016). Namiesto toho pristúpila strana v pomerne krátkom časovom intervale na spoluprácu so Smerom-SD, SNS a Mostom-Híd. Vstup Siete do vlády na čele s Robertom Ficom sa prejavil vo

vnútorných rozporoch a v odchode časti poslancov. Po podpísaní koalície dohody zo strany odišli Miroslav Beblavý, Katarína Macháčková a Simona Petrík vyjadrujúc odmietavé stanovisko k takémuto postupu. Vnútorný rozklad strany sa prejavil v nasledujúcom období, keď jednotliví poslanci podporujúci vládnu koalíciu prechádzali do Mostu-Híd. Oslabená pozícia predsedu strany Radoslava Procházku sa prejavila v jeho rozhodnutí nekandidovať na predsedu strany na augustovom sneme v Trnave. Do tejto pozície bol zvolený Roman Brečely, ktorý však rozklad strany už nedokázal zastaviť. Sieť v konečnom dôsledku prišla o všetkých 10 poslancov v NR SR zastupujúcich stranu na parlamentnej pôde. Napriek danej skutočnosti Sieť naďalej čerpá finančné príspevky od štátu, keďže sa vyplácajú počas štvorročného obdobia vychádzajúc z volebného zisku. V septembri 2017 bol do čela Siete zvolený Ivan Zuzula, ktorý presadil zmenu názvu Siete na *Slovenskú konzervatívnu stranu* (SKS). V prieskumoch verejnej mienky nedosahuje táto strana ani jedno percento, resp. sa v nich vôbec neobjavuje (TASR – Koniec strany SIEŤ, 2017).

Pri pohľadoch predstaviteľov Siete na fungovanie verejnej správy na Slovensku je potrebné zdôrazniť, že strana sa negatívne stavala k súčasnemu modelu regionálnej samosprávy fungujúcej na princípe ôsmich vyšších územných celkov. Hoci vo svojom programe pred parlamentnými voľbami konkrétne zmeny neuvádzala, jej predstavitelia považovali regionálnu samosprávu za premárnenú šancu, ktorá nespĺnila svoj účel. V prvom rade to odôvodňovali regionálnymi disparitami, kde po vzniku vyšších územných celkov nenastala výraznejšia zmena. V druhom rade neprišlo k oživeniu demokracie na regionálnej úrovni, čo sa jednoznačne prejavuje v nízkom záujme voličov o veci verejné. Nakoniec je potrebné pripočítať náklady na fungovanie celého modelu, ktoré neprinášajú úžitok. Sieť naopak vo svojom volebnom programe v roku 2016 chcela posilniť regionálny prvok zmenou volebného zákona v zmysle odstránenia jedného volebného obvodu. Len v prípade viacerých volebných obvodov je možné zabezpečiť zastúpenie nominantov z rôznych regiónov, čím by sa oslabilo postavenie straníckych centrál (Volebný program strany SIEŤ, 2016).

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BALÍK, S. – HAVLÍK, V. a kol. 2011. Koaliční vládnutí ve středné Evropě (1990-2010). Brno: Politologický ústav Masarykovy univerzity, 2011. 178 s. ISBN 978-80-210-5537-7
- ČARNOGURSKÝ, J. 2007. *Cestami KDH*. Bratislava: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007. 415 s. ISBN 80-7165-615-9
- DESAŤ BODOV ZA NAŠE SLOVENSKO [online], [2018-05-14]. Dostupné na internete: <www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>
- DINUŠ, P. 2016. Základné smery vývoja ponovembrového politického myslenia. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. I. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1514-9. s. 585 – 600.
- EFEKTÍVNA, SPOLAHLIVÁ A OTVORENÁ VEREJNÁ SPRÁVA, 2013 [online], [2017-10-16]. Dostupné na internete:< <https://www.minv.sk/?eso-efektivna-spolahliva-otvorena-verejna-sprava>>
- EŠTOK, G. 2011. Vývoj kresťanskej demokracie v strednej Európe - príklad Poľska a Slovenska. In: KOHOUTEK, J. a kol.: *Proměny politických stran ve Střední Evropě*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, o. s.; Academia Rerum Civilium - Vysokáškola politických a společenských věd, s.r.o., 2011, s. 22-47.
- FICO CHCE STREDNÉ ŠKOLY POD ŠTÁTOM. 2017 [2018-02-16]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/549484/fico-chce-stredne-skoly-pod-statom-ucitelia-hovoria-o-vystrele-do-tmy/>>
- GÁL, F.-ZAJAC, P.-ŠVOLÍK, M. 2014. *Dvadsaťpäť*. Bratislava: Artforum, 2014. 168 s. ISBN 978-80-81500-50-3
- GBÚROVÁ. M. 2016. K problematike vzťahu demokracie a partokracie v podmienkach Slovenskej republiky. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 129 – 141.
- GBÚROVÁ. M. 2016. K problematike vzťahu demokracie a partokracie v podmienkach Slovenskej republiky. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 129 – 141.

- GBÚROVÁ, M. 2013. Smer-SD – šanca na politickú dlhovekosť. In *Vol'by 2012. Kam kráčaš demokracia*: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. ISBN 978-80-8152-030-3, s. 47-59
- GURŇÁK, D. 2014. *Regionálno-geografické špecifiká vývoja administratívneho členenia územia Slovenska*. In *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014. ISBN 978-80-223-3725-0, s. 129 - 168
- HAUGHTON, T. 2003: We'll Finish What We've Started: The 2002 Slovak elections. In: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 19, No. 4, 2003, p. 65-90
- HAUGHTON, T. – RYBÁŘ, M. 2004: All Right Now? Explaining the Successes and failures of the Slovak Centre-Right. In: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 20, No. 3, 2004, p. 115-133
- HAUGHTON, T. – RYBÁŘ, M. 2008: A Change of Direction: The 2006 Parliamentary Elections and Party Politics in Slovakia. In: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 24, No. 2, 2008, p. 232-255
- HRDLIČKA NOVÝM PREDSEDOM KSS, 2006 [online], [2018-05-12]. Dostupné na internete: <<http://kss.sk/vedenie-2>>
- HORVÁTH, P. 2015. *Prezident v systéme výkonnej moci na Slovensku*. Trnava: Spoločnosť pre verejnú správu pri SAV, 2015. s. 110. ISBN 978-80-971627-2-6.
- JUST, P. 2018. *Pod Tatrou sa blýska – strany, vlády a koalície na Slovensku v letech 2006 až 2016*. Praha: Libri, 2018. s. 163. ISBN 978-80-7277-568-2
- KREJČÍ, O. 2016. Záhadný listopad. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. I. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1514-9. s. 306 – 319.
- KOPEČEK, L. 2004: Coexistentia-Soužití a politická reprezentace polské menšiny. In: MAREŠ, M. 2004: *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004
- KOPEČEK, L. 2006: *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. Brno: CDK, 2006, 1. vydání, 347 s. ISBN 80-7325-076-4
- KOPEČEK, L. 2007: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, 1. vydání, 627 s. ISBN 978-80-7325-113-0
- KRIVÝ, V. 1999: Čo prezrádzajú volebné výsledky? Parlamentné voľby 1992 – 1998. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999, 131 s., ISBN 80-88935-07-5

- KRIVÝ, V. 2012. Slovenské voľby '12. Čo im predchádzalo, postoje a výsledky. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2012. 238 s. ISBN 978-80-85544-76-3.
- KRIVÝ, V.; ZEMKO, M. 2009. *Voľby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006*. Bratislava : Štatistický úrad, 2009. ISBN 978-80-22410-28-1.
- KRNO, S. 2013. Štiepne línie na Slovensku a parlamentné voľby v roku 2012. In *Voľby 2012. Kam kráčaš demokracia: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*, 2013. ISBN 978-80-8152-030-3, s. 61-71.
- KRNO, S. 2005. *Česko-slovenské vzťahy a vývoj politických strán po roku 1992*. In. *Slovensko-české vzťahy v kontexte strednej Európy*. Bratislava: VEDA. 2005. s. 496. ISBN 80-8050-775-9.
- KRNO, S. – SLOBODNÍKOVÁ, 2016. Politické strany a hnutia na Slovensku. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 66 – 112.
- KUBÍN, L. A kol. 1992: Dva roky politickej slobody. Bratislava: Nadácia RaPaMaN, 1992, 198 s. ISBN 80-901150-0-4.
- LALUHA, I. 2016. Východisková a cesty k vzniku Slovenskej republiky v roku 1993. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. I. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1514-9. s. 428 – 547.
- LAŠTIC, E. 2011: *V rukách politických strán. Referendum na Slovensku 1993 – 2010*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011, 1. edícia, 128 s. ISBN 978-80-223-3000-8.
- LEŠKA, D. 2011: *Formovanie politického systému na Slovensku po roku 1989*. Bratislava: Infopress, 2011, 1. vydanie, 240 s. ISBN 978-8089485-04-8.
- LEŠKA, D. 2013. *Politický systém Slovenskej republiky*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2013. ISBN 978-80-223-3407-5.
- LEŠKO, M. 2017. *Chudák každý, čo po nich tú káru bude ťahať ďalej*. Bratislava: Premedia, 2017. s. 271. ISBN 978-80-8159-558-5.
- LIĐÁK, J.- KOGANOVÁ, L.- LEŠKA, D. 1999: *Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989*. Bratislava: Ekonóm, 1999, 165 s. ISBN 80-225-1116-1.
- LUKÁŠ, R. 2013. *Rozdělení Československa. Dvacet let poté*. Praha: Mladá fronta. 2013. s. 128. ISBN 978-80-20428-64-6.
- MADLEŇÁK, T – PINK, M. 2012. Základné priestorové vymedzenie voličskej základne politických strán na Slovensku 1994-2010. In: Pink, M a kol.. *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno:CDK. ISBN 978-80-7325-287-8.

- MATEJKA, A. 2016. *Dotyky s mocou*. Trnava: VD Tirna, 2016. s. 390. ISBN 978-80-969858-6-9.
- MARUŠIAK, J. 2016. Slovenské politické strany a vstup SR do EÚ. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 275 – 316.
- MARUŠIAK, J. 2013. Už nie Východ – ešte nie Západ? Slovenská politika po roku 1993 medzi tradíciou a súčasnosťou. In LONDÁK, Miroslav et al.: 20 rokov samostatnej Slovenskej republiky : jedinečnosť a diskontinuita historického vývoja. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2013, s. 353-383. ISBN 978-80-224-1313-8.
- MARUŠIAK, J. 2012. The political system in the Slovak Republic. In: *Political systems of Visegrad group countries*. Trnava : UCM, 2012, s.107-148.
- MESEŽNIKOV, G. 1996: Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995. In: BÚTORA, M. – HUNČÍK, P. 1996: *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1996.
- MESEŽNIKOV, G. 1999: Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: MESEŽNIKOV, G. – IVANTYŠYN, M. (eds.) 1999: *Slovensko 1998 – 1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999 .
- MESEŽNIKOV, G. 2000: Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. 2000: *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2000.
- MESEŽNIKOV, G. 2010. Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútor, M. *Slovensko 2009. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*. Bratislava: IVO. 2010. ISBN 978-80-89345-23-6.
- MICHELKO, R. F. 2002. Politické strany na Slovensku. In. *Slovensko v roku 2001*. Martin: Matica Slovenská. 2002. ISBN 80-7090-658-8.
- NÁŠ PROGRAM PRE SLOVENSKO, 2016 [online], [2018-03-12]. Dostupné na internete: <<http://www.obycajniludia.sk/program/verejna-sprava/>>.
- NIŽŇANSKÝ, 2005. *Decentralizácia na Slovensku. Bilancia nekonečného príbehu*. [online], [2018-02-17]. Dostupné na internete: <http://www.komunal.eu/images/pdf/decentralizacia_bilancia.pdf>.
- NORA MOJSEJOVÁ IDE DO POLITIKY SO STRANOU PAVLA RUSKA, 2011 [online], [2018-04-28]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/197260/nora-mojsejova-ide-do-politiky-so-stranou-pavla-ruska/>>.
- OBČIANSKA VÍZIA [online], [2018-05-17]. Dostupné na

- internete: <http://obcianskavizia.sk/sites/default/files/obcianska_vizia.pdf>.
- ONDRUŠ, V. 2009. *Atentát na nežnú revolúciu*. Bratislava: Ikar, 2009. 296 s. ISBN 978-80-551-1898-7.
- ONUFRÁK, A. 2018. O niektorých príčinách sekundárneho analfabetizmu. In: GBÚROVÁ, M.; BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.; KOZIAK, T.; DOBIAŠ, D.; ŠUTAJOVÁ, J.: *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 119-155.
- ONUFRÁK, A. 2013. Personálne príčiny volebného neúspechu pravice na Slovensku v parlamentných voľbách 2012. In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R. (eds.): *Voľby 2012: Kam kráčaš demokracia*. Košice: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, s. 73-87.
- ONUFRÁK, A. 2011. Jeden volebný obvod: Nevýhoda pre regióny, výhoda pre Bratislavu. In: KOPRLA, M.: *Volebné zákony v podmienkach Slovenskej republiky [CD-ROM]*. Trnava: Acta Universitatis Sanctorum Cyrilli et Methodii Tyrnaviae Res Publica, 2011, s. 65-80 .
- ORGOVÁNI, A. 2004: Strana maďarskej koalície. In: RYBÁŘ, M. (ed.) 2004: *Politické strany ako organizácie: Prípady zo Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004, 1. vydanie, 126 s. ISBN: 80-223-1985-6 .
- PEKNÍK, M, 2016. Premeny slovenskej politiky. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. I. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1514-9. s. 11 – 305.
- PETROVIČOVÁ, E – POLLÁK, P. 2016. Vláda národného porozumenia. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. I. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1514-9. s. 389 – 428.
- PLÁVKOVÁ, O. 2016. Voľby do Slovenskej národnej rady a Národnej rady SR po roku 1989. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 113 – 128.
- PRIORITY PROGRAMU STRANY SMER-SD NA ROKY 2016 – 2022 [online], [2017-10-16]. Dostupné na internete:< <http://strana-smer.sk/program>>
- PROGRAMOVÉ PRIORITY HNUZIA SME RODINA – BORIS KOLLÁR, 2017 [online], [2018-06-03]. Dostupné na internete < <https://hnutie-smerrodina.sk/Program-Hnutia-Sme-Rodina.pdf>>.
- RYBÁŘ, M. 2011: *Medzi štátom a spoločnosťou: Politické strany na Slovensku po roku 1989*. Bratislava: Devín, 2011. 160 s. ISBN 978-80-89493-06-7.

- RYCHLÍK, J. 2015. *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 80-88880-333 .
- SAS – VOLEBNÝ PROGRAM [online], [2018-06-08]. Dostupné na internete: <<https://www.sas.sk/detail/4065/nr-sr-2016/subory>>.
- SLOVENSKO – BEZPEČNÝ DOMOV, SPOKOJNÉ RODINY [online], [2018-04-13]. Dostupné na internete: <http://kdh.sk/wpcontent/uploads/2016/01/volebny_program_web.pdf>.
- SPOLOČNÁ VÔĽA [online], [2018-05-08]. Dostupné na internete: <<https://drive.google.com/file/d/0B-uFWu08PUj0bUI2NDFjSHI4cUk/view>>
- SRB, V. 2016. Rozdelení ČSFR a otázka legitimacy. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. I. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1514-9. s. 548 – 551.
- SCHWARZ, J. 2016. Formovanie slovensko-maďarských vzťahov po roku 1989 a 1993. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 221 – 255
- SURMÁNEK, Š. 2006. Na čo poukázali parlamentné voľby na Slovensku v roku 2006. In: Gbúrová, M. (Ed.) 2006. *Voľby 2006 v štátoch V4*. Prešov: Slovacontact. ISBN 978-80-8068-595-9.
- SOKOLOKOVÁ, M. 2016. Cirkevno-politické otázky Slovenska v kontexte budovania samostatného štátu po roku 1993. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 441 – 469.
- SZOMOLÁNYI, S. 2005. *Spoločnosť a politika na Slovensku: cesty k stabilite 1989 – 2004*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. s. 416. ISBN 80-223-2077-3.
- ŠIKULA, M. 2016. Ekonomický vývoj samostatného Slovenska. In *Pohľady na Slovenskú politiku po roku 1989. II. časť*. Bratislava: VEDA, 2016. ISBN 978-80-224-1513-2, s. 325 – 364.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 1990 [online], [2018-04-28]. Dostupné na internete:< http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/uvod90.htm>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 1992 [online], [2018-04-28]. Dostupné na internete:<<http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1992/volby92s/uvod92.htm>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 1994 [online], [2018-04-29]. Dostupné na internete:<<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/>>.

- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 1998 [online], [2018-04-30]. Dostupné na internete:<<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 2002 [online], [2018-04-30]. Dostupné na internete:<<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2002/>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 2006 [online], [2018-05-01]. Dostupné na internete:< <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2006/>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 2010 [online], [2018-05-01]. Dostupné na internete:< <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2010/>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 2012 [online], [2018-05-04]. Dostupné na internete:< <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR – PARLAMENTNÉ VOLBY 2016 [online], [2018-05-04]. Dostupné na internete:< <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/>>.
- TASR. 2016. Boris Kollár odmieta vstup do vlády [online], [2018-04-23]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/593479-boris-kollar-prezradil-ako-si-predstavuje-spolupracu-s-pravicovou-vladou>>.
- TASR. 2016. Novým predsedom smk sa stal József Menyhárt [online], [2018-04-28]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/smk-kongres-volba-nove-zamky/201161-clanok.html>>.
- TASR. 2006. Prečo súd zakázal Kotlebovu Slovenskú pospolitosť [online], [2018-05-14]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/sud-zakazal-kotlebovu-slovensku-pospolit/186579-clanok.html>>.
- TIŽÍK, M. 2011. *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2011. s. 428. ISBN 978-8085-544-72-5.
- VOLEBNÝ PROGRAM ALIANCIE NOVÉHO OBČANA [online], [2018-04-28]. Dostupné na internete:<<https://domov.sme.sk/c/601933/volebnyprogramaliancienovehoobcana.html>>.
- VOLEBNÝ PROGRAM PRE SILNÝ ŠTÁT 2016 - 2020 [online], [2017-09-13]. Dostupné na internete: <http://www.sns.sk/wpcontent/uploads/2018/01/SNS_Volebny_program_2016_2020.pdf>.
- VOLTE PORIADOK A SLUŠNÝ ŽIVOT [online], [2017-10-16]. Dostupné na internete: <[http:// https://domov.sme.sk/c/602127/volebny-program-smeru.html](http://https://domov.sme.sk/c/602127/volebny-program-smeru.html)>.
- ŽVACH, I. A KOL. 2006: *15 rokov LS-HZDS. Dejiny píšú ľudia ...* Bratislava: LS-HZDS k 15. výročiu svojho vzniku, 2006.

Legislatívne zdroje:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 66/1999 Z. z.

Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.

Zákon č. 472/1990 Zb. o organizácii miestnej štátnej správy.

Zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky.

Zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky.

Zákon č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch.

Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky.

Zákon č. 515/2003 Z. z. o krajských a okresných úradoch .

Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane.

POHLÁDY POLITICKÝCH STRÁN NA VEREJNÚ SPRÁVU

Dalibor Mikuš

Vydávateľ:

Fakulta sociálnych vied, Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Počet strán: 118

Prvé vydanie, 2018

Trnava

ISBN 978-80-8105-962-9